

This is a self-archived version of an original article. This version usually differs somewhat from the publisher's final version, if the self-archived version is the accepted author manuscript.

Yhteisöä osallistavien mallien kehittäminen koulutuksen laadun arviointiin Murmanskin alueella = Development of forms of community participation in the evaluation of the quality of general education in the Murmansk Region

Rantaniemi, Mare

Published in:

Opetusalan lähialueyhteistyö Suomen ja Venäjän välillä 1990-2012

Julkaistu: 01.01.2013

Document Version

Julkaistu PDF-muodossa, tunnetaan myös nimellä tietueversio

Citation for pulished version (APA):

Rantaniemi, M. (2013). Yhteisöä osallistavien mallien kehittäminen koulutuksen laadun arviointiin Murmanskin alueella = Development of forms of community participation in the evaluation of the quality of general education in the Murmansk Region. teoksessa M. Rantaniemi, & K. Kurtakko (Toimittajat), *Opetusalan lähialueyhteistyö Suomen ja Venäjän välillä 1990-2012* (Sivut 45-50). Opetushallitus. Raportit ja selvitykset / Opetushallitus Nro 15

Document License

Määrittelemätön

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Mare Rantaniemi & Kyösti Kurtakko (toim.)

OPETUSALAN LÄHIALUEYHTEISTYÖ SUOMEN JA VENÄJÄN VÄLILLÄ 1990–2012

© Opetushallitus ja tekijät

Raportit ja selvitykset 2012:15

ISBN 978-952-13-5298-0 (nid.)

ISBN 978-952-13-5299-7 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8918 (painettu)

ISSN 1798-8926 (verkkojulkaisu)

Taitto: Edita Prima Oy/Timo Päivärinta/PSWFolders Oy

www.oph.fi/julkaisut

Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2013

Sisältö

Esipuhe	5
<i>Kyösti Kurtakko & Mare Rantaniemi:</i>	
Venäjää koskevan lähialueyhteistyön tulokset ja vaikuttavuus opetussektorilla.....	7
I osa: Raportin keskeiset lähtökohdat ja taustat	
1 Raportin tarkoitus.....	7
2 Kehittämiseen liittyviä teoreettisia lähtökohtia	9
3 Lähialueyhteistyön historiasta.....	10
II osa: Analyysi	
1 Aineiston keruu ja aineiston käsittely	14
2 Haastateltavien taustat ja yhteydet hankkeisiin	15
3 Lähialueyhteistyöhön liittyneet intressit ja intressitahot.....	20
4 Aloitteet yhteistyöhankkeisiin.....	24
5 Yhteistyöosapuolet.....	27
6 Lähialueyhteistyöhankkeiden määrälliset puitteet.....	29
7 Hanketyön sisältö ja painotukset	31
8 Hanketoiminnan tulokset	32
9 Arviot yhteistyöstä.....	38
10 Lähialueyhteistyön tulevaisuus	40
Lähteet	43
III osa: Artikkelit	
1 Yhteisöä osallistavien mallien kehittäminen koulutuksen laadun arviointiin Murmanskin alueella <i>Mare Rantaniemi</i>	45
2 Murmanskin alueen kokemukset yhteistyöstä Suomen kanssa opetuslalla <i>Nadezda Tkach & Nelli Beljajevskaja</i>	51
3 Pietarin opetuskomitean kansainvälinen yhteistyö Suomen kanssa <i>Juri V. Soljanikov & Olga V. Kirejeva</i>	58
4 Karjalan tasavallan ja Suomen yhteistyöstä opetuslalla <i>Alexander Mihailov</i>	65
5 Lähialueyhteistyön houkutus – kokemuksia usean hankkeen toteutuksesta <i>Anneli Temmes</i>	70
6 Opetuksen laatujohtamisen ohjelma Leningradin alueella vuosina 2005–2007 <i>Pirkko Ohvo</i>	77
IV osa: Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä	85
Haastateltavat	89
Kirjoittajat	89

ESIPUHE

Lähialueyhteistyön tavoitteena on ollut tasoittaa alueiden välisiä eroja ja pienentää kuiluja EU:n ulkorajoilla. Erojen vähentämisessä huomion kohteena ovat olleet talous, turvallisuus, politiikka, terveydenhoito, ympäristö, elinkeinot ja koulutus ja kansalaisyhteiskunta. Suomi on käyttänyt merkittävän määrän varoja lähialueyhteistyöhön. Suurin osa rahoista on kohdentunut maantieteellisesti Baltiaan ja Keski-Euroopan entisiin sosialistimaihin. Lähialueiden maista Venäjä on Suomelle kuitenkin tässäkin asiassa huomionarvoisin. Suomella ja Venäjällä on yli tuhat kilometriä yhteistä rajaa, ja Venäjä on tärkein kauppakumppanimme.

Tässä raportissa keskitytään opetussektorin lähialueyhteistyöhön Venäjällä. Tarkastelu koskee ajanjaksoa 1990–2012. Sektorikohtaista tilastoitua tietoa aiheesta on vasta vuodesta 2000 alkaen. Suomi käytti opetussektorin hankkeisiin vuosina 2000–2011 yhteensä 7 miljoonaa euroa. Raportin tavoitteena on avata opetussektorilla tehtyjen lähialueyhteistyöhankkeiden taustoja, lähtökohtia ja aihevalintoja, arvioida toteutustapoja, vaikuttavuutta sekä tuottaa katsaus lähialueyhteistyön tähänastisista tuloksista.

Tarkastelu perustuu Venäjän lähialueiden edustajien haastatteluihin sekä hanketyössä eri tehtävissä toimineiden henkilöiden kirjoittamiin artikkeleihin. Haastattelimme Venäjän puolella opetusministeriöiden ja opetuskomiteoiden edustajia sekä Suomen puolella vastaavasti Opetushallituksen edustajia. Artikkelin kirjoittajista osa on hankkeissa toimineita projektipäälliköitä ja osa Venäjän opetusministeriöiden ja opetuskomiteoiden edustajia.

Raportti on laadittu Opetushallituksen toimeksiannosta Opetushallituksen ja Lapin yliopiston välisen sopimuksen perusteella. Raportin tuottamisessa on noudatettu tieteellisen tutkimuksen käytäntöä ja periaatteita. Tällainen kahden erilaisen kulttuurin kohtauspintaan sijoittuvan toiminnan tutkiminen on haasteellinen tehtävä. Ongelmia tuottavat mm. kieli, merkitysten eroavuudet sekä järjestelmissä ja kulttuureissa ilmenevät erot.

Haastattelujen analyysi on tehty fenomenografista metodologiaa noudattaen, ja analyysin raportoinnissa annamme aineiston puhua puolestaan. Aineistosta vain murto-osa pääsee raporttiin. Huomattava osa katoaa kuvauskategorioitten varjoihin. Niinpä sillä osalla, joka raporttiin yltää, on sitäkin suurempi merkitys toimia haastateltavien näkemysten ja käsitysten edustajina. Tulkkauksien ja litteroinnin osittain murrekielisten tai arkikielisten muotoilujen vuoksi sitaattien

kieliasua on toimitettu yleiskielisemmäksi. Olemme tehneet toimituksellisista syistä myös joitakin pieniä muutoksia artikkeleihin. Olemme kuitenkin halunneet säilyttää venäjänkielestä käännetyissä artikkeleissa alkutekstin rakennetta niin paljon kuin se suomalaisen lukijan ymmärryksen kärsimättä on ollut mahdollista.

Haluamme kiittää kaikkia niitä yhteistyötahoja ja henkilöitä, jotka ovat myötävaikuttaneet julkaisun syntymiseen. Erityisen suuren kiitoksen ansaitsevat artikkeleiden kirjoittajat. Edelleen sen ansaitsevat tulkit, jotka auttoivat haastattelujen toteuttamisessa. Nimeltä mainiten haluamme kiittää kääntäjä Irja Palttoa, joka käänsi venäjänkieliset artikkelit suomeksi sekä haastattelujen litteroinnin suorittanutta komilaista Elena Skrebnevaa. Yhteistyö rahoittajan suuntaan on toiminut mutkattomasti ja rakentavassa hengessä, josta myös kiitokset.

Rovaniemellä 28.9.2012

Kyösti Kurtakko & Mare Rantaniemi

Venäjää koskevan lähialueyhteistyön tulokset ja vaikuttavuus opetussektorilla

I OSA: Raportin keskeiset lähtökohdat ja taustat

1 Raportin tarkoitus

Suomen ja Venäjän välisellä lähialueyhteistyöllä tarkoitetaan Murmanskin alueella, Karjalan tasavallassa, Leningradin alueella ja Pietarissa tehtävää yhteistyötä. Suomen rooli toiminnan rahoittamisen osalta on ollut yhteistyön alkuvaiheessa keskeinen. Vuodesta 2004 lähtien Venäjän osallistuminen rahoitukseen on lisääntynyt. (Anon. 2004).

Kun puhutaan lähialueyhteistyöstä nykyisessä muodossa, lähialueyhteistyön aikajänne on runsaat parikymmentä vuotta, eli se käsittää vuodet 1990–2012. Venäjän kanssa tehty ja tehtävä lähialueyhteistyö on vain osa nimikkeen alla tapahtuneesta toiminnasta. Tässä julkaisussa käydään lävitse viittauksenomaisesti lähialueyhteistyön kokonaisuutta ja suhteutetaan se Venäjä-yhteistyöhön.

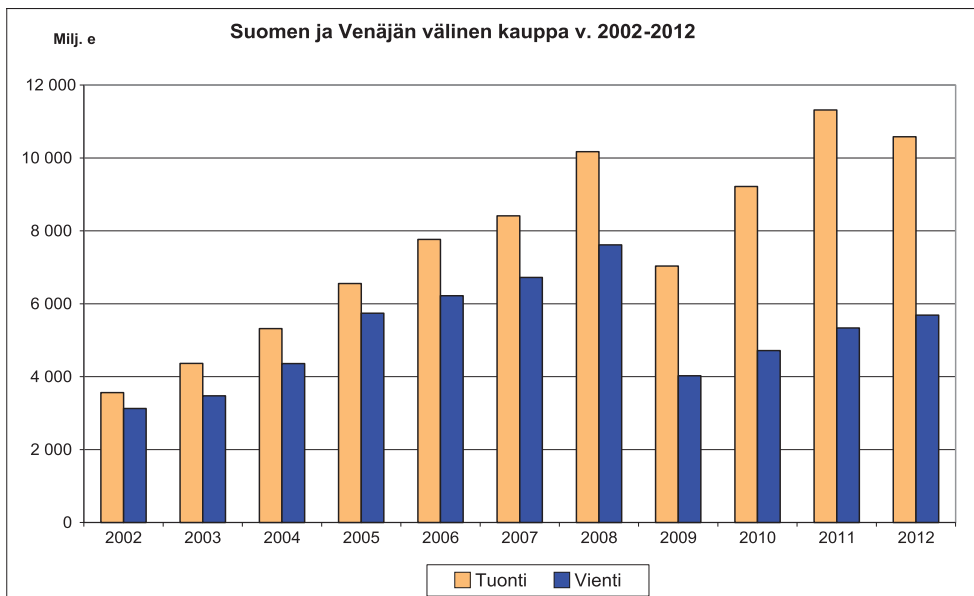
Yleisesti voidaan todeta, että lähialueyhteistyöllä Venäjän kanssa on erittäin merkittävä asema, koska Venäjällä ja Suomella on yli 1 000 km yhteistä rajaa ja koska Venäjä on kauppavaihdolla mitattuna Suomen selvästi suurin kauppakumppani. Venäjän-kauppa on ollut tuontivoittoinen koko 2000-luvun (Kuvio 1). Tämä johtuu runsaasta energiantuonnista ja energian hinnan voimakkaasta kohoamisesta (Tullin tilastopalvelu 2012).

Raportti on tehty Suomen Opetushallituksen toimeksiannosta. Opetushallitus pyysi tekijöitä Lapin yliopiston edustajina tuottamaan koulutuksen lähialueyhteistyötä käsittelevän julkaisun, joka "...perustuu osittain artikkeleihin sekä mahdollisiin haastatteluihin. Julkaisun tavoitteena on avata koulutusta koskevien lähialueyhteistyöhankkeiden taustoja, lähtökohtia ja aihevalintoja, arvioida toteutustapoja, vaikuttavuutta sekä tuottaa katsaus lähialueyhteistyön tähänastisista tuloksista." (OPH:n toimeksianto 2011).

Raportin luotettavuuden kannalta arvioitsijan roolin huolellinen määrittely suhteessa arvioitavaan kohteeseen on tärkeää. Tutkijan suhde tutkimuksen

kohteena olevaan asiaan on monimutkainen kysymys, eikä kysymystä voitane pohtia liikaa..

Raportin laatijat tuntevat Venäjän lähialueen suhteellisen hyvin. Kehittämispäällikkö YTM Mare Rantaniemi on kasvanut ja käynyt koulunsa Neuvosto-Virossa. Hän on suorittanut Suomessa yliopistollisen loppututkinnon, minkä jälkeen hän on työskennellyt yliopiston eri tehtävissä suunnitellen, toteuttaen ja johtaen lukuisan määrän erilaisia Venäjän-hankkeita sekä lähialuehankkeita ja kansainvälisiä EU:n kehittämishankkeita, joissa Venäjä on ollut yhtenä osapuolena. Professori, KT Kyösti Kurtakko on osallistunut ja toiminut lukuisissa Venäjän-hankkeissa eri rooleissa vuodesta 1993 lähtien. Molemmilla tekijöillä on useita yhteisiä raportteja ja artikkeleita, jotka käsittelevät nyky-Venäjän olosuhteita ja tilannetta.

Kuvio 1. Suomen ja Venäjän välinen kauppa v. 2002–2012 (Tullin tilastopalvelu 2012)

Tekijät haastattelivat elokuun 2011 ja toukokuun 2012 välisenä aikana Murmanskin tiede- ja opetusministeriön (N = 3) Karjalan tasavallan opetusministeriön (N = 3), Pietarin kaupungin koulutuskomitean (N = 2) ja Leninigradin alueen koulutuskomitean (N = 1) sekä Suomen Opetushallituksen (N = 3) edustajia. Yhteensä haastateltavia oli 12. Näiden lisäksi pyydettiin artikkeleita kunkin lähialueen viranomaistaholta sekä kolmelta hanketta vetäneeltä projektipäälliköltä.

Haastattelut tehtiin teemahaastatteluna. Teema-alueita olivat

- haastateltavien taustat ja yhteydet hankkeisiin
- lähialueyhteistyöhön liittyneet intressit ja intressitahot

- aloitteet yhteistyöhankkeisiin
- yhteistyöosapuolet
- lähialueyhteistyöhankkeiden määrälliset puitteet (kesto, oppilaitosten määrä jne.)
- hanketyön sisältö ja painotukset
- hanketoiminnan tulokset
- arviot yhteistyöstä
- lähialueyhteistyön tulevaisuus

Haastatteluaineisto on analysoitu käyttäen fenomenografista analyysitekniikkaa (Marton 1986, Marton & Booth 1997, Uljens 1993, Niikko 2003).

2 Kehittämiseen liittyviä teoreettisia lähtökohtia

Koulutuksen kehittämisen historia on kohtuullisen nuori, sillä koulutuksen kehittämisestä alettiin puhua ja julkaista raportteja vasta 1970-luvulla. Koulutuksen kehittämisen kohteina ovat olleet mm. oppimateriaalit, opetusmenetelmät, opetus- ja oppivälineet, opetuksen teknologia, opetussuunnitelma, koulutuksen organisaatio, opetuksen laatu ja koulun hallinto, muutamia mainitaksemme. Kehittämisen painopiste on historian kuluessa siirtynyt koulutuksen aineellisista ja materiaalisista puitteista entistä enemmän organisaatioihin eli toimijoihin, toiminnan ehtoihin ja rakenteisiin.

Koulutuksen kehittämiseen käytetään tarkoitukseen soveltuvia menetelmiä. Niille on tyypillistä osallistavuus eli se, että tutkimuksen ja tutkijan suhde koulutukseen tuottaa tai aktivoi muutosta. Muutoksen kohteena on yleensä käytäntö. Tunnetuimpia ja usein käytettyjä kehittämistyön menetelmiä ovat toimintatutkimus (Elliot 1991, Kurtakko 1998), kehittävä työn tutkimus (Engeström 1995) ja viime vuosina yhä useammin myös design-tutkimus (Akker et al. 2006). Kehittämistutkimus sisältää aina arvioinnin, eli kehittämistyö ja arviointi muodostavat yhdessä tieteen siamilaiset kaksoset.

Koulutuksesta on tullut parin viime vuosikymmenen aikana yhä useammin muutosta vauhdittava tai sitä tukeva työkalu. Esimerkiksi täydennyskoulutus on nykyaikainen tapa tukea meneillään olevia rakenteellisia uudistuksia.

Jos ja kun koulutusta lähestytään muutoksen aikaansaajana tai muutosta tukevana toimenä, keskeinen kysymys on, millaista muutosta koulutuksen halutaan tuottavan. Koulutettavien erilaistumisen vuoksi koulutuksen käyttö muutoksen läpiviennissä on aikaisempaa haasteellisempaa.

Muutosta koulutuksen avulla voi periaatteessa tavoitella joko rakenteisiin vaikuttamalla tai oppimisympäristöjä muuttamalla. Jälkimmäisellä tarkoitetaan muutoksia verkostoissa tai uudenlaista verkostoitumista. Tämän päivän koulutuskeskustelussa verkostoituneen yhteisön tukea pidetään rakenteita muuttamaan tähtäävää toimintaa vaikuttavampana (Välimaa et al. 2011, 15–16).

Käytettiin koulutusta kehittämisen välineenä tai kehittämisen kohteena, aikatekijän merkitystä ei voi eikä pidä aliarvioida. Koulutuksen aikajänteet ovat pitkiä. Koulutuksen kehittämisessä 3–5 vuoden mittaista kehittämisjaksoa pidetään minimiaikana, jossa päästään kestäviin muutoksiin (Elliot 1991). Tavoitellessa muutoksia koulutuksen rakenteissa kehitykseen kuluva aika joudutaan monesti vielä siitäkin pidentämään. Perusasteella koulutuksen pituus on 9–10 vuotta, toisella asteella 3–4 vuotta ja korkea-asteella 3–5 vuotta.

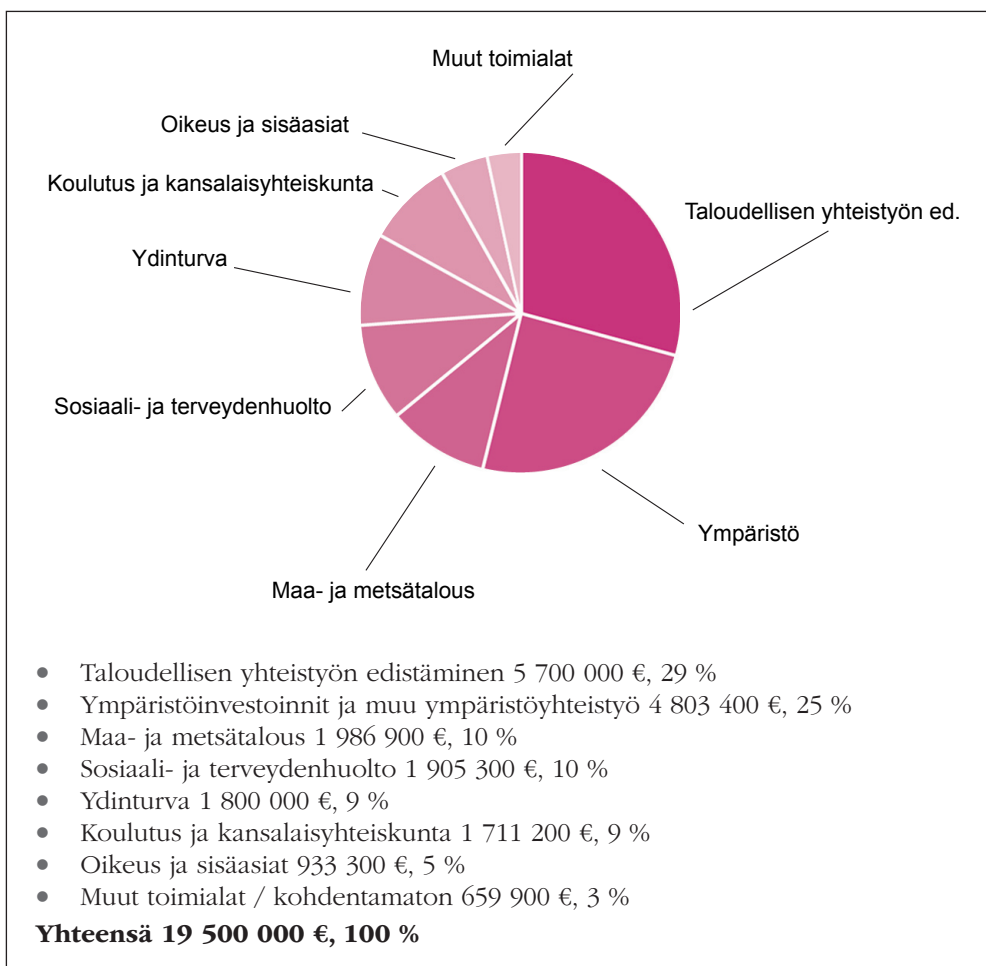
Kuten Michael Scriven (1994,152) toteaa, kehittämiseen välttämättömästi liittyvä arviointitutkimus on hyväksytty tieteen piirissä suhteellisen myöhään. Käytännön ja teorian kohtaaminen on aiheuttanut arviointitieteelle tiettyä identiteettikriisiä sen suhteen, kumpaan maailmaan arviointi kuuluu. Tästä syystä tieteen piirissä on jopa Suomessa esiintynyt rajankäyntiä siitä, onko arviointi tieteellistä tutkimusta vai ei (Virtanen 1997).

3 Lähialueyhteistyön historiasta

Lähialueyhteistyön tarkoituksena on tukea lähialueiden kestäväää taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä sekä edistää suomalaisten viranomaisten, elinkeinoelämän ja kansalaisten yhteistyöedellytyksiä (Anon. 2009a, 1).

Suomi on aktiivisesti osallistunut 1990-luvun alusta alkaen Keski- ja Itä-Euroopan poliittisen ja taloudellisen muutosprosessin tukemiseen. Vuosina 1990–2012 työhön on karkeasti arvioiden ohjattu 1,5 mrd. euroa. Venäjän osuus on ko. vuosina ollut runsas viidennes eli 326 miljoonaa euroa (Puura-Märkälä 2010, Hyrkkänen 2012).

Täsmällisemmän yleiskuvan lähialueyhteistyön panostuksista saamme tarkastelemalla kuviota 2. Siinä kerrotaan sekä absoluuttisina että suhteellisina lukuina ja sektoridiagrammina vuoden 2009 määrärahojen kohdentuminen. Kuten myöhemmin huomataan, yhden vuoden rahanjako ei anna täysin luotettavaa kuvaa, sillä eri sektoreiden osuudet ovat vaihdelleet vuosittain.

Kuvio 2. Lähialuemäärärahan jakautuminen toimialoittain v. 2009 (Anon. 2009b, 3)

Venäjän kanssa tehty lähialueyhteistyö on kohdistunut Murmanskin ja Leningradin alueisiin, Karjalan tasavaltaan ja Pietarin kaupunkiin. Mainitut alueet kuuluvat kaikki Luoteis-Venäjän federaatiopiiriin, mistä syystä alueesta käytetään yleisesti nimitystä Luoteis-Venäjä. Väkiluvultaan suurin kohteista on Pietari (vajaa 5 miljoonaa asukasta), Leningradin alueella asuu 1,7 miljoonaa, Murmanskin alueella 840 000 ja Karjalan tasavallassa 690 000 (Rosstat 2010, Anon. 2011).

Sektorikohtaista tilastointia lähialuemäärärahoista on tehty vasta vuodesta 2000 alkaen. Sektoreista eniten tukea vuosina 2000–2011 Venäjällä ovat saaneet ympäristöön (66 milj.), taloudelliseen yhteistyöhön (39 milj.), terveys- ja sosiaalialaan (26 milj.) sekä säteily- ja ydinturvallisuuteen (24 milj.) liittyvät hankkeet (Hyrkkänen 2012a). Venäjän kanssa tehtyä lähialueyhteistyötä ovat ohjanneet Suomen hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välinen sopimus yhteistyöstä vuodelta 1992, Suomen lähialueyhteistyön strategia sekä Venäjän kanssa erikseen sovittava monivuotinen lähialueyhteistyön toimintaohjelma. (Anon. 2005, Anon. 2009c ja Anon. 2012.)

Lähialueyhteistyön alkuaikoihin verrattuna toimintaympäristö on 2000-luvulta tultaessa merkittävästi muuttunut. Vuodesta 2004 lähtien lähialueyhteistyötä Venäjän kanssa on tehty tasavertaisen kumppanuuden pohjalta. (Anon. 2004 ja 2009b, 1.)

Käytännössä kumppanuus-periaate on ohjeistettu siten, että hankkeiden on oltava Venäjän viranomaisten priorisoimia ja hyväksymiä. Sen lisäksi venäläisen osapuolen on osallistuttava hankkeen suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan. Venäläisen yhteistyökumppanin tulee osallistua myös hankkeen kulujen kattamiseen. (Anon. 2009a, 4.)

Lähialueyhteistyö kuuluu ulkoasiainministeriön toimialaan. Erityisaloihin liittyvät hankkeet tehdään yhdessä sektoriministeriöiden kanssa. Sektoriministeriöt sopivat yhteistyömaiden ja -alueiden viranomaisten kanssa yhteistyön muodoista ja prioriteeteista sekä valmisteltavista hankkeista ja niiden toteuttamisesta. Sektoriministeriöt vastaavat myös hankkeisiin liittyvistä sopimusjärjestelyistä, hankkeiden maksatuksista sekä hankkeiden seurannasta ja raportoinnista. (Anon. 2009a, 6.)

Venäjän kohdalla opetussektorille kohdennetut määrärahat vuosina 2000–2012 ovat vaihdelleet 0,1 ja 1,3 miljoonan euron haarukassa. (Ks. taulukko 1.)

Taulukko 1. Opetukseen ja koulutukseen kohdennetut lähialueyhteistyön määrärahat vuosina 2000–2011 (Hyrkkänen 2012.)

Vuosi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Yht.
Milj. €	0,4	0,56	0,6	0,1	1,3	0,7	0,85	0,8	0,6	0,2	0,4	0,5	7,0

Kuten edellä jo todettiin, kehitys Venäjällä on ollut lähialueyhteistyön historian aikana monessa suhteessa myönteinen. Matkalle on mahtunut monenlaisia haasteita ja jopa kriisejä. Murmanskin alueen opetusministeri Vasili Kostjukovich kuvasi kehitystä erittäin osuvasti kesällä 2011 tehdyssä haastattelussa.

Hän tähdensi, että vaikka rahoitus tuli Suomesta, lähialuehankkeiden aiheet tulivat Venäjältä. ”Olimme 1990-luvun alkupuolella erittäin huonosti resursoituja... Lisäksi meillä oli iso kuilu talouselämän ja ammattikoulujen välillä. Ihmettelimme, miksi suurteollisuuden johtajat eivät halunneet tehdä yhteistyötä ammattiopistojen kanssa. Yhtenä syynä oli suurtyöttömyys. Työvoimaa oli hyvin saatavilla. Meillä on hyvä esimerkki, miten tilanne muuttuu, kun tekniikka työelämässä vaihtuu. Yhteen alueemme kaivoksista hankittiin tietokoneohjattuja koneita, joita käsinohjattuihin laitteisiin koulutuksen saaneet kaivosmiehet eivät osanneet käyttää. Yhtenä päivänä kaivoksen pääjohtaja ajoi yhdessä maaherran kanssa luokseni ministeriöön ja lupasi hankkia rahat, jos ammattikouluun perustetaan sellainen linja, joka palvelee kaivoksen tarpeita.” Tällä tavalla sosiaaliselle kumppanuudelle oppilaitoksen ja yritysmaailman välille syntyi tilaus. ”Sain siitä idean uudelle, parhaillaan käynnissä olevalle hankkeelle.” (Ministeri Kostjuevichin haastattelu elokuussa 2011.)

Venäjän yhteiskuntakehityksessä on myös tapahtumassa perustavanlaatuisia muutoksia. Pitkän vakauttamisen kauden jälkeen meneillään on vaihe, jossa uusille poliittisille puolueille ja liikkeille on tilaus ja jossa luottamusta saavuttavat liikkeet syntyvät alhaalta ylöspäin. Suosio näyttää kanavoituvan toimijoille, jotka ovat onnistuneet ratkaisemaan paikallisia ongelmia. Tämä tarkoittaa sitä, että vallankäytössä menestytään ansaintaperiaatteella, ei tyhjillä lupauksilla.

Lähialueyhteistyöhankkeilla on siten politiikanteossa ainakin periaatteessa tietty rooli. Ne antavat mahdollisuuksia poliittisten meriittien keräämiseen. Toiseksi niihin liittyvä mahdollisuus saavuttaa meriittejä luo paineita hankkeiden onnistuneeseen toteuttamiseen, mikä on rahoittajan kannalta myönteinen asia. On kuitenkin syytä huomauttaa, että hankkeiden yhteyttä Venäjällä tapahtuneeseen myönteiseen kehitykseen on vaikea osoittaa. Kaikki olisi voinut tapahtua ilman hankkeita. Silti voidaan hyvin perustein sanoa, että yhteistyö on merkittävästi lisännyt lähialueiden tuntemusta ja osaamista erityisesti valtionhallinnossa, mutta myös elinkeinoelämän ja kansalaisyhteiskunnan piirissä.

II OSA: Analyysi

1 Aineiston keruu ja aineiston käsittely

Aineiston keruu käynnistyi elokuussa 2011, jolloin teimme ensimmäiset haastattelut Murmanskissa. Syksyn 2011 aikana oli erittäin vaikea löytää yhteistä aikaa muiden alueiden haastatteluille, minkä vuoksi ne jouduttiin siirtämään kevätkaudelle 2012. Pietarin ja Leningradin viranomaisien haastattelut tehtiin helmikuussa, Karjalan tasavallan maaliskuussa ja Opetushallituksen puolestaan huhti-toukokuussa. Haastattelujen pituudet vaihtelivat alle tunnista yli tuntiin. Litteroituna haastattelujen kokonaismääräksi muodostui 98 sivua.

Haastattelut tehtiin tulkin välityksellä. Keskustelut tulkattiin venäjistä suomeksi ja päinvastoin. Joka alueella oli oma tulkkinsa. Tulkkauksen laatu oli hyvä. Tulkkauksen oikeellisuus varmistettiin vielä litterointivaiheessa, jonka suoritti äidinkielenään venäjää puhuva tutkimusapulainen.

Artikkeleita pyydettiin kaikilta Venäjän puolen yhteistyösapuolilta sekä muutamilta Suomen puolen projektipäälliköiltä. Kaikki projektipäälliköistä eivät ehtineet toimittamaan niitä sovitussa aikataulussa. Silti kuuden artikkelin kokonaisuutta voidaan pitää hyvänä saavutuksena. Artikkelit muodostavat monessa suhteessa tasapainoisen kokonaisuuden sekä kansallisesti että sisällöllisesti. Projektipäälliköiden näkökulma on lähinnä hankkeen toteutusta valottava ja venäläisten ministeriöiden ja opetuskomiteoiden näkökulma poliittista perusteltavuutta hakeva.

Yksittäisiä hankkeita emme tarkastele tai arvioi. Olemme kiinnostuneita avaamaan hankkeiden taustoja, lähtökohtia ja aihevalintoja sekä arvioimaan toteutusta ja vaikuttavuutta. Sen sijaan yleistä teemaa saatetaan valaista yksittäisen hankkeen avulla.

Raportin tarkoituksena on arvioida Suomen ja Venäjän lähialueyhteistyötä opetussektorilla vuoden 1990 jälkeen. Arviointi perustuu toiminnasta vastuussa olevien avainhenkilöiden haastatteluihin. Haluamme erityisesti selvittää valitun toimintastrategian onnistuneisuutta ja yhteistyön toimivuutta.

On ilmeisen selvää, että tutkimuksen asetelma sisältää tehtävään nähden myönteisen latauksen. Olisi jokseenkin odottamatonta, jos sopijaosapuolet lähtökohteisesti pyrkisivät vastauksissaan arvostelemaan tai olemaan kriittisiä hankkeita tai haastattelihoita kohtaan. Hehän ovat itse olleet sopimassa tai useasti suorastaan aloitteen tekijöinä.

Asetelmasta huolimatta yritämme löytää aihekokonaisuudesta yksityiskohtia ja erityispiirteitä olemalla analyttisiä ja jossain määrin kriittisiäkin. Yritämme tunnistaa yhteistyöosapuolten vastauksista kokemuksiin pohjautuvia näkemyksiä ja käsityksiä. Yhdistelemällä niitä yleisemmiksi kuvauskategorioiksi yritämme rakentaa yksityiskohtiin menevää ja jossain määrin pintaa syvällisempää kuvaa yhteistyöstä. Kuva voi olla yhteneväinen ja sileä tai rosainen.

Olemme menetelleet haastateltavien osalta niin, että emme viittaa sitaateissa henkilöön nimellä vaan olemme antaneet kullekin oman koodin. Jotta lukija kykenee seuraamaan analyysiä, olemme laittaneet koodiin seuraavia tunnisteita:

- maa (R = Venäjä, FI = Suomi)
- alue (roomalaiset numerot, joista I–IV ovat Venäjän lähialueita ja I kuvaa Suomen Opetushallitusta)
- henkilö (arabialainen numerointi, jonka perusteella saman alueen haastateltavat eroavat toisistaan)
- esim. RI3 viittaa venäläisen ministeriön tai opetuskomitean haastateltavaan, jolle on annettu tunnisteeksi numero 3.

Haastateltavat jakaantuivat määrällisesti niin, että Leningradin alueelta haastatelimme yhtä, Pietarin kaupungista kahta, Karjalan tasavallasta, Murmanskin alueelta ja Suomen Opetushallituksesta kustakin kolmea henkilöä. Kaikki ovat olleet keskeisessä roolissa yhteistyöhankkeiden aiheista päätettäessä, toimijoita valittaessa sekä hankkeita toteutettaessa. Haastateltavien kokemus lähialueyhteistyöstä vaihteli vajaasta kahdestakymmenestä vuodesta muutamaan vuoteen.

2 Haastateltavien taustat ja yhteydet hankkeisiin

Tässä jaksossa tarkastelemme haastateltavien yhteyksiä hankeyhteistyöhön. Aika monessa tapauksessa kysymys on muodollisesta yhteydestä, sillä asianomainen joutuu asemansa vuoksi osallistumaan tiettyihin toimieliimiin. Muodollista yhteyttä kiinnostavampana pidämme haastateltavien mieltymyksiä ja asenteita hankkeisiin. Niiden kautta yritimme selvittää henkilöstä itsestä johtuvaa suhdetta hankkeisiin. Mieltymykset ovat yhtenä selittäjänä sille, minkälaisista hankkeideoista voi tulla aloitteita, sekä sille, miten hankkeisiin suhtaudutaan ja miten niitä tuetaan toteutuksen aikana. Meitä kiinnosti myös se, miten kiinnostus ajoittui. Oliko se jo olemassa ennen hankkeen alkua vai heräsikö se vasta hankkeen toteutuksen aikana?

Eniten kokemuksia yhteistyöhankkeista löytyi Murmanskin alueelta, jossa yksi haastateltava kertoi olleensa mukana yhteistyössä aivan alusta saakka ja toinenkin lähes alusta saakka. Suhdetta hankkeisiin kuvattiin toisinaan proosallisesti.

”Joku hanke on niin kuin lapsi. Ja lapset ovat erilaisia. On haasteellisia lapsia. Jotkut ovat sellaisia luovia priimuksia. On hankkeita, joista jäi kirkkaita muistoja.” (RI3)

Esimerkkinä siitä, millaiset hankkeet nousivat ensimmäisenä haastateltavien mieleen, tuli tulokseksi seuraava: ensinnäkin mieleen jäivät näyttävät ja laajat hankkeet, toiseksi hankkeet, joilla on jokin erityisasema ja kolmanneksi hankkeet, joilla tuetaan ja vahvistetaan oman alueen olemassa olevaa koulutusta. Viimeksi mainituista esimerkkeinä ovat erilaiset laatuhankkeet. Neljänneksi mieleen tulivat hankkeet, jotka toivat lähialueelle kokonaan uudenlaista koulutusta tai joihin liittyi jotain poikkeuksellista, kuten tieteellistä tutkimusta.

”Eniten muistijälkiä on jäänyt kouluhallinnon kehittämishankkeesta... Se oli mielenkiintoinen, koska meille esiteltiin Suomen koulutushallinnon systeemi valtakunnallisella, alueellisella sekä kunnallisella tasolla. Se oli sellainen hanke, johon osallistuivat kaikki sektorit (Venäjän puolelta) – – koko koulutusjärjestelmä – – kaikki viranomaiset olivat mukana. – – Osallistujat tutustuivat Turkuun, Helsinkiin ja muihinkin kuntiin. – – Saatiin hyvin laaja ja mielenkiintoinen kuva Suomesta.” (RI3)

”Ensimmäinen hanke, joka toteutettiin täällä, oli ns. mega-projekti. Se oli 2002–2004 vuosien hanke. Mega-hankkeen puitteissa (Karjalan) opetusministeriö perusti koulutuksen kehittämissäätiön. – – Tavoitteena oli kehittää informatiivinen ja analyttinen opettajan ammattikehityksen arviointi. Tämän hankkeen tuote oli tietojärjestelmä, joka tuli Internetiin. Tietojärjestelmän kautta jokainen Karjalassa toimiva opettaja sai itsenäisesti arvioida omaa tasoansa, sai tukea ja neuvoa sen kautta ja voi tehdä yksilöllisen suunnitelman oman ammattitaitonsa kehityksestä.” (RIV1)

”Poronhoitoon ja luonnonresurssien käyttämiseen liittyvä (hanke). Hanke kuului saamelaisuuteen ja saamelaisten elinkeinoon. Kulttuuri, kieli, elinkeino. – – Meillä kantaväestön kehittämishanke on prioriteetti. Porohankkeessa oli hyvin tärkeää, että kehitettiin omat opetusohjelmat. Opetusohjelma – – tuotti tutkinnon. Tämän lisäksi harjoittelu oli Suomessa. Koulutus käsitti koko prosessin, eli raaka-aineesta aina lopputuotteen valmistamiseen asti.” (RI3)

”Ja viimeinen laatuhanke – – tai laadunarviointihanke oli jossakin suhteessa henkilökohtainen, oma hanke. Olin siinä seurantakomitean jäsenenä. Hyvin mielenkiintoinen teema, se oli demokratian kehittymistä omassa maassa.” (RI3)

”Pidin kovasti tästä erityisopetushankkeesta. Se oli erilainen kuin muut – – tiedetään se tilanne (lähialueilla), että siellä – – erityisopetus on vielä vähän – – lapsenkengissä. – – Tykkäsin, että tällainen hanke auttaa siellä.” (FII3)

”Ehkä hanke, joka minulle on parhaimmin jäänyt mieleen, oli – – hanke, jossa käsiteltiin koulun turvallisuutta. Tykkään siksi, että siinä otettiin mukaan tutkimusta. Se oli ensimmäinen sellainen hanke. Siinä saatiin sellaisia tuloksia, että minun ymmärtääkseni niitä kyettiin käyttämään muissakin kouluissa. Siinä oli yliopisto, joka tuli mukaan näihin tutkimuksiin.” (FII1)

”Se (turvallinen koulu) hanke otettiin Venäjän puolella tosissaan. Aihealue oli hyvin ajankohtainen. Kävin siellä – – ja sen näki että, miten se nuoriso elää – – ei mitään tekemistä. – – Silloin oli isoja haasteita.” (FII1)

Lähialuehankkeet ovat muodostaneet joillekin alueille vakiintuneen rakenteen, johon suhtautuminen oli erittäin myönteinen.

” – – oli ilo, kun meillä oli samanaikaisesti kolme hanketta. Nyt on vain yksi. Mutta meillä on Suomen hallinnon – – kanssa järjestelmä, jossa yksi on toteutusvaiheessa ja toinen on syntymisvaiheessa.” (RI3)

Ammattioppilaitosten kehittämisen tarve oli lähialueella samoin kuin koko Venäjällä yleissivistävää koulutusta akuutimpi, sillä hyppy sosialistisesta taloudesta markkinatalouteen oli suuri, ja haasteelliseksi sen teki nimenomaan taloudellisten resurssien vähäisyys tai suorastaan puute. Ammatillinen koulutus on muuta koulutusta kalliimpaa, sillä se tarvitsee useilla aloilla koneita ja laitteita.

Yritysten ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyö koettiin aluksi ongelmalliseksi. Sosiaalisen kumppanuuden rakentaminen on saatu kehittämiskohteeksi vasta sen jälkeen, kun suuryritykset ovat huomanneet itseään koskevaan koulutukseen sisältyvät hyödyt. Tällä hetkellä useat suuryritykset antavat ammattioppilaitoksille taloudellista tukea ja odottavat vastapalvelukseksi koulun kasvattavan sellaista osaavaa työvoimaa, jota yritykset tarvitsevat.

”Se hanke, jota me teimme viimeksi. Se oli sosiaalisen kumppanuuden kehittäminen. Minä pidin siitä problematiikasta hyvin paljon. – – Meillä on tapahtunut kehitystä parempaan suuntaan. Suuryritykset ja teollisuus huomasivat, miten sosiaaliset partnerit tekevät yhteistyötä. Suomesta on saatu hyvää kokemusta ja tukea.” (RI1)

Ammatillisen koulutuksen ja työelämän välinen jännite on ollut ajankohtainen haaste myös Suomessa, mutta sitä on kyetty tietyillä uudistuksilla tehokkaasti hoitamaan. Tunnetuimpia keinoja ovat olleet työharjoittelun kehittäminen, näyttötutkinnot, näyttökokeet ja oppisopimuskoulutus. Nämä olivat käypää vienti-osaamista markkinataloutta kehittävän Venäjän ammatillisissa oppilaitoksissa.

Ongelmana Venäjällä on ollut opetushallinnon ja koulujen vanhanaikainen ja uuteen tilanteeseen sopimaton kulttuuri. Opetushallinto oli tottunut johtamaan kouluja suoraan ja ilman, että on tarvinnut ottaa huomioon muita osapuolia, kuten vanhempia tai työ- ja elinkeinoelämän edustajia.

”Meillä oli hyvin aktuaalista, miten viranomaiskoneistoa muutetaan. Koulu ei ollut osana kuviota. Sen mukaan saaminen oli meistä tärkeää. Meillä yritykset ja (ammatti-)koulut toimivat toisistaan erillään.” (RI1)

Yhteistyötä opeteltiin osallistumalla suomalaisten yhteistyöhankkeisiin.

”Siis henkilökohtaisesti olen ollut mukana meidän osaston kansainvälisissä hankkeissa, ja niistä suurin osa suoritetaan yhteistyössä Suomen osapuolen kanssa.” (RIII1)

”Osallistuin näiden projektien valmistelutyöhön. Opetuskomiteassa vastuualueeseeni kuuluvat muun muassa tiedotusteknologiat ja suvaitsevuusasiat.” (RII1)

”Osallistuin yhteistyöhankkeisiin suomalaisten kanssa. Yksi hanke oli nimeltään maalaiskoulut. (ks. Räisä 2011) Meillä oli yhteistyökumppani Suomesta, yhteistyö oli todella aktiivinen. Se oli maalaiskoulu Kuopion läheltä.” (RIII1)

Molemminpuolista oppimista arvostettiin ja korostettiin. Lähialueyhteistyö haluttiin esittää yhteisten haasteiden ratkaisijana. Samalla muistettiin tähdentää rakenteellisia eroja, jotka pakottavat luoviin ratkaisuihin muualla tehdyn vastaavan hankkeen soveltamisessa.

”Valitettavasti meidän järjestelmä ei anna mahdollisuutta täydellisesti käyttää suomalaista kokemusta, meillä on eri puitteet, eri lainsäädäntö. Ja mikä koskee viimeisintä hanketta, meidän tilanteet – oli niin samanlaisia. Me näimme, että meillä on yhteiset haasteet kummassakin maassa. Siksi minä näin sen niin, että se ei ollut yksipuolinen, olimme yhdessä. Molemmat osapuolet kehittyivät hankkeessa.” (RI2)

Yhteys talouteen riippuu hankkeen kohteesta ja sisällöstä. Ammatillisen koulutuksen hankkeet ovat usein välittömästi ja yleissivistävän koulun hankkeet välillisesti yhteydessä talouteen.

”Eri hankkeilla on erilainen yhteys talouselämään. Jos otetaan esimerkiksi ammatillisen koulutuksen hanke VALO-projekti. Sitä ei voi toteuttaa ilman työnantajia, ilman yrityksiä. Sen tarkoitus on kouluttaa tietojen puolesta alueelle ammattitaitoisia työntekijöitä. Jos puhutaan monikulttuurisuusprojek-

teista, niin ne auttavat koululaisia sopeutumaan yhteiskuntaan paremmin, eli niiden yhteys talouteen on enemmän välillistä.” (RII1)

Hankkeitten edelläkävijäluonnetta pidettiin korosteisen merkityksellisenä. Tällaiset hankkeet tarjoavat alueille näkyvyyttä ja tekevät alueen kiinnostavaksi muiden alueiden taholta.

”Mutta minä sanoisin, että joissakin tapauksissa meidän hankkeet ovat edelläkävijöitä koko Venäjällä. Esimerkiksi suvaitsevuusohjelma on saanut alkunsa täällä. – – Voidaan sanoa, että keskustelu maahanmuuttopolitiikasta, maahanmuuttajien lasten sopeutumisesta ja kotoutumisesta on vasta alkanut muualla. – – Ehkä se johtuu siitä, että olemme törmänneet näihin ongelmiin, aikaisemmin. – – Mutta silti sanoisin, että koko Venäjällä menosuunta on sama.” (RII1)

Hanketodellisuus eli hankkeen arki ei jäänyt vaille huomiota.

”Olen itse ollut kolmessa hankkeessa johtajana. Hankkeessa on hallinnollinen puoli ja käytännöllinen puoli. Hallinnon puolella on näitä vaikeuksia tämmöisissä finanssiasioissa. – – Käytännöllisellä puolella on lainsäädäntöä koskevia vaikeuksia. Juridiset toiminnot eroavat paljon. Johtajan tehtävä sekä Suomessa että Venäjällä on etsiä ja tutkia näitä mahdollisia ristiriitoja ja tuntea lainsäädännöt.” (RIV2)

”Minä olen aika paljon valvojana hankkeissa. Katson, että hanke etenee niin kuin sen pitää edetä. Mutta kyllä raportit vaativat myös sisällön asiantuntijana olemista. – – Minusta se on kumpaakin, ei pelkästään se, että katson, että onko raha käyttämättä vai onko se ylitetty.” (FII3)

Hanketeemat, jotka haastateltavat mainitsivat:

- Rakennustyöntekijöiden koulutus (RI1)
- Poronhoitajien/porotilan johtajien koulutus (RI1)
- Kouluhallinnon kehittäminen (RI1, RII2)
- Sosiaalinen kumppanuus (RI1)
- Koulutuksen laadun arvioinnin kehittäminen (RI2)
- Turismi ja terveydenhoito (RII2)
- Arviointi ja laadunhallinta (RII2)
- ICT:n hyödyntäminen opetuksessa ja oppimateriaalin valmistuksessa (RII1)(FII2)
- Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus (RII1)
- Mega-projekti (RIV1)
- Vanhempien yliopisto (RIV1)
- Suomi vieraana kielenä (RIV1)

- Turvallinen koulu (RIV1) (FII1)
- Yrittäjyyskasvatus ammattikoulussa (RIV3)
- Erityisopetus (FII3)
- VALO-hanke (FII2, RIV1, RII1, RIII1)

Haastateltavien mainitsemia erilaisia rooleja hankkeissa:

- Seurantakomitean jäsen
- Aloitteentekijä
- Hallinnollinen valvoja
- Projektipäällikkö
- Hankesuunnittelija
- Kansainvälisten suhteitten vastuuhenkilö
- Koordinaattori
- Hankeassistentti
- Hankeasiantuntija
- Hankkeista vastaavan yksikön päällikkö

3 Lähialueyhteistyöhön liittyneet intressit ja intressitahot

Toinen tutkittavaksi otettu teemakokonaisuus on hankkeisiin liittyneet intressit ja intressitahot. Pyrimme vastaamaan kysymyksiin siitä, minkälaisia ja kenen tarkoituksiperiä hankkeet palvelevat. Onko hankkeessa kyse alueen kehittämisen näkökulmasta tapahtuvasta toiminnasta, vastataanko sillä johonkin akuutin ongelman tuomaan haasteeseen vai pyritäänkö hankkeen avulla siirtämään hyviä käytäntöjä Suomesta Venäjälle? Alustava hypoteesimme on, että kyse on kaikista.

Laajimmillaan intressi liittyi koko alueen kehittämiseen. Tällaisessa yhteydessä voidaan puhua vaikuttavuudeltaan laaja-alaisesta hankkeesta, jossa alueen useilla ja erityisesti julkisen puolen organisaatioilla on jonkinlainen rooli, käytännössä sosiaalisen partnerin rooli.

”Meillä oli hankkeissa sosiaalisia partnereita, ja on selvää, että hankkeet vaikuttivat heidän toimintaansa, esimerkiksi hallinnon kehittäminen. Ammattikoulujen kehittämisessä sosiaalisina partnereina saattoivat olla korkeakoulut, sosiaalihuolto ja terveysviranomaiset, talouspuolen kohdalla myös yritykset. Ja jos kysytään, vaikuttivatko hankkeet heihin, niin minun mielestäni kyllä. Tällä hetkellä kaikilla suuryrityksillä ja suurteollisuudella on yhteistyösuhteita koulujen kanssa. Ne (yritykset ja teollisuus) tekevät paljon työtä ammattiopistojen kehittämiseksi.” (RI1)

Lähialueyhteistyön hankkeissa yhteys yrittäjiin ja yrityksiin on prioriteeteissa korkealla. Samoin on tilanne, kun puhutaan taloudesta tai hankkeen taloutta hyödyntävistä vaikutuksista.

”Koulujen näkökulmasta yhteistyö (yritysten kanssa) on erittäin tärkeää, koska koulun maine muihin kouluihin verrattuna nousee ja vanhemmat haluavat lapset juuri sellaiseen kouluun.” (RIII1)

”No kyllä. Talous on tosi tärkeää.” (FII3)

Joissakin tapauksissa hankkeitten kautta on yritetty saada aineellisia etuisuuksia.

”Suomen puolelta on ollut aivan selviä intressejä. – – On ollut kysymys siitä, että meidän pitäisi auttaa Pietarin alueella toimivia suomalaisia yrityksiä – – johtavia yrityksiä, jotta ne saisivat jalan Murmanskin alueelle.” (FII1)

Yritysten kouluille osoittama taloudellinen tuki Venäjällä on kulkenut omaa latuaan verrattuna Suomeen. Suomessa yritykset pienimmästä suurimpaan lähtevät siitä, että koulutuksen kustannukset kuuluvat yhteiskunnalle. Venäjällä yritykset ovat kooltaan niin isoja, että oppilaitosten mahdollisuudet vastata niiden odotuksiin ja tarpeisiin ovat ylivoimaisia. Koska yrityksillä on taloudellisia voimavaroja ja niiden intresseissä on saada yrityksen tarpeisiin räätälöityä koulutusta, yrityksen kannattaa ostaa oppilaitokselta tarvitsemaansa osaamista. Kyseisissä tapauksissa koulujen yrityksiltä saamat summat eivät ole mitään taskurahoja.

Myös muut alueet haluavat hyötyä hankkeista ja hankkeiden tuloksista, mistä syystä lähialueiden edustajat ovat suosittuja esiintyjiä kansallisissa seminaareissa ja konferensseissa. Joissakin tapauksissa alueet pääsevät federaation keskusvallan suosioon. Siitä seuraa, että tuloksia levitetään laajalti koko Venäjälle.

”Esimerkiksi käsikirja, joka tehtiin hallinnon kehittämishankkeessa, sai Venäjän federaation opetusministeriön kunniakirjan. Ministeriö ei jaa palkintoja ilman syytä. Käsikirjassa oli paljon hyviä pointteja, hyviä asioita, joita pystyy kokeilemaan muuallakin. Hyvin aktiivisesti me ammatti-ihmiset osallistumme seminaareihin, kokouksiin ja konferensseihin Luoteis-Venäjällä ja koko Venäjällä.” (RI1)

”Megahanke on edelleen toiminnassa – – Siinä kehitetty turvallisen koulun malli on suosittu tällä hetkellä myös muualla. Sitä toteutetaan nyt Karjalan ulkopuolella. Sama koskee myös vanhempien yliopistoa. Siis on vaikeaa sanoa, mikä näistä hankkeista on tärkein.” (RIV1)

”Tässä tilanteessa kaikki (hankkeet) tukevat opetuksen kehitystä. Monet niistä ovat pilottihankkeita. Käyttäessämme Suomen innovatiivista kokemusta me pyrimme hyödyntämään sitä täällä Karjalan tasavallassa.” (RIV1)

Näkyvyys ei ole vain huomion keskipisteenä olemista. Lähialueyhteistyöllä saattaa olla vaikutuksia jopa valtakunnalliseen lainsäädäntään ja siten valtakunnallisiin käytäntöihin.

”Meillä on hyviä kokemuksia toteutetuista (Suomen ja Norjan kanssa tehdyistä) erityiskasvatuksen hankkeista. Niissä oli kyse esikoulun ja päiväkotien sekä orpojen ja vammaisten lasten integraatiosta muuhun opetukseen. – – Enemmän lapsia pääsi kouluun ja kehitysvammakouluja ja orpokoteja suljettiin. Valko-Venäjältä, Jugoslaviasta ja Bulgariasta tuli ihmisiä kuulemaan asiasta. Olemme tällä hetkellä valmistelemassa esitystä presidentin hallinnolle lainsäädännön muuttamiseksi. Kaikki lapset integroidaan sataprosenttisesti. Kaikki saavat (ammatti-)koulutusta. Seitsemästätoista orpokodista on vielä kymmenen jäljellä. Perheet adoptoivat orpoja.” (RI1)

Koska aloitteet tulivat Venäjältä, on todennäköistä, että niillä joko vauhditettiin tai käynnistettiin jo pitempään valmisteilla ollutta uudistusta. Näin ollen yksittäiselle hankkeelle ei arvioinnissa pidä antaa tarpeettoman suurta roolia. Ilmeisesti hanke, joka on ajallisesti sattunut muiden samankaltaisten hankkeiden yhteyteen, vaikuttaa merkittävämmältä kuin se tosiasia onkaan. Silti tämä ei tarkoita, etteikö hanke olisi ollut erinomainen ja hyvin toteutettu.

”Kehittämishankkeiden lähtökohtana olivat monesti federaation linjaukset ja alueen strategia.” (RII2)

”Hankkeet vastaavat erilaisiin tarpeisiin, kuten molemmin puolin rajaa kulloinkin voimassa oleviin hallitusohjelmiin – esimerkkinä vaikkapa ICT ja opettajien täydennyskoulutus.” (FII2)

”Me yritetään jo alkuvaiheessa saada hanke sellaiseksi, että se palvelee paikallistasolla, ja niin, että paikallinen taso myös ottaa siitä vastuun.” (FII1)

”Meillä on olemassa ohjelmia, jotka määrittävät paikallista ja alueellista politiikkaa. Ja kaikki nämä hankkeet kuuluvat näihin ohjelmiin. Ne ovat jatkoa edellisille ohjelmille. Esimerkiksi Suomi vieraana kielenä on auttanut koulutamaan paikallisia opettajia tai täydentämään heidän koulutustasoaan niin, että meillä opetetaan nyt suomea 36 koulussa. Ja tämän hankkeen puitteissa on kehitetty koulutusohjelma (käsikirja), joka mahdollistaa kaikkien koulujen opettajien täydennyskoulutuksen.” (RIV1)

”Kyllä hankkeet toteuttavat venäläistä politiikkaa. Se on sillä tavalla, että alueiden ministerit käyvät keskustelua ulkoministerin kanssa, ja keskustelussa on mukana myös (Suomen) opetusministeriö.” (FII1)

”Hankkeilla on ihan suora yhteys Venäjän koulutus-, opetuspolitiikkaan – Jos palataan esimerkiksi hankkeen aloituskohtaan, niin me keskustellaan alkuvaiheessa, mitä projekteja olisi tulossa. Niillä täytyy aina olla tietty yhteys meidän strategisiin linjauksiin. Esimerkiksi tämä monikulttuurisuushanke. Voin sanoa, että se on osa kaupungin suvaitsevuusohjelmaa. Siinä on oma rahoitus kaupungin puolelta. Ja se tuo kaupungin suvaitsevuustoimintaan kansainvälisyyttä.” (RII1)

”Hankkeet (eri alueilla) ovat minun mielestäni – – samantyyppisiä ja samaan aihepiiriin liittyviä ja jossain määrin päällekkäisiäkin.” (FII3)

”Kyllä, minulla on käsitys, että alueet toteuttavat keskusvallan toiveita. Muistan nyt hyvin, että he olivat hyvin ylpeitä siitä, että olivat tehneet jotakin sellaista, joka auttaa federaatiota.” (FII1)

Yhteistyö on vaikuttanut keskustelukulttuuriin sitä avaavasti. Se on myös helpottanut tunnistamaan omia stereotyyppisiä näkemyksiä.

”Niitä (intressejä) on aina. On asioita, jotka määrittelevät politiikkaa. Venäjä on koko ajan – – avautunut. Ja yhteiskunta on kypsynyt siihen, että koulutushaasteista keskustellaan omassa piirissä. Ja voidaan kertoa muillekin.” (RI2)

”Minusta, kun nähdään toisen maan ammattilaisuutta, niin tulee mahdollisuus nähdä, että toisen maan kokemus auttaa pääsemään eroon omista stereotyyppioista.” (RI2)

Hankkeitten yhtenä vaikuttavuuden ulottuvuutena pidettiin hankkeitten tuomaa koulutuksen ja tutkintojen kansainvälistä edustavuutta ja ajankohtaisuutta.

”Koulutuskomitean päätarkoituksena on nimenomaan pätevien asiantuntijoiden ja ammattitaitoisten työntekijöiden kouluttaminen alueen taloudelle. Toteuttamalla näitä yhteistyöprojekteja me kaikki saamme tiettyjä etuja, tietotaitoa, lisärahoitusta ja muuta.” (RIII1)

”VALO-hanke, joka äsken mainittiin, pätevyysjärjestelmän kehittäminen – – tuloksena on pätevyyden kriteerit ja arviointijärjestelmän kehitys. Kuten tiedätte, Suomessa on sellainen tutkinnon tekotapa kuin näyttö. Meillä ei ole sellaista. Ja pidämme sitä erittäin tärkeänä, että ihminen, joka todella osaa, pystyy osoittamaan sen julkisesti ja saa vastaavan pätevyyden. Se on aivan uutta Venäjällä, ja se kiinnostaa kovasti. Meillä on tarkoitus perustaa sellaisia

tutkintolautakuntia alueellisella tasolla. Ne hankkeet ovat todella lähellä työnantajia. Pitää sanoa, että systeemit Suomen ja Venäjän välillä eroavat huomattavasti.” (RIII1)

”Yrittäjyyskasvatushankehankkeessa on pidetty seminaareja ja käyty opintomatalla Suomessa. Siihen osallistuu 6 peruskoulua ja 6 ammattikoulua. Kouluiksi valittiin nimenomaan ne peruskoulut, joista valmistuneet lähtevät pääosin ammattikouluihin. Koulut on valittu nimenomaan sillä perusteella, että yhteys perus- ja ammattikoulun välillä olisi tavallistakin kiinteämpi.” (RIV3)

Lähialueen maantieteellistä asemaa pidettiin etuna sisämaan alueisiin ja valtakunnan keskukseen nähden. Periferia on lähialueyhteistyön puitteissa etu.

”Ei voi siinä sanoa, että me saisimme joitakin pisteitä. Osallistuminen hankkeisiin tarkoittaa sitä, että meillä on mahdollisuus nähdä itsemme ulkoapäin, eli me saamme ulkopuolisen arvioinnin meidän työelämääm. Meidän – – koululaiset ovat suuntautuneet ulkomaille enemmän kuin sisämaassa – – Ne, jotka asuvat keskellä Venäjää, heille ei tule mieleenkään mennä opiskelemaan ulkomaille. Mutta meillä se on normaalia, meillä se on mahdollista.” (RI2)

4 Aloitteet yhteistyöhankkeisiin

Aineisto on teeman osalta suhteellisen selkeä. Osa näkee aloitteiden tulleen Venäjältä, osa taas Suomen puolelta. On myös niitä, jotka näkevät kyseessä neuvottelun, jossa yhteistuumiin päätetään, mitä hankeideaa lähdetään viemään eteenpäin. Näkemyksiin ja käsityksiin liittyy kansallista politiikkaa ja kansallistunnetta, jopa ennakkoluuloa. Teemojen tarkastelu osoittaa, että niistä aika moni on sellaisia, joista suomalaisilla on kokemusta jo ennen lähialuehankkeen käynnistymistä.

Osa oli ehdottomasti sitä mieltä, että hankkeet tulivat aina venäläiseltä puolelta. Näkemyksen voi tulkita monella tavalla: Aloite on tullut venäläisiltä, eikä sen alkuperästä olla välttämättä kiinnostuneita. Aloite on jalostunut niin, että yhteyttä ulkomaiseen alkuperään ei tunnisteta. Kyse voi olla myös kansallisen itsetunnon ilmentymästä. Yhteistyötä ei voida eikä haluta nähdä apuna vaan jonkinlaisena naapureiden välisenä ystävyysyhteytenä, jolloin tiukoissa tilanteissa naapuria autetaan.

”Aihepiirit määriteltiin paljon meistä lähtien. Aina lähdettiin tarpeistamme. Tehän tiedätte, että 1990-luvun kriisin – – meillä oli vakavia rahoitusongelmia.” (RI1)

”Meillä ammattiopistot eivät osanneet toimia uudessa markkinataloudessa.” (RI1)

”On olemassa yhteisiä haasteita ja ongelmia sekä venäläisillä että suomalaisilla. Ja aloitteet aina, jos puhutaan näistä hankkeista, ovat tulleet meiltä. Me ymmärrämme, mitä on suomalaisten etu tai intressi hankkeessa. Eräässä hankkeessahan meillä oli rakennettu tai luotu silta, jossa toisen pään muodostaa Suomi–Venäjä ja toisen Venäjä–Karjala. Venäjälle on helppo ylittää tämä silta ja ryhtyä kansainväliseen toimintaan. Tämä siltahan mahdollistaa molempiin suuntiin liikkumista. Ja siitä on lukuisia esimerkkejä.” (RIV1)

”Aloitteilla on yhteys federaation politiikkaan. Hankkimalla alueelle federaation politiikkaa tukevan hankkeen alue pääsee edelläkävijän rooliin ja loistamaan osaamisellaan suhteessa muihin alueisiin.” (FII2)

Joissakin tapauksissa jotkut myönsivät aloitteellisuudessa esiintyneen monimuotoisuutta sekä aloitteiden tulleen myös suomalaiselta taholta.

”Venäläiset nostivat pöydälle monta juttua ja sitten yhdessä valittiin, mikä kiinnostaa kumpaakin.” (RI3)

”Jos ammattikoulutuksesta puhutaan, niin tavallaan oppilaitosten rehtorit ovat hyvin aktiivisia. VALO-hankkeessa aloite oli meidän.” (RIII1)

”Se, mitä me tehtiin suomalaisten kanssa, me olimme suomalaisten kokemuksista – – Me käytimme suomalaisten kokemusta meidän Venäjän todellisuudessamme – – Se ei ollut turha homma.” (RI1)

”Aloitteiden alkulähteenä oli monesti alueemme koululaitoksen strategia.” (RII2)

”Joskus aloitteet ovat Suomen puolelta.” (RIII1)

”Mielestäni hankkeet ovat aina sellainen kumpaankin suuntaan käyvä prosessi.” (RI2)

”Aiheet hankkeisiin syntyvät neuvotteluissa ministeriöiden välillä.” (FII2)

”Venäläisten aloitteellisuus lähialueyhteistyön alkuvaiheessa oli melko vaatimatonta.” (RII2)

”Nostaisin lähialueyhteistyön suuntaamisen yhdeksi merkkitapahtumaksi Pietarissa 1990-luvun alussa järjestetyn EU-maiden opetusministerikokouksen.” (RII2)

”Viime aikoina puolin ja toisin tulee aloitteita ja ajatuksia.” (RI3)

Venäjän puolella oltiin hyvin alttiita ja herkkiä omaksumaan haasteellisiakin suomalaisten koulujen piirteitä. Tällaiselle lähestymistavalle annettiin Venäjän puolella myös tilaa.

”Koulutuksen laatu ja koulutuksen mittaaminen... Siinä koulua ympäröivä yhteisö osallistui laadun arviointiin. Se oli meille aivan uusi juttu. Eli avoin koulu. Koulun ovet avattiin, ja siitä syntyi haaste. Jos koulu ei halua ottaa vastaan haasteita, se ei halua keskustella ympäröivän yhteisön kanssa.” (RI1)

”Meille kouluviranomaisille oli todella mielenkiintoista katsoa, miten te hoidatte näitä asioita Suomessa.” (RI1)

”Useimmin elämä itse synnyttää projekteja. Kun tavataan suomalaisten yhteistyökumppaneiden kanssa, niin yhteen ääneen puhutaan usein, että juuri tämä aihe on nyt ajankohtainen. Tähän tietoteknologiahankkeeseen palaten muistamme, että Suomessa tietoteknologiat ovat korkealla tasolla. Kun me tapasimme Opetushallituksen edustajien kanssa, me puhuimme siitä, että nyt täytyy käyttää tietotekniikkaa tehokkaasti. Pitää kouluttaa opettajia käyttämään tätä tekniikkaa. Eli, minä sanoisin, että meillä ei ole mitään pääkeskusta, josta kaikki uudet alueet tulevat.” (RII1)

”No, kuten tiedetään, Venäjän (federaation) opetusministeriö omalla tavalla ohjaa kaikkea, mutta muistaakseni me emme – – koskaan osallistuneet sellaisiin kovalla kädellä ohjattuihin projekteihin. Se, mitä täällä meidän suomalaisten yhteistyökumppaneiden kanssa tapahtuu, niin tapahtuu juuri meidän (Pietarin kaupungin ja Suomen Opetushallituksen) aloitteista.” (RII1)

Aloitteellisuuden epäiltiin pitävän sisällään jonkinlaisen salaliittoteorian eli olevan suunnitelmallista ja pitkälle mietittyä. Tällainen näkemys esiintyi useammin venäläisten puheessa, mutta ei se ollut täysin vierasta suomalaisel-lakaan puolella.

”Minusta tuntuu, että Suomessa tämä vaikuttaminen on paremmin järjestetty kuin meillä. Ennen kaikkea siihen vaikuttavat rahoitusperiaatteet, jotka johtuvat EU:sta. Tiettyihin konkreettisiin hankkeisiin rahoituksen saanti on korostettu ja suunnattu selkeästi. Olen huomannut, että moni hanke, jota yhteistyössä toteutetaan, Suomen puolelta sitä rahoittaa joko Suomen ulkoasiainministeriö tai sitten EU-rahastot, eli elimet, jotka ovat opetusalan ulkopuolelta. Huomasin, että koko ulkopuolinen ympäristö vaikuttaa päätöksentekoon Suomessa enemmän kuin Venäjällä. Se, mitä me teemme, me rahoitamme itse omista varoista. Taitaa olla niin, että rahoitussysteemi ei ole vielä tarpeeksi kehittänyt Venäjällä.” (RII1)

”No, kyllä, ne (aloitteet) lähtee yleensä sieltä kohdemaan tarpeesta, ja sitten

siitä, mitkä ovat prioriteetit. – – Mutta yleensä me ollaan hyödynnetty heiltä erilaisia ehdotuksia – – sellaista on kaivattu ja tällaista on kaivattu – –, tämän-tyyppisiä hankkeita.” (FII3)

”Jos minä otan Murmanskin alueen, aloite on tullut sieltä Murmanskin opetus-ministeriöstä. Ovat laittaneet meille kirjallisen ehdotuksen.” (FII3)

”On olemassa ohjelmia, joiden tukemina me pystymme käymään Suomessa, tutustumassa yliopistoihin sekä kokemuksiin ennen hankkeen aloittamista. Silloin syntyy uusia ajatuksia. Me näemme, miten suomalaiset kollegat pystyvät ratkaisemaan niitä.” (RIV4)

”Luulen, että aloite tulee alueilta – – luulen, että se taitaa olla jopa ministeri.” (FII1)

”Aika usein aloitteet seuraavat myös eurooppalaista kehitystä, silti aloiteidean ymmärtäminen on tuottanut päänvaivaa. Esimerkkinä vaikkapa turvallinen koulu, joka ymmärrettiin kovin eri tavalla rajan eri puolilla.” (FII2)

”Alueilla saattaa olla erilaisia piiloagendoja, joiden olemassaolo ei tule hank-keen yhteydessä esille.” (FII2)

5 Yhteistyösapuolet

Tässä teema-alueessa pyrittiin kartoittamaan, keitä hankkeisiin on osallistunut ja millä perusteella valinta on tehty. Edelleen haluttiin selvittää, oliko jokin suomalainen toimija jäänyt mieleen ja jos oli, millä perusteella.

Hankkeeseen valittavien koulujen valintaperusteet vaihtelevat. Alueet noudat-tavat tässä erilaista politiikkaa. Koska lähes kaikki haluavat mukaan, valitsijoiden työ on periaatteessa helppoa. Poliitiikkana voi olla avata portti joko parhaille tai sitten kehittymistä tarvitseville kouluille. Koulujen ylläpitojärjestelmän moni-muotoisuus Venäjällä asettaa valinnalle myös omat ehtonsa.

”(Valinta-)kriteerit ovat erilaisia riippuen projektin tavoitteista. Joskus tarvitaan todella hyvä pätevyys projektin aiheessa. Semmoiset koulut valitaan neuvot-telemalla rehtoreiden kanssa – – joskus tarvitsemme oppilaitoksen, joka on tavallaan raaka, eli joka on heikko, ja osaamaton. Näin haluamme kohottaa oppilaitoksen tasoa.” (RII1)

”Ja silloin, kun päätettiin jostakin hankkeesta, me ehdotimme, mitkä oppilai-tokset voisivat olla mukana. Me tiedetään, ketkä kouluttavat ammattitaitoisia ihmisiä tällä alalla, tunnemme hyvin opetuksen tason näissä oppilaitoksissa. Täytyy myös todeta, että tämä taso on hyvin erilainen eri oppilaitoksissa. Ja

jos tunnen, että kyseisessä oppilaitoksessa on tiimi, joka pystyy toteuttamaan sellaista projektia, se valitaan. On myös sellaisia, jotka haluaisivat olla mukana mutta eivät pysty siihen. Sitten (koulujen kanssa) yhdessä sovitaan työnantajat, jotka pyydetään hankkeeseen.” (RIII1)

”Jotkut rehtorit ovat aloitekykyisiä, pitävät itse kontakteja, haluavat päästä hankkeisiin ja oppia. Mutta joitakin me joudumme vetämään hihasta.” (RI1)

”Meillä on kouluja, jotka aina haluavat osallistua, ihan kaikkeen. Jos ehdotamme heille – – aloitetaan huomenna thaikielen opetus, he sanovat kyllä, ryhdytään heti – – Me joudumme rajoittamaan aktiivisuutta, jottei olisi aina sama porukka, joka osallistuu kaikkiin projekteihin. Minä voisin karkeasti sanoa, että 700 koulusta vähintään kolmasosa, ehkä jopa puolet osallistuu erilaisiin kansainvälisiin hankkeisiin.” (RII1)

”Ammattikouluja on ollut mukana enemmän. Koulujen valinta oli tarkoituksenmukaisuus – ei tasapuolisuuskysymys. Esimerkiksi (yksi) ammattiopisto – – Siellä on poronhoitoa kouluttava linja, ja se on tietysti aina mukana sellaisissa hankkeissa. Ja sitten (eräs toinen) koulu – – Se osallistui suomalaisten hankkeisiin jo ennen meidän lähialueyhteistyötämme.” (RI1)

”Meillä (Venäjällä) on vähän erilainen järjestys. Systeemi on hiukan monimutkaisempi kuin Suomessa. Meidän valintakriteerit eivät ole niin selkeitä – – Se johtuu rahoitusrajoituksesta, joka meillä on – – rajoituksen vuoksi täysin avoin kilpailu, siis rehellinen kilpailu, on mahdollon. Emme voi rahoittaa tiettyjä koordinoijia pari kolme vuotta peräkkäin, jotta se toteuttaisi projektitoimintaa. Sen takia me joudumme tekemään yhteistyötä niiden oppilaitosten tai järjestöjen kanssa, jotka saavat meiltä rahoitusta (ja ovat meidän alaisia).” (RII1)

Pietarin kohdalla hanketoiminta on osittain ulkoistettua. Opetuskomitea toteuttaa hankkeita ostopalveluina.

”Muualla toteuttajana ministeriö tai koulutuskomitea, mutta Pietarissa hanketoteutus on delegoitu useimmissa tapauksissa joko ulkopuoliselle hankeorganisaatiolle (North West Agency of International Projects) tai opettajien täydennyskoulutusakatemialle.” (FII2)

Venäjän kielen heikko osaaminen Suomessa ja englannin kielen osaajien vähäinen määrä Venäjällä asettavat haasteita yhteydenpidolle.

”Tietysti, tehdään sopimukset heidän (Murmanskin) kanssa ja me ollaan yhteydessä heidän kauttaan. Tässä on tullut ongelmaksi nämä kielivaikeudet – – vaikeaa, kun kielitaito on siellä vielä aika heikko englannin osalta. Kaikki

asiointi menee aina ministeriön kautta (heillä on kielitaitoisia henkilöitä).” (FII3)

Suomen puolen hanketoimijat saivat kiitosta.

”(Suomen) Opetushallitus on valinnut aina meille todella hyvät partnerit. No, oli kyllä erimielisyyksiä. Mutta hankkeen toteuttamisaikana kaikki ristiriidat selvitettiin pois. Se oli näitä järjestelmäasioita, ei sisällöllisiä asioita.” (RIV1)

Usean alueen yhteishankkeita on ollut vähän. Nyt niillä arvioidaan olevan tilausta.

”Nyt aika olisi kypsä alueiden yhteishankkeille esimerkiksi Pietari – Leningrad. Valitettavaa, että hankkeet loppuvat.” (FII2)

”VALO-hanke on sellainen, jossa on mukana useita alueita. Muistaakseni Pietari, Leningrad ja Karjala.” (FII1)

Suomalaisista lähialue toimijoista (henkilö/organisaatio) venäläiset haastattelut mainitsivat seuraavat:

- Anneli Temmes
- Pertti Lakkala
- Riitta Radnia
- Helsinki Consulting Group
- Oulun yliopiston Kajaanin kampus
- Hallinnon kehittämiskeskus HAUS
- Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Ylivieskan kampus

6 Lähialueyhteistyöhankkeiden määrälliset puitteet

Määrällisistä puitteista hankkeen ajallinen kesto ja budjetti ovat kriittisiä hankkeen toteutumiselle. Vähemmän kriittisiä, mutta olennaisia, ovat osallistujien määrä, kehitettävän kohteen laajuus ja tyyppi sekä hankkeeseen hyväksyttävät kustannukset.

Kehittämistutkimuksen metodologiassa on päädytty yleisesti näkemykseen, että pysyvät muutokset edellyttävät 3–5 vuoden kehittämisjaksoa. Koska suurin osa hankkeista näyttää olleen 3-vuotisia, vaatimuksen minimi täyttyy. Budjetin koko on suhteellisempi, sillä sen arviointi edellyttää suhteuttamista kustannustasoon. Venäjän kustannustaso on ollut koko lähialueyhteistyön ajan Suomea alhaisempi, mikä on merkinnyt sitä, että vähemmällä rahalla on voitu saada

tuloksia. Mikäli lähialueyhteistyön vaikuttavuuden osalta päädytään positiiviseen lopputulemaan, voidaan toimintaan suunnattua aineellista satsausta pitää kannattavana ja onnistuneena.

Useimmat hankkeet ovat olleet 3 vuoden hankkeita, ja rahassa mitaten niiden koko on liikkunut 160 000 – 500 000 euron haarukassa.

”Meillä on ollut lähes poikkeuksetta kolmevuotisia hankkeita, joiden kokonaisbudjetti on ollut 300 000 – – On ollut lyhyempiäkin hankkeita. Nyt on yksi kahden vuoden hanke menossa – – on ollut myös suurempia hankkeita. Pietarissa on mm. yksi tällainen hanke. Kokonaisbudjetti on – – 400 000 – 500 000. Siinä on ollut eri kahden ministeriön rahaa.” (FII3)

”Tämä VALO-projekti on suuruudeltaan 160 000 euroa, ja sitä rahoittavat Suomen Opetushallitus sekä Suomen ulkoasiainministeriö. Mutta täytyy lisätä tähän myös oppilaitosten oma panos, siitä en tiedä, kuinka paljon se on... Paikallisten oppilaitosten panos on joissakin (ENPI-projekteissa) ollut noin 25 %.” (RIII1)

Venäläisten yhteistyöhön osoittaman rahan määrä vaihtelee haastateltavan mukaan ja sen mukaan, mitä kustannuksiin lasketaan. Jos siihen lasketaan sellaisia kustannuksia, joita jouduttaisiin muutoinkin maksamaan, saatetaan päätyä siihen, että hankebudjetista puolet tulee Venäjältä. On selvää ja totta, että venäläinen osapuoli on osallistunut kustannuksiin kohtuullisella osuudella, mutta mikä se osuus sitten on, ei pystytä yksilöidysti todentamaan. Venäläisten hankkeille kohdentama panostus on ollut vuoden 2004 jälkeenkin osittain laskennallista.

”Päätin joskus verrata keskenään meidän ja suomalaisten kuluja. Vuonna 2005 – – ne olivat samoissa. Suomalaisella osapuolella ne ovat suoria kustannuksia ja meillä epäsuoria tai oheiskustannuksia. – – Mutta nekin ovat kustannuksia.” (RI1)

Hankkeiden budjetit ovat koostuneet pääosin toteuttajien palkoista. Investointeihin rahoittaja on suhtautunut nihkeästi. Palkkakustannuksista valtaosa menee suomalaisten hanketoimijoiden palkkoihin.

”Hankkeisiin kohdennettu raha on ollut pääasiassa palkkarahaa.” (FII2)

”Jos joku toivoi, että saisi jotakin aineellista, niin se oli turhaa. Yhden ainoan poikkeuksen muistan. Suomalainen osapuoli hankki serverin ja työpaikkatietokoneet pilottikouluille. Se oli tärkeää, kiitoksia paljon. Mutta tämähän on vain yksi tapaus.” (RI1)

”Meillä on tämä suomalainen toteuttajaorganisaatio, jossa – – tiimin koko saattaa olla 10–15. Ja sitten Murmanskin puolella, esimerkiksi, ministeriön henkilöt – – Sitten tietysti opettajat, jos lähdetään koulun tasolle ja sitten rehtorit ja asiantuntijat. Että aika suuri joukko, tämä projektiin liittyvä henkilöstö.” (FII3)

7 Hanketyön sisältö ja painotukset

Sisältökysymyksiä on sivuttu edellä useassa kohdassa. Sisältöjen määräytymiseen vaikuttavat monet tekijät. Poliittiset ohjelmat sisältävät strategisia painotuksia, ja kuten olemme huomanneet, ne heijastuvat aihevalintoihin ja aloitteisiin. Venäjä ei ole koulutuksen osalta niin kuin ei muutenkaan mikään suljettu saareke maailmassa. Koulutuspolitiikan linjaukset ja painotukset ovat samoja tai samankaltaisia kuin useimmissa muissakin maissa. Vaikka hankkeissa on runsaasti yhteisiä tai muualla toteutettujen hankkeiden kanssa samansisältöisiä elementtejä, on niissä myös sen verran luovaa omaa panosta, että haastateltavat ovat oikeassa kertoessaan aloitteen tulleen Venäjältä.

Materiaalinen puoli on venäläiselle osapuolelle tärkeä. Tässä suhteessa lähi-alueyhteistyö ei ole täysin toiveita täyttänyt. Myönteisesti arvioiden hankkeiden tuoma osaamispääoma on auttanut lähialuetta panostamaan itse materiaaliseen puoleen.

”Me, Jumalan kiitos, olemme jo hankkineet (tietotekniikkaa) kouluihimme – – tietokoneistus on koko ajan käynnissä. Jokaisessa koulussa on oma nettisivusto – – me ymmärrämme ihan hyvin, ettei suomalaisen osapuolen kuulu rahoittaa hankintoja. – – Meillä on (liian) isoja tarpeita.” (RI1)

Tietokoneaikaan siirtyminen on tuonut hallintoon uutta kulttuuria. Luoteis-Venäjä on monessa tapauksessa tietoteknistämisessä ohittanut Suomen.

”Me aloitettiin tietokoneitten hankinnat – – nollasta. Ja nyt tilanne on muuttunut ratkaisevasti. Paperisota päättyi – – sen tilalla ”sähköinen sota” – – tai joku muu, – – kaikki on digitalisoitu.” (RI1)

”Aikaisemmin Venäjän (federaation) opetusministeriö kokosi tarvitsemiaan aluetta koskevia tietoja meiltä. Nyt se imuroi ne suoraan koulujen nettisivuilta.” (RI1)

Yhteistyön sisältöä tarkasteltiin myös teoria – käytäntö -ulottuvuuden kannalta.

”Minulle on mielenkiintoista, mitä ovat hankkeiden teoriaperusteet. Mutta minä ymmärrän entisenä rehtorina, että lopussa haluamme nähdä tuloksen.” (RI2)

Oppilaitosten valinta on myös linjakysymys. Painotus on jo aiemmista yhteyksistä tuttu. Sekä hyviä että vähemmän hyviä kouluja otetaan mukaan. Hallinnon kehittäminen ja laatutyö sekä tieto- ja viestintätekniikka nousevat sisällöllisinä teemoina esille.

”Hanketeemat ovat esiintyneet (eri alueilla) ajallisesti samoihin aikoihin. Yhteistyö alkoi hallinnon kehittämisestä, jota seurasivat erilaiset laatuhankeet. Ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen välillä on vallinnut tasapaino.” (FII2)

”Laatuhankkeita on ollut – – Murmanskissa ainakin kaksi.” (FII3)

”Minä muistan yhden hankkeen, Leningradin alueella oli Quality Provision. Se oli kahden vuoden hanke.” (FII3)

”Joo. Tämä IT tuli – – mieleen.” (FII1)

8 Hanketoiminnan tulokset

Viime vuosina on paljon tutkittu ja puhuttu kehittämishankkeiden vaikuttavuudesta. Hankkeiden tulosten leviämisen yhtenä edellytyksenä on pidetty yleispäteviksi koettuja tavoitteita. Työelämäkehittämisen kestävyydestä on esitetty kolme kriittistä näkökohtaa: *Ensinnäkin* sen pitäisi tuoda jotain parannusta nykyiseen. *Toiseksi* tuloksen tulisi syntyä prosessissa, jossa on hyödynnetty kehitystä ohjaavien ja kehittämisen kohteena olevien henkilöiden asiantuntemusta. *Kolmanneksi* kehittämisprosessissa on pitänyt muodostua yhteinen ymmärrys kehittämisen tuloksista. Tässä haluttiin selvittää, miten tuloksellista lähialueyhteistyö on ollut. Mitä välittömiä ja mitä välillisiä tuloksia sillä on ollut ja mikä on ollut sen vaikuttavuus, eli onko siitä jäänyt jotakin pysyvää alueen koulutukseen tai opetuskulttuuriin tai hallintoon? (Esim. Alasoini 2011.)

Tuloksista puhuttaessa molemmiin puolin rajaa kiiteltiin suomalaisten ammatitaitoa ja osaamista. Itsestäänselvyys suomalaisille oli joskus venäläisille suuri haaste.

”Minun täytyy sanoa, että suomalaisten kollegoitten mittava kontribuutio koulutusjärjestelmän kehittämiseen antoi meille paljon. Erityisesti hallinnon kehittäminen ja opetussisältöjen uudistaminen nousevat tässä suhteessa korkealle.” (RII2)

”Mutta tietysti, se ei tarkoita, että vain nuo hankkeet avasivat meille silmät ja kehittivät meidän koulutusjärjestelmää koulussa. Venäjällä tapahtuu hyvin paljon mielenkiintoista. Me osallistumme kaikkeen. Mutta pitää sanoa että suomalais-venäläishankkeet – – antoivat hyvin vakavan impulssin – – (alueemme) kehittämiseen.” (RI1)

”Kun neuvottelussa – – keskusteltiin siitä, miten työharjoittelu järjestetään, Suomen puoli ei ymmärtänyt kysymystä, koska on itsestään selvää jokaiselle suomalaiselle, että opiskelijat opiskelevat myös työnteossa, ja joka työnantaja on kovasti kiinnostunut saadakseen opiskelijoita itselleen. Meillä tilanne on toinen, eikä ole helppo sijoittaa opiskelijoita työharjoitteluun.” (RIII1)

”Olen tyytyväinen, että suomalaiset toteuttajaorganisaatioina ovat hyviä asiantuntijoita. On ollut joitakin hankkeita, joiden kaikkiin tuloksiin en ole ollut aivan tyytyväinen. Voi sanoa, että muutaman viime vuoden aikana olen ollut tyytyväinen ja yhteistyö on hyvin sujunut (venäläisten) – – ja samoin kuin suomalaisten toteuttajaorganisaatioiden kanssa.” (FII3)

Tuloksen konkreettisuutta sekä tuloksen levitettävyyttä (disseminointi) osana lähialueyhteistyötä pidettiin strategisesti huomionarvoisena tuloksen ominaisuutena. Tuloksen levittämisen yhtenä erityisyytenä tulivat esille resurssikeskukset. Alueen koko asettaa puolestaan rajoitteita disseminoinnille.

”Hankkeet vaikuttavat kaikkiin osallistujiin. Siis meidän ammattilaispätevyys kasvoi. Oli erittäin hyvä, että minä vaadin, että kaikilla hankkeilla lopussa olisi joku opas- tai käsikirja. – – Täydennyskoulutuskeskuksessa me pidimme aina päätteeksi seminaarin opettajien ja rehtorien kanssa. Näin tuloksen levittäminen tapahtui – – Tämän lisäksi tehtävä oli asetettu sellaiseksi, että jos jostakin taajamasta tuli vain yksi koulu, sen velvollisuutena oli koota kaikki tämän taajamaan koulut omaan seminaariin. Ja sitten pilottikoulu kertoi, että mitä kaikkea hankkeessa oli tehty.” (RI1)

”Pyrimme tuottamaan jokaisesta projektista julkaisun tai käsikirjan ja nyttemmin jopa koulutusvideon, jonka avulla hankkeissa syntyneitä kokemuksia on mahdollista siirtää ulkopuolisille kouluille.” (RII2)

”Opas tai kirja, että voisimme jälkikäteen – – siirtää kokemusta muihin kouluihin. Eli meille on tärkeätä sekä keskustelu että myös paperitulos.” (RI2)

”Mikä tahansa hanke, se päättyy johonkin tuotteeseen. Se ei ole pelkästään kokemusta. Ja sitten näitä teknologian tuotteita, nettisivuja – – Ne ovat tämmöisiä konkreettisia tuloksia. Ja se ensimmäinen (Mega-projekti) hanke, jonka tuloksena olivat nettisivut opettajille, ne ovat moderneja, ne ovat hyvin kehitettyjä. Opettaja voi tarkistaa oman tasonsa sen avulla. Se on todella erinomainen työkalu – – minä sanoin aina, että (tämän hankkeen kautta) on

kasvanut kokonainen ryhmä asiantuntijoita. Jokaisen pilottikoulun sisällä on oma kehitystiimi, ja sitten jokaisella koululla ja alueella. Ja varmasti nämä tiimit ovat paljon arvokkaampia kuin mitkään kirjat.” (RIV1)

”Meidän yrittäjäyyskasvatushankkeessa on syntynyt uusia ohjelmia, uusia ammatteja (tutkintoja), jotka ovat suosittuja markkinoilla. Ja opistoihin, peruskouluihin ja ammattikouluihin on tullut uusia aineita tämän hankkeen kautta. Ja samalla me muutetaan näiden opiskelijoiden ajattelutapaa tai mentaliteettia.” (RIV4)

”Voimme kehittää uusia koulutuslinjoja. – – Alueella perustetaan sellaisia resurssikeskuksia, jotka koordinoivat ja tekevät tätä koulutustoimintaa – – Niihin voi yhdistää sekä opettajien resursseja että finanssiresursseja. Niiden (keskusten) avulla yritetään korottaa opetuksen tasoa.” (RII1)

”Kyllä, projekteilla on säilyviä, pitkäaikaisia tuloksia, mutta on otettava huomioon alueemme koko. Jos projektiin osallistuu viisi koulua ja ne kaikki hankkivat uutta tietotaitoa ja osaamista ja edistyvät, meidän on vaikeaa kuvitella, että sen jälkeen kaikki muut 700 tekevät yhtä hyvää työtä.” (RII1)

”Juuri tänään minulla oli oppitunti opiskelijoille, jotka kuuluvat yleisvenäläiseen opetuksen kehitysohjelmaan, jonka aiheena on koulun hyvinvointimalli. Sanoisin, että se on lopputulos niille kaikille Opetushallituksen kanssa toteutetuille hankkeille – – Tällä hetkellä he (hankkeisiin osallistuneet opettajat) ovat asiantuntijoita ja ekspertejä täällä Karjalan tasavallassa. He ovat tukihenkilöitä tässä yleisvenäläisessä ohjelmassa.” (RIV2)

Disseminoinnin strategia noudatti useimmissa tapauksissa samaa kaavaa.

”Osallistuvat koulut toimivat pilottikouluina, joista tulokset levitettiin ympäri kuntaa. Pilottikoulut otettiin eri kunnista. Ja sitten näistä hankkeista on otettu joitakin opittuja komponentteja, ei koko hanketta, mutta joitain elementtejä. Parhaimmat elementit vakiintuvat meidän pitkäaikaiseen tavoiteohjelmaan.” (RIV1)

Yhtenä tuloksen tekemisen haasteena pidettiin neuvostoperua olevaa koulujärjestelmää, jonka katsottiin olevan monissa suhteissa konservatiivinen. Haastattelussa viitattiin rakenteellisiin puutteisiin ja haasteisiin, yhtenä esimerkkinä erityisopetus. Myös kielitaidon puutteita sekä hankkeiden hallinnoinnin puutteita pidettiin tuloksia heikentävinä tekijöinä.

”Me saimme perinnöksi sellaisen ”säilykepurkkikoulutusjärjestelmän”. Meidän koulutusjärjestelmä on konservatiivinen. Erityisopetus on hirmukonservatiivinen.” (RI2)

”Hyvin paljon jää elämään. Jää haaveita. Jää ideoita. – – Hanke, josta ei tullut mielihanketta, hanke vammaisista lapsista. Siitä on jäänyt sellainen haave, että me saisimme enemmän rahoitusta, enemmän opettajia per vammaisen lapsi.” (RI2)

Konservatiivisuuden syitä haettiin koulun kulttuurista, opettajuuden olemuksesta ja läpinäkyvyyden puutteesta.

”Opettajan psykologia on se, että kaikki eivät halua avoimuutta. Kaikki eivät lähde vanhempien tykö kysymään, mitä mieltä sinä minusta olet? Kuitenkin meidän poliittinen kehityssuunta on tämä. Meillä on muuttunut palkkausjärjestelmä, jonka mukaan palkkaus riippuu tuloksista. Ja tuloksia arvioivat lasten vanhemmat ja perheet.” (RI2)

”Meillä osataan todella huonosti englannin kieltä, mistä seuraa kommunikaatiovaikeuksia. Ja toinen vaikeus on, kuinka motivoidaan näitä osallistujia hanketoimintaan. Se johtuu siitä, että opettajat ovat olleet aina arvosanasuuntautuneita. Ja nämä hankkeet edellyttävät luovuutta. Olen samaa mieltä kuin paikalliset viranomaiset, että yleisvenäläiseen koulutusohjelmaan pitää sisällyttää sekä tuloksien osoittimia että koulujen työn ja kansainvälisiin hankkeisiin osallistumisen osoittimia.” (RIV3)

”Minulla ei ole paljon kokemusta vielä näissä hankkeissa. Mutta eksperttinä voin sanoa, että harvoin on semmoista läpinäkyvyyttä näissä (hankkeissa).” (RIV4)

Opettajien ja hallinnon ammattipätevyyden lisääminen erityisesti ammatillisella puolella nostettiin tuloksissa useimmiten esille. Arvokkaana koettiin myös opintomatkat Suomeen ja tutustuminen suomalaisten koulutusjärjestelmään ja hankemaailmaan paikan päällä.

”Tärkeintä on pätevyyden kehittäminen tällä puolella, esimerkiksi tiimityön osalta. Kaikki osallistujat olivat eri kunnista ja eri kouluista. Joka hankkeen nimessä tavalla tai toisella oli sana ”kehitys”. Uskon, että kehitystä tapahtui puolin ja toisin. Ja tuloksena on lähialueverkostoituminen, mutta myös sisäinen verkostoituminen.” (RI3)

”Kaikki nämä hankkeet antavat mahdollisuuden Venäjän osapuolelle tutustua suomalaiseen koulutusjärjestelmään. – – Hanke tarkoittaa yhteistyötä monen vuoden ajan. Se ei ole vain tutustumiskäynti. Se muokkaa psykologiaa monikulttuuriseksi.” (RII1)

”Meillä jää elämään, miten hanketoiminnot ovat kehitetty Suomessa, miten lapset (opiskelijat) saadaan hanketoimintaan mukaan. Tätä tapaa tullaan ottamaan todennäköisesti meille käyttöön.” (RI2)

”Aikuisten uudelleenkoulutus erityisesti ammatillisessa koulutuksessa on ollut meille tärkeä. Virikkeitä siihen on saatu EU:sta.” (RII2)

Monikulttuurisuus- ja maahanmuuttajaproblematiikka sai tuloksissa huomiota. Sisäinen maassamuutto ja siirtolaisuus ovat arkipäivää myös Luoteis-Venäjällä.

”Meillä on myös hyvin tärkeätä, miten työskennellä maahanmuuttajien kanssa. Siellä (Suomessa se) oli hyvin mielenkiintoista.” (RI2)

Suomalaisten kuntien korkeimman johdon asenne ja suhtautuminen kouluun ja koululaitokseen ei ole jäänyt vaille huomiota. Taustalla on tietysti se, että koulutuspalvelut muodostavat Suomessa kunnan taloudesta erittäin suuren osan. Lisäksi kunnat toimivat koulutuksen ylläpitäjinä ja koulutuksella on suomalaisessa yhteiskunnassa vahva ja arvostettu asema.

”Ei joka ikinen kunnanjohtaja ole valmis keskustelemaan opiskelijoiden kanssa – me yritetään (sitä myös täällä), eli asiaa hoidetaan.” (RI2)

Hankkeiden vaikutukset ja vaikuttavuus pohdituttivat. Hankkeille ja lähialueyhteistyölle ei rohjetta antaa ainoan selittäjän roolia. Arviot olivat myönteisen varovaisia. Yhden tapauksen perusteella tehtävät johtopäätökset arveluttivat. ”Ei yksi pääsky kesää tee”, tuntui eräs haastateltava ajattelevan. Vaikuttavuuden molemminpuolisuutta tähdennettiin myös.

”Me emme voi sanoa, että yksi ainoa hanke muutti kaiken, sillä ongelmat ratkesivat myös taloustilanteen muuttumisen vuoksi.” (RI1)

”Sekin on erittäin tärkeää, että kaikki osapuolet saavat jotakin, myös me (suomalaiset) opimme.” (FII3)

”Siksi me aina toivomme, että täydennyskoulutusoppilaitokset osallistuvat tavalla tai toisella lähes meidän kaikkiin hankkeisiimme. Täytyy lähteä siitä, että meidän täytyy kouluttaa myös niitä, jotka eivät päässeet osallistumaan hankkeeseen.” (RII1)

”Minusta meidän parasta arvosanaa on palaute, kun rehtori tulee ja kiittää minua tai ehkä komiteaa siitä, että koulun elämässä todella tapahtunut muutoksia, nyt me osataan tehdä jotakin.” (RII1)

Jotkin hankkeet ovat olleet huippumenestyksiä. Yksi niistä on ollut ”Turvallinen koulu”, johon liittyy aika tyypillinen kulttuuriero maiden välillä. Ero heijastuu kieleen.

”On päätetty, että painetaan toinen painos tästä Turvallisesta koulusta. Turvallinen koulu on harjoittelukenttä kaikille muille kouluille. (Hankkeessa kehitetty) malli on leviämässä koko Venäjälle.” (RIV1)

”Sen Turvallisen koulu -hankkeen puitteissa meille on jopa ehdotettu, että haettaisiin patentti hankkeen muutamasta ideasta. Me kehitimme tällöisen käsitteen, kuten turvallisuuden indeksi. Suomalaiset partnerit antoivat sille nimen hyvinvoinnin indeksi.” (RIV1)

”Suomen kieltä opiskelevia on noin 3 000. Tiedän, että jokaisessa Karjalan piirissä on koulu, jossa opetetaan suomea. Ja täällä Petroskoissa on oma suomalais-ugrilainen, Elias Lönnrotille nimetty koulu, jossa ensimmäisestä kymmenenteen luokkaan asti opetetaan suomea. Ja sitten on olemassa päiväkoteja, ne ovat sellaisia ”pesiä”. Siellä on karjalan kielen ”pesiä” ja suomen kielen ”pesiä”. (RIV1)

”Mitä käsitteitä käytetään täällä Venäjällä ja mitä käsitteitä käytetään Suomessa. Jos me haluamme päästä yhteiseen tulokseen, täytyy olla tarkka käsitteiden kanssa. Safe school -termi oli alusta asti eri käytössä Venäjällä ja Suomessa. Onko se hyvinvoinnin koulu (suomalainen tulkinta) vai onko se täysin turvallinen koulu (venäläinen tulkinta)?” (RIV1)

Oppilaitosten avautuminen suhteessa ympäröivään yhteisöön on ollut useiden hankkeiden tavoitteena, ja siinä näytetään myös onnistuneen.

”Vanhempien Yliopisto on juuri näitä yhteyksiä koulun ja paikallisen ympäristön välillä. Siinä koulut kokeilivat houkutella lasten vanhempia koulutusprosessiin. Koulusta Vilga-kylässä on tullut tällöinen sosiokulttuurinen kehityskeskus koko kylälle, koko siellä asuvalle yhteisölle.” (RIV1)

”Ehkä Karjala on pystynyt parhaiten hyödyntämään lähialueyhteistyötä. Koko Venäjän lähialue on voinut toimia EU:n politiikan näyteikkunana. Lisäksi hankkeiden hallinnointikyky on kehittynyt valtavasti.” (FII2)

9 Arviot yhteistyöstä

Hankkeita ja kehittämistyötä voidaan arvioida monessa eri vaiheessa, ja itse arviointikin voidaan tehdä eri menetelmin tai erilaista arviointinäkökulmaa käyttäen. Arviointi voi tapahtua hankkeen alkuvaiheessa, jolloin selvitetään hankkeen käynnistämisen ehtoja ja sen mielekkyyttä. Arviointi voi myös olla prosessiarviointia. Tällöin arvioinnin tavoitteena on tuottaa informaatiota, jonka avulla työskentelyä voidaan kehittää, tai arviointi voi olla summatiivista, hankkeen lopussa tapahtuvaa arviointia. Tässä yhteydessä kyse on mitä suurimmassa määrin summatiivisesta päätearvioinnista. Kuten olemme jo edellä useassa kohtaa todenneet, ovat arviot lähialueyhteistyöstä myönteisiä, joiltakin osin jopa erittäin myönteisiä. Teema-alue on edellä käsitellyn tulososion jatkotarkastelua, missä haastateltavat pohtivat etupäässä vaikuttavuustematiikkaan liittyviä asioita. Tällaisia on esimerkiksi kysymys siitä, mitä on opittu.

Uusliberalistinen politiikka, jota Venäjällä paljolti harjoitetaan, on merkinnyt hankemaailman tulemistä politiikan teossa hallitsevaksi. Lähialueyhteistyöhankkeet ovat helpottaneet Venäjän puolen toimijoita tässä muutoksessa. Suomessa hanketyö alkoi tulla koulutussektorilla kuvaan jo 1980-luvun lopulla. Näin suomalaiset olivat kykeneviä välittämään kokemuksia ja opettamaan hankeyhteistyön aakkoset naapurilleen. Silti yksi haastateltavista arvioi, että lähialuehankkeet ovat tuoneet lisäarvoa suomalaisillekin toimijoille.

”Suomalaiset tekivät paljon enemmän alussa. Meillä 1990-luvulla hankehallintoa ei ollut ollenkaan – – Suomessa – – hankekokemusta on paljon pidempään kuin meillä. Mutta nyt tilanne on sellainen, että koko meidän toimintamme on hankkeissa.” (RI1)

”Minä luulen, että yhteistyö on lisännyt vakautta, kun partneri menee eteenpäin ja kehittyy.” (FII3)

”Ensimmäiset hankkeet olivat sitä, että meillä opiskeltiin, mitä on hanke yleensä ja mitä hallinnon kehittäminen. Kahdessakymmenessä vuodessa hankkeet ovat terävöityneet, ne ovat syventyneet – – kiteyttäneet oman ajatuksen.” (RI3)

”Alussa oli kiinnostavaa kaikki. Sitten alettiin valikoimaan ja keskittymään johonkin. Nykyään hankkeet ovat enemmän molempia osapuolia koskettavia. Nyt voidaan kehittää (esimerkiksi) sellainen hanke, mikä on kiinnostava suomalaisille partnereille tai sellainen, minkälaista juttua me haluaisimme esitellä suomalaisille.” (RI3)

”Projektiosaaminen Suomen puolella parantunut. Se on antanut kilpailuetua muihin kansainvälisiin hankehakuihin. Haettaessa voi käyttää referensseinä muualla toteutettavia hankkeita.” (FII2)

Hankeyhteistyö on muokannut asenteita ja kulttuuria. Esimerkiksi arviointi omaa kehitystä eteenpäinvievänä toimenpiteenä saa positiivisen merkityksen. Samalla myös asenne koko hanketoimintaan on muuttunut myönteiseksi.

”Ensimmäiseksi itsearviointi. Toiseksi ulkopuolisen arvioinnin saaminen ja kuuleminen. Tämä oli meille uusi kokemus – – Sinä saat kuvan – – tai sinä näet, että sinä työskentelet oikein.” (RI2)

”Panen toivon tähän VALO-hankkeeseen. Meillä puhutaan kovasti siis pätevyyden arvioinnista ja tutkintojen rinnastamisesta. Se on kipeä kysymys täällä Venäjällä, ja me odotamme, että Suomen kokemusten avulla tämän systeemin luomista voidaan nopeuttaa.” (RIII1)

”Joka hankkeella on pitkäaikainen vaikutus, koska tuloksena on koulutustason korottaminen, uusia ajatuksia, uusia teknologioita, uusia opetusmenetelmiä. Ne kaikki vaikuttavat pitemmällä aikajänteellä. Mutta myös yhteistyöhenki, yhteistyösuhteiden kehittäminen, Suomen ja Venäjän välillä ovat tärkeitä.” (RIII1)

”Nämä hankkeet ovat menneet minun mielestäni – – erittäin hyvin. Meillä on ollut hyvät projektipäälliköt, hyvät toimijat ja hyvät tiimit näissä hankkeissa.” (FII3)

”Minä olen oppinut venäläisestä kulttuurista paljon – – Sitten tietysti olen oppinut hyvin paljon projektihallinnosta. Miten projekti pyörii, miten se alkaa ja sitten miten se päättyy, siis koko projektisykli. Ja sitten tietysti myös tätä sisältöä. Kun olen tutustunut, näihin asiakirjoihin, ja lukenut niitä – – Sekin on opettanut uutta. Ja tietysti nämä uudet kontaktit – – Siis oppinut tuntemaan paljon eri koulutusalojen asiantuntijoita, mikä on myös erittäin tärkeää.” (FII3)

Opetusala on ollut lähialueyhteistyön ansiosta joissakin tapauksissa edelläkävijäorganisaatio. Se on merkinnyt sitä, että Venäjän puolen sektorivirkamiehet ovat olleet haluttuja muihin ministeriöihin. Toisaalta tämä on lisännyt opetushallinnon attraktiivisuutta. Nuoria ja lahjakkaita hakijoita on ollut helppo rekrytoida.

”Meillä (opetusministeriössä) on enemmän hankekokemusta kuin muilla. Siksi meidän ministeriö on pilottiministeriö. Kaikki koulutautuvat meillä. Vähän aikaa sitten kuusi henkeä rekrytoitiin naapuriministeriöön, sosiaalihuoltoministeriöön. – – Kaksi osastonpäällikköä on viety meiltä. – – Hankkeet koulutivat meidän asiantuntijoita (siihen), miten hankkeita tehdään.” (RI1)

Suomen puolella on huomattu toteutuksen onnistumisen riippuvan siitä, että hankkeen toteuttaja tuntee hankeympäristön. Onnistumiselle on eduksi, jos

hanketoteuttaja tuntee alueen toimijat ja alueen erityispiirteet. Valinnan onnistuminen koetaan kriittiseksi. Siksi siihen panostetaan.

”No, tietysti kansainvälisestä yhteistyöstä saa uusia kontakteja. On helppo toimia, kun tuntee ihmisiä, se on yksi aspekti. Ja Murmansk on eksoottinen paikka, se on erilainen kuin muut, siellä pitää toimia myös eri lailla. Uskon, että mekin saadaan – heidän toiminnastaan jotakin, uusia ajatuksia. Niitä voidaan hyödyntää. Ja sitten – suomalaiset yhteistyökumppanit. – He myös voivat imeä jotain. Sitten jotain voidaan saada tähän omaan toimintaan, hyödyksi, myös suomalaisille.” (FII3)

”Hankkeen yhteydessä syntyy verkostoa voi hyödyntää myöhemmin erilaisiin tarkoituksiin.” (FII2)

”Kyllä, se (hanketoimijoiden valinta) on monimutkainen ja – aikaa vievä ja iso prosessi, joka vie kuukausia. Mutta siinä on takana se, että isommat hankkeet pitää kilpailuttaa.” (FII3)

10 Lähialueyhteistyön tulevaisuus

Haastatteluja tehtäessä oli jo tiedossa, että lähialueyhteistyö päättyy vuoden 2012 lopussa. Lopetuspäätöstä ovat vauhdittaneet euroalueen velkakriisi ja Venäjän myönteinen taloudellinen ja poliittinen kehittyminen. Haastattelussa lähdettiin siitä olettamasta, että yhteistyö tässä muodossa päättyy, mutta jos ja kun jatkoa seuraa, millaista tai mitä se voisi olla?

Tehdyt päätökset hyväksyttiin Venäjällä, ja arvioitiin, ettei nykyisenkaltaiselle yhteistyölle ole enää välttämätöntä tarvetta. Yhteistyön painopisteen arveltiin siirtyvän samansisältöisiin hankkeisiin molemmissa maissa.

”On tehty päätös, että lähialueyhteistyöhön liittyvä hanketoiminta lopetetaan vuoden loppuun mennessä. Näyttää siltä, että meillä on yksi hanke, jonka toivottaisiin jatkuvan, se on sellainen isompi hanke. – Toivottavasti jossain vaiheessa (yhteistyö) voisi alkaa uudelleen.” (FII3)

”Näkisin, että ei sitä (hanketoimintaa nykyisessä muodossa) niin suurissa määrissä ehkä enää tarvita – Me olemme jo käynnistäneet kehitysmekanismeja. Olemme valmiit tekemään paljon itse. – Minusta suomalaisetkin ovat oppineet joitakin asioita meiltä.” (RI1)

”Yhteistyö näyttää tältä erin olevan ohi. Yhteistyötä tulee jatkossa olemaan. Yhteistä rajaa on paljon.” (FII2)

”Sitä tarvitaan. Olen jo maininnut, että se, mitä olemme saavuttaneet (projektitoiminnassa ja tutkimuksissa) viime vuosina. Eli ne tulokset, joita käytetään meidän jokapäiväisessä elämässä ja opetustoiminnassa. Vaikka meidän koulutussysteemit ja täydennyskoulutussysteemit ovat hyvin erilaisia, yhteisiä aiheita on enemmän ja enemmän. Me olemme lähimpiä naapureita. Uskomatonta, että kolmessa tunnissa pääset Pietarista Helsinkiin junalla.” (RII1)

Yhteistyön tulevaisuuden pohdinnassa äärimmäisyyttä edusti näkemys, jonka mukaan yhteistyötä nykyisessä muodossaan tullaan tekemään ikuisesti.

”Tullaan tekemään yhteistyötä, koska me näemme, että yhteistyö tuo hyötyjä kummallekin osapuolelle. Suomalainen koulu minun mielestäni on mukava, se on käytännönläheinen. Siellä on joustavampi systeemi, jolla arvioidaan opiskelijoiden ja opetuksen tuloksia. Opiskelijoilla on parempi valinnanvara. Meidän pitää oppia näitä asioita. Meiltä voi oppia, miten annetaan perustietoa, siis teoreettista tietoa. Meillä on kokemusta, miten opiskelijoiden tutkimustyötä järjestetään. Myös kerhotoimintaa. Meillä on nyt, vasta, alkanut uskonnon perusteiden opettaminen. Ja teillä se on näille, joilla on eri uskonto. Tärkeä asia on monikulttuurisuuden jatkuminen samalla kun omien kulttuuriperusteiden opettaminen – – meidän yhteistyö on forever.” (RI2)

Tulevaisuuden visioinnissa nostettiin esille myös ajatus, että Venäjä kehittäisi jotakin suomalaiseseen koulutussysteemiin. Kysyttäessä, mitä venäläiset voisivat nyt tarjota suomalaisille, vastaus oli esikasvatus ja täydennyskoulutus, jolla viitattiin opettajien täydennyskoulutusjärjestelmään, jota toteuttamassa jokaisella alueella on tarkoitusta varten oma instituuttinsa.

”Meidän päiväkodit, niistä teillä on oppimista. Viime vuonna meidän (yhden) päiväkodin ohjaaja sai Venäjän parhaan ohjaajan tittelin. Ja meillä on yksi päiväkotikoti, joka osallistui laitoksena Venäjän kilpailuun. Se sai kakkospaikan. – – Kaikki päiväkodit ovat nyt netissä. Ja jotkut ohjaajat, varsinkin nuoret, ne tekevät ihmeitä. Ja olen varma, että meidän päiväkotijärjestelmä olisi hirmuhyödyllinen suomalaisille.” (RI1)

”Minun oma kuvani on, että päiväkodit ja täydennyskoulutus ovat kaksi aihetta, jotka minusta ovat kiinnostavia (suomalaisille partnereille). Ja vastavasti meidän pitäisi keskittyä Venäjän puolelta laatuun, viihtyvyyteen ja käytännönläheisyyteen ja siihen, miten te saatte näitä aikaiseksi.” (RI3)

Vaikka Venäjällä moni asia on kehittynyt toivottuun suuntaan, silti erot koulutuksen kohdalla nähdään ja tunnustetaan. Näkemykset yhteistyön mahdolli-

suuksista ovat kiinnostavia. Tahtotila yhteistyön jatkumiselle on julkilausuttu molemmin puolin. Kysymys on vain siitä, milloin ja missä muodossa jatketaan.

”Minä sanoisin teidän kysymykseenne jatkoyhteistyöstä, että minua huolettaa yksi juttu. Yhden kansainvälisen tutkimuksen (ilmeisesti haastateltava viittaa PISA-tutkimukseen) mukaan Suomen koulutusjärjestelmä on kärkipaikoilla koulutuksen laadussa. Me olemme kuudeskymmenesseitsemäs. – – Teillä on pätevyys ja meillä on luovuus. – – Eli se pätevyys, koulutuksen laatu kiinnostaa meitä. Ja meillä, kuten tiedätte, oli hirmuinen keskustelu – – Yleisö oli todella vihainen meidän koulutusjärjestelmälle.” (RI1)

”Kuukausi sitten täällä kävivät (Suomen) Opetushallituksen edustajat. Sieltä oli kansainvälisen toimiston vastaava ja tältä puolen meidän ministeri. Ja aiomme jatkaa tätä yhteistyötä. Ja siis kiinnostus yhteistyöhön ei ole ainoastaan täältä puolelta, se on myös Suomen puolelta.” (RIV3)

”En haluaisi sanoa mitään ylisanoja, vaan minä ottaisin esille konkreettisia asioita, jotka on paljon helpompaa ratkaista yhdessä. Suomella on hyvä kokemus, Venäjällä on hyvä kokemus. On paljon järkevämpää vertailla niitä kokemuksia kuin keksiä sellaisia, jotka on jo keksitty. Tiedän, että suomalaiset ovat kovin kiinnostuneet siitä, miten täällä Venäjällä kasvatetaan ja koulutetaan niitä erittäin lahjakkaita lapsia. – – Erilaiset tietokilpailut, etäopetus ja etäopetusmenetelmät kiinnostavat kovasti. Suomessa on erittäin kiinnostavaa kokemusta, innovaatioyritysten perustamisesta korkeakoulujen yhteyteen eli – – yrityshautomo. – – Meille se on uutta.” (RIII1)

”Kun ja jos lähialueraha loppuu kuluvan vuoden lopussa, me odotamme uuden sopimuskauden alkamista. Me haemme rahaa muista lähteistä, esimerkiksi Itä-Suomen koulusäätiöltä, se on meidän vanha yhteistyökumppanimme.” (RIV3)

”Nämä hankkeet muuttuvat sekä sisällöllisesti että myös niiden toteutuksen osalta. On yhteinen intressi, yhteinen etu. Se siltä, josta minä puhuin, se on nyt kaksipäinen. Voimme auttaa toinen toisiamme.” (RIV1)

Tulevaisuuden lähialueyhteistyöhön luonnosteltiin bilateraaliratkaisuja sekä yhden asian liikkeiden pariin liittyviä verkostoja. Osan tällaisesta yhteistyöstä ajateltiin voivan toimia ilman erillistä ulkopuolista rahaa. Jossakin tapauksessa arvioitiin olevan mahdollista hakea rahaa muista lähteistä. Nykyisenmuotoisena hanketyölle arvioitiin olevan tilausta ammatillisen koulutuksen puolella.

”Ja tässä viimeisessä hankkeessa meillä pääpainopisteenä oli verkostoituminen, siinä verkossa oli sekä suomalaiset että venäläiset koulut. Ja siinä mielessä me toivomme, että syntyy kontakteja suoraan koulujen välillä ja ne saisivat toteuttaa yhteisiä hankkeita.” (RIV3)

”Riippumatta siitä, onko joku rahoitus, josta kaikki on kiinni.” (RIV2)

”Tulevaisuudessa Karjalan ja Suomen osallistuminen kansainvälisiin ja eurooppalaisiin ohjelmiin.” (RIV1)

”Jos toimintaa joskus jatketaan, hankkeiden painopiste voisi olla ammatillisessa koulutuksessa. Ja venäläisille ovat laatuksymykset tärkeitä. Ja tutkin-tojen tunnustaminen – – tunnustamisasiat ovat pop.– – Nämä tulevat ensimmäisenä mieleen.” (FII3)

LÄHTEET

Aarva P. (toim.) 2011: Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö vuosina 2004–2009. Evalu-aatioraportti. Helsinki. Ulkoasiainministeriö.

Akker J. van den, Gravemeijer K., McKenny S. & Nieveen N. (Eds.) 2006: Educational Design Research. URL: <http://www.Irc.ctu.edu.vn/VietnamCourse/VietnamCouse/E>.

Alasoini T. 2011: Hyvinvointia työstä. Kuinka työelämää voi kehittää kestäväällä tavalla? Helsinki. Työelämän kehittämisohjelman raportteja 76.

Anon. 2003: Suomi, Venäjä ja kansainvälinen yhteistyö. Opetusministeriön toimintaohjelma 2003–2007.

Anon. 2004: Tuesta kumppanuuteen – Suomen lähialueyhteistyön strategia. Helsinki. Ulkoasiainministeriö Itäosasto (22.4.2004).

Anon. 2005: Suomen ja Venäjän lähialueyhteistyön toimintaohjelma vuoteen 2006 saakka. Ulko-asianministeriö, Itäosasto.

Anon. 2009a: Suomen lähialueyhteistyön hallinnolliset menettelytavat. Uudistettu versio 12.2.2009 Helsinki. Ulkoasiainministeriö, Alueellisen yhteistyön yksikkö.

Anon. 2009b: Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö. Toteutusvaiheessa olevat hankkeet / Kesäkuu 2009. Ulkoasiainministeriö, Itäosasto, Alueellisen yhteistyön yksikkö.

Anon. 2009c: Murmanskin alueella, Karjalan tasavallassa, Pietarissa ja Leningradin alueella toteutettavan Suomen ja Venäjän Lähialueyhteistyön toimintaohjelma vuosiksi 2009–2011. Ulko-asianministeriö.

Anon. 2011: Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö vuosina 2004–2009. Evaluaatiora-portti. Ulkoasiainministeriö.

Anon. 2012: Murmanskin alueella, Karjalan tasavallassa, Pietarissa ja Leningradin alueella toteutettavan Suomen ja Venäjän Lähialueyhteistyön toimintaohjelma vuodelle 2012. Ulkoasiainmi-nisteriö.

Elliot J. 1991: Action Research for Educational Change. Buckingham, Open University.

Engeström Y. 1995: Kehittävä työntutkimus: Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki. Painatus-keskus.

Eräsaari R. – Lindqvist T. – Mäntysaari M. – Rajavaara R. 1999: Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki. Gaudeamus.

Hyrkkänen M. 2012: Opetussectorille kohdennetut lähialuemäärärahat 2000–2011. Ulkoasiain-ministeriö, Alueellisen yhteistyön yksikkö (sähköpostiviesti 11.9.2012).

- Kurtakko K. 1998: Toimintatutkimus – Seikkailua tieteentekemisessä ja opettamisessa. Teoksessa Lehtonen T. (toim.) Elämän seikkailu. Jyväskylä. Gummerus 135–147.
- Marton F. 1986: Phenomenography – A research approach investigating different understandings of reality. *Journal of Thought*, 21(2), 28–49.
- Marton F. & Booth S. 1997: *Learning and Awareness*. New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates.
- Niikko A. 2003: Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. *Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* N:o 85. Joensuu. Joensuun yliopisto.
- Opetusministeriön julkaisuja 2003:15.
- Puura-Märkälä A. 2010: Suomen ja Venäjän välinen lähialueyhteistyö. Alustus. Lahti 2.9.2010.
- Rosstat 2010: Venäjän federaation valtiollinen tilastopalvelu. ФЕДЕРАЛЬНАЯ СЛУЖБА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТАТИСТИКИ (Росстат). РЕГИОНЫ РОССИИ. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ 2009. СТАТИСТИЧЕСКИЙ СБОРНИК. Москва 2009. <http://www.gks.ru/>
- Räisä E. (toim.) 2011: Mitä verkostoissa teemme. Opetushallituksen Venäjä-ohjelma vuodesta 1995. Helsinki. OPH – raportit ja selitykset 29.
- Scriven M. 1994: Evaluation as a Discipline. *Studies in Educational Evaluation*, Vol. 20, 147–166.
- Tullin tilastopalvelu 2012: Suomen ja Venäjän välinen kauppa 2002-2012. Helsinki.
- Uljens M. 1993: The Essence and Existence of Phenomenography. *Journal of Nordic Educational Research* 13 (3), 134–147.
- Virtanen P. 1997: Evaluointia, arviointia vai arviointitutkimusta. *Nuorisotutkimus* 4/1997, 54–55.
- Välimaa J., Ursin J., Lasonen J., Aittola H., Hoffman D., Kärkkäinen K., Muhonen R., Piesanen E. & Volanen V. 2011: Koulutuksen ja yhteiskunnan välistä suhdetta kartoittamassa. Teoksessa Lasonen J. & Ursin J. (Toim.): *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: Jatkuvuuksia ja katkoksia*. Jyväskylä. Suomen kasvatustieteellinen seura, 9–21.

III OSA: ARTIKKELIT

Mare Rantaniemi

1 Yhteisöä osallistavien mallien kehittäminen koulutuksen laadun arviointiin Murmanskin alueella

Development of Forms of Community Participation in the Evaluation of the Quality of General Education in the Murmansk Region

Johdanto

Lapin yliopistolla ja sen kasvatustieteellisellä tiedekunnalla on ollut pitkä historia kehitys- ja tutkimusyhteistyöstä Venäjän ja varsinkin venäläisten yliopistojen ja oppilaitosten kanssa. Toiminta on ollut mahdollista lähinnä Interregin, Tacis-ohjelman, LLP:n, CIMOn sekä Pohjoismaiden ministerineuvoston tarjoamien rahoitusvälineiden ansiosta.

Yhteistyö on ollut varsin vilkasta ja monipuolista. On verkostoiduttu, kehitetty oppilaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyötä, luotu koulutus- ja tutkimuskokonaisuuksia, rakennettu yhteisiä verkkokursseja, edesautettu alueiden välisten toimijoiden verkostoitumista ja yhteistyöhankkeita, järjestetty konferensseja ja seminaareja, tehty yhteisiä julkaisuja sekä vauhditettu opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta.

Koska Lapin yliopiston profiliin kuuluu yhteistyö Luoteis-Venäjän kanssa, tuntui luonnolliselta lähteä mukaan myös lähialueyhteistyön tarjoamaan hanke-toimintaan.

Opetushallituksen koordinoimaan koulutusalan yhteistyöhön on Lapin yliopisto osallistunut useita kertoja aiemmin. Hankkeissa on kehitelty mm. koulutuksen ohjausjärjestelmiä ja laatuprosesseja. Lapin yliopisto on osallistunut em. hankkeisiin osatoteuttajana asiantuntijan roolissa.

Tässä artikkelissa kuvailen Development of Forms of Community Participation in the Evaluation of the Quality of General Education in the Murmansk Region –hanketta (Compa), jonka Lapin yliopisto toteutti koordinaattorina ja jonka projektipäällikkönä toimin. Hanke käsitteli yhteisöjen osallisuutta koulutuksen laadun arvioinnissa sekä opettajien jatkokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen kehittämistä.

Artikkelissa esittämäni väittämät ja tekemäni päätelmät perustuvat pääosin reflektointikeskusteluihin projektitoimijoiden kanssa sekä aikaisempiin raportteihin ja projektijulkisuihin, mutta myös omaan parinkymmenen vuoden yhteistyökokemukseen venäläisten kanssa.

Tarjouskilpailu

Lähialuehankkeen suunnittelemisen ja sen saaminen oli melko haastava. Opetushallitus käynnisti vuonna 2008 avoimen tarjouskilpailun, johon pyydettiin hankehakemukset liitteineen.

Tarjouskilpailua edelsivät keskustelut ja neuvottelut Murmanskin alueen opetusviranomaisten kanssa, jonka perusteella laadittiin ns. Terms of Reference -asiakirja, josta kiinnostuneet potentiaaliset hanketoimijat saattoivat nähdä, mitä tarjouksen pyytäjät tarjoukselta edellyttää.

Hakemusten jättämisen jälkeen Opetushallitus pyysi hakijoiden edustajat haastatteluun. Haastattelijoina toimivat Murmanskin alueen opetushallinnon edustajat Venäjältä sekä asiantuntijat Opetushallituksesta. Itse haastattelutilaisuus oli tiivis parin tunnin kyselytuokio, jossa hankesuunnitelma ja asiantuntijakokoonpano käytiin lävitse ja pisteytettiin.

Eniten pisteitä saanut tiimi sai projektin toteutusvastuun. Tarjouskilpailu ja haastattelukäytäntö suosivat hyviä puhujia. Menettely on rakenteeltaan melko sitova, koska hankkeen hyväksymisen jälkeen asiantuntijakokoonpanoa tai toimintasuunnitelmaa oli vaikea muuttaa. Venäjän hankekoordinaattori oli jo valmiiksi valittu, eikä sitä kilpailutettu. Se ei ollut ongelma, sillä Murmanskin alueen opettajien ja kulttuuriammattilaisten täydennyskoulutusinstituutti toimi Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriön hallinnon alaisena, ja oli siten paras vastapuolen hanketoteuttaja.

Valmistelukausi

Hanke aloitettiin valmisteluvaiheella (Inception phase). Valmisteluvaihe on merkittävä, koska sen aikana muodostetaan hankeorganisaatio, valitaan osallistujat, sovitaan hankehallinnosta, prosesseista ja hanketiimin kokoonpanosta. Valmistelukaudella hankesuunnitelmat tuloksineen ja tavoitteineen, aikataulut, strategiat ja sisällöt päivitettiin ja tarkennettiin.

Valmisteluvaiheessa kummankin maan projektipäälliköt tekivät pohjatyön kentällä ja neuvottelivat toteutuksen yksityiskohdista, prosesseista sekä työnjaoista. Silloin sovittiin myös hankekielestä ja terminologiasta. Jos hanke keskittyy esimerkiksi yhteisöjen ja koulujen välisen vuorovaikutuksen kehittämiseen, on

oleellista selvittää, mitä kukin osapuoli tarkoittaa esimerkiksi yhteisöillä, hyvinvoinnilla ja laadulla. Onnistuneen yhteistyön edellytyksenä on se, että hankkeessa käytettävät käsitteet käydään yhdessä läpi.

Moni hyvä yhteistyöhanke saattaa kariutua, koska käsitteiden tarkempia merkityksiä ei ymmärretä tai koska käsitteet tulkitaan hyvin eri tavoin. Kun projektin tarkoituksen kannalta tärkeimmät asiat on tunnistettu, niistä sovitaan ja niitä voidaan työstää ja kehittää sovitun suunnitelman mukaisesti. Tarkoitus on, että silloin tutustutaan toimijoihin ja tilanteeseen sekä varmistetaan, että osapuolet ymmärtävät toisiaan ja ovat asioista ja tavoitteista samaa mieltä.

Lähialuehankkeet ovat yleensä kansainvälisiä, ja niissä on toimijoita kummas-takin maasta. Venäläinen ja suomalainen koulujärjestelmä eroaa toisistaan sekä rakenteeltaan että ajattelu- ja toimintatavoiltaan (M. Rantaniemi 2008, K. Kurtakko & M. Rantaniemi 2008). Taustalla on sekä historiallisia että yhteiskunnallisia syitä.

Yhteistyöosapuolilla on erilainen tapa jäsentää asioita ja asettaa niitä järjestykseen. Jo lähtökohtaisesti Suomessa ja Venäjällä on erilainen päätöksenteko-, hallinto- ja toimintakulttuuri. Lisäksi venäläisten tapa toimia on jäykempää, ja muodollisuuksia on enemmän. Osaltaan tästä syystä myös sopimukset (yhteisymmärryksen löytäminen) ovat ehdottoman tärkeitä. Se ei tarkoita, että ajatellaan asioista samalla tavalla, vaan sitä, että pystytään löytämään konsensus, johon yhdessä pyritään ja josta ollaan sama mieltä.

Toteutus ja menetelmä

Compa-hanke toteutettiin toimintatutkimusmenetelmällä (Grundy 1988, 353). Murmanskin alueelta mukaan tuli 11 koulua, jotka kaikki käsittivät luokat 1–11, ja ne olivat statukseltaan collegeja tai lyseoita (K. Kurtakko & M. Rantaniemi 2008). Murmanskin aluehallinto nimesi koulut hankkeeseen siten, että alueen eri kunnilla oli mukana yksi tai jopa kaksi koulua. Lapista hankkeeseen osallistui 3 koulua: Lyseonpuiston lukio Rovaniemeltä, Sallan lukio sekä Lapin yliopiston harjoittelukoulu. Jokainen koulu sai tehtäväkseen kehittää oman pilottihankkeensa (N.I. Strelnikova & M. Rantaniemi 2011).

Hankkeeseen osallistuneet venäläiset koulut ja kunnat olivat innokkaita ja erittäin sitoutuneita hankkeen tavoitteisiin. Hanke toteutui sopivana ajankoh-tana, koska Venäjällä oli lanseerattu kansallinen kehittämisohjelma ”Obrazo-vanije”, jossa yhtenä kehityslinjana oli koulutuksen laadun arviointi ja koulun sekä ympäröivän yhteisön osallistuminen laadun arviointiin ja kehittämiseen. Kansalliseen ohjelmaan Venäjällä on sidottu runsaasti rahallisia resursseja.

Hyvin menestyvät koulut ja opettajat palkitaan mittavalla rahoituksella. (Lähde: <http://rost.ru/main/totals/04/04.shtml>.)

Toimintatutkimuksellinen lähestymistapa mahdollisti hankkeessa syklisen toiminnan pilottihankkeiden kehittämisessä ja toisaalta laajemman vertaisfoorumin toiminnalle ja kehittämistyölle. Venäläisten ja suomalaisten pilottihankkeiden sisällöt erosivat toisistaan jonkin verran. Kun Venäjällä koulut halusivat kehittää ja uudistaa olemassa olevia rakenteita, kuten vuoropuhelu- ja päätöksentekojärjestelmiä opiskelijoiden, vanhempien, opettajien ja hallinnon välillä, suomalaisissa kouluissa keskityttiin ajankohtaisiin teemoihin, kuten kestävä kehitys, monikulttuurisuus ja rajalukiotoiminta.

Parasta antia olivat yhteisissä seminaareissa ja koulutusvierailuilla nähdyt käytänteet ja esitelmät pilottihankkeiden edistymisestä sekä niiden pohjalta käydyt keskustelut. Hankkeen loppuvaiheessa, kun pohdittiin hankkeen aikana toteutettuja hyviä käytänteitä, kaikki venäläiset koulut valitsivat parhaista käytänteistä kestäväen kehityksen mukaisten toimintaperiaatteiden juurruttamisen kouluun eli ”Vihreä Lippu” -hankkeen, jota toteutettiin rovaniemeläisessä Lyseonpuiston lukiossa. Moni venäläinen kunta alkoi toteuttaa vastaavaa hanketta oman alueensa kouluissa. Muitakin käytänteitä ja ideoita omaksuttiin puolin ja toisin.

Opiskelijat otettiin mukaan pilottihankkeiden toteutukseen. Suomalaisia opiskelijoita vieraili Monchegorskissa, ja he osallistuivat venäläisten opiskelijoiden kanssa ryhmiin ja seminaariohjelmaan. Samalla käsitys venäläisistä kouluista ja niiden opiskelijoista avartui ja innostus koulujen kahdenvälisen yhteistoiminnan kehittämiseen vahvistui.

Hankkeessa kehitettiin yhteistyönä laatumatriisi, joka toimii apuvälineenä kouluissa ja kunnissa koulun ja ympäröivän yhteisön vuorovaikutuksen kehittämisessä (N.I. Strelskaya & M. Rantaniemi 2011, 135–145). Murmanskin alueen koulut ottivat matriisin käyttöön, ja sen lisäksi se sisällytettiin osaksi koulun avointa vuosiraporttia.

Raportointia ja ohjausryhmiä

Opetushallituksen koordinoima lähialuehanketoteutus on ollut hallinnollisesti muodollinen. Ulkoasiainministeriön hankehallinnan ohjeita on noudatettu tarkasti. Opetushallituksen käytännöt johtuvat ehkä sen historiasta toimia tarkastusviranomaisena, jolloin muodollisuuksilla, sanamuodoilla ja raportoinnin yksityiskohdilla on tärkeä rooli.

Projektipäällikkönä kuitenkin toivoisi, että ohjausryhmätyöskentelyssä keskityttäisiin enemmän hankkeen rakenteelliseen kehittämiseen, sisältöihin ja toteutukseen sekä otettaisiin kantaa siihen, miten tai mihin suuntaan projektia tulisi kehittää.

Ohjausryhmän jäsenillä voisi olla hankkeessa operatiivisempi rooli, ja he voisivat jalkautua kentälle työpajoihin ja seminaareihin antamaan omaa osaamistaan. Näin hankkeen sisällöllinen ohjaus olisi tehokkaampaa, hankkeesta saataisiin enemmän hyötyä ja hanke tulisi sisällön kautta tunnetuksi.

Tämä ei ollut kuitenkaan käytännössä mahdollista, koska meneillään olevia hankkeita oli käynnissä useita eri alueilla. Opetushallituksen hankekoordinaattoreita oli liian vähän, jotta operatiivinen toiminta hankekentällä olisi ollut mahdollinen. Tästä syystä Opetushallituksen edustajilla oli tässä hankkeessa vahvasti hallinnollinen rooli.

Lopuksi

Hyvistä hankkeista jäävät hyvät muistot. Toivottavasti kaikki oppivat jotakin ja tulokset ovat sellaisia, joita voidaan soveltaa ja hyödyntää myös hankkeiden päättymisen jälkeen.

Monia hankkeita venäläisten kanssa toteuttaneena voin todeta, että ihmisten kanssa toimiessa ”hyvän kemian” merkitystä ei voi ylikorostaa. Jos ja kun ihmisten välinen ymmärrys toimii, asiatkin etenevät ja hankkeissa saadaan aikaan hyviä tuloksia. Mikäli ”kemat” kohtaavat, ovat vaikutukset kokonaisuuteen positiiviset. Tämän olen todennut tärkeäksi venäläisten kanssa toimiessa.

Lähialueohjelma päättyy, mutta yhteistyön tulosten vaikutukset poikivat toivottavasti uusia yhteisiä hankkeita vilkastamaan rajatoimintaa Lapissa ja Murmanskin alueella. Lopullinen vaikuttavuus näkyy vuosien päästä, ja silloin voi seurata myös, mitkä yhteisesti kehitetystä toiminnasta ovat jääneet elämään, mitkä uudistukset on viety lainsäädäntöön ja mitkä on otettu käyttöön alueen, kunnan tai koulujen tasolla.

Opetushallitus ja Venäjän lähialuehallinnot löytävät toivottavasti uusia rahoituskanavia, joiden avulla voidaan jatkaa jo 20 vuotta kestänyttä hankeyhteistyötä tulevaisuudessakin. Alueiden välillä ja hanketoimijoiden kesken on löydetty uusia rahoituskanavia. Yhteistyö Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan ja Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriön kanssa kuuluu yliopiston toimintaan myös jatkossa.

Lähteet

Grundy S. 1988: Three Modes Of Action Research in Kemmis, S. & McTaggart, R. (Ed) 1988: The Action Research Reader (3 ed.) Geelong, Deakin University Press.

Kurtakko K. & Rantaniemi M. 2008: Toisen asteen ja korkea-asteen koulutus Murmanskin ja Lapin lääneissä. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja.

National Project “Obrazovanie” (Education) in Murmansk Region <http://rost.ru/main/totals/04/04.shtml>.

Rantaniemi M. 2008: Loppuraportti. KA 0125; 62180. Education in Neighbouring Regions.

Streetskaya N.I. & Rantaniemi M. 2011: Development of Community Participation Forms in Assessment of Quality of Education in Murmansk Region and Finnish Lapland. Manual for administrative personnel.

2 Murmanskin alueen kokemukset yhteistyöstä Suomen kanssa opetuslalla

Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriön ja Suomen Opetushallituksen yhteistyösuunnitelmissa, joita toteutetaan Suomen ja Murmanskin alueen lähi-alueyhteistyön puitteissa, on useiden vuosien aikana paneuduttu opetuksen sisällön ja laadun sekä opetushallinnon johtohenkilöstön koulutuksen kehittämiseen.

Vuosina 1993–1994 toteutettiin Ammatillisen koulutuksen kehittämishanke, jonka puitteissa järjestettiin kokemusten vaihtoa rakennusalan koulutuskysymyksistä Murmanskin alueella ja Lapin läänissä. Hankkeen aikana tutustuttiin rakennusalan koulutuskokemuksiin ja vierailtiin oppilaitoksissa ja yrityksissä. Erityistä kiinnostusta herättivät nykyaikainen rakennustekniikka, työssä oppimisjaksojen ja työllistymisen hoitaminen sekä ammatillisen opetuksen laadun arviointi.

Opettajille järjestettiin seminaareja ja konferensseja. Hankkeen puitteissa modernisoitiin rakennusalan ammatteihin opiskelevien koulutuksen opinto-suunnitelmia, järjestettiin harjoittelua ja työssäoppimisjaksoja, laadittiin toimenpideohjelma opetuksen materiaallisen ja teknisen pohjan kehittämiseksi sekä uuden rakennus- ja teollisuusteknologian käyttöönottamiseksi.

Vuosina 1995–2002 toteutettiin hanketta nimeltä ”Luontaistalouden koulutuksen kehittäminen Murmanskin alueella”. Sen tarkoituksena oli tutustua poronhoidon ja luonnonvara-alan kokemuksiin ja säilyttää sekä kehittää alkuperäisväestön kulttuuria ja elinkeinoja luonnonvara-alan koulutuksessa. Hankkeessa olivat mukana Lapin lääni, Murmanskin alue sekä Karjala ja Nenetsian piirikunnat.

Hankkeen aikana ammattikoulun nro 25 (Kovdorin kunta) ja ammattikoulun nro 26 (Luujärven kunta) opiskelijoille ja opettajille järjestettiin koulutusseminaareja ja harjoittelua nykyaikaisen teknologian käyttämisestä poron teurastuksessa, lihan jalostuksessa ja tuotannossa, kalastuksessa, ympäristöasioissa, saamelaisessa käsityössä ja nahan käsittelyssä.

Joka vuosi kuusi opiskelijaa opiskeli vuoden ajan Suomessa. Hanke antoi alkuperäisväestön nuorille mahdollisuuden saada kaksoistutkintotodistus ammatillisesta peruskoulutuksesta Venäjällä ja Suomessa. Ammatinimikkeenä oli farmari-poronhoitaja. He saivat todistuksen myös saamelaisen käsityön koulutuksesta. Hankkeen aikana tehtiin työtä yhteisten opintosuunnitelmien laatimiseksi ja yhteisen opetuksen teorian luomiseksi. Lisäksi järjestettiin harjoittelu-

jaksoja, joiden aikana tehtiin yhdessä erotustöitä. Niiden yhteydessä todettiin suomalaisen poronhoitokäytännön tehokkuus.

Suomalaisille opiskelijoille ja opettajille tarjoutui mahdollisuus harjoitella Murmanskin alueen poronhoitoyksiköissä. Hankkeen aikana järjestettiin useita saamelaisen käsityön ja kansanperinteen näyttelyitä. Yksi järjestettiin Inarissa pidetyssä Maailman poronhoitajien toisessa kongressissa. Kongressin aikana venäläiset opiskelijat saivat suomalaiset todistukset. Ammattikoulu nro 25 ja Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK) kouluttivat 36 henkilöä, joiden ammattinimikkeinä oli maataloustuotannon työntekijä ja -emäntä (pääaineena saamelainen käsityö).

Tiedotusvälineet kertoivat aktiivisesti hanketapahtumista. Valtion televisioyhtiö Murman kuvasi filmin ”Haluan työskennellä tundralla”. Yhteistyön kehittäminen tällä toimintalinjalla jatkuu vieläkin. Nykyään Luujärven kunta ja Inarin saamelainen ammattioppilaitos ovat yhdistäneet voimavaransa luonnonvara-alojen opetuksen ja hanketyön organisoinnissa.

Vuosina 1998–2000 oli toteutuksessa ”Murmanskin alueen opetushallinnon johtamisen kehittämishanke”. Se liittyi hallinnossa työskentelevien työntekijöiden täydennyskoulutuksen kautta alueellisen opetusjärjestelmän hallinnon kehittämiseen. Idea hankkeesta syntyi 1990-luvun puolivälissä. Tarkoituksena oli vaikuttavuuden ja tehokkuuden lisääminen opetuksen hallintoon alue-, kunta- ja instituutiotasolla sekä hallinnon eri toimielinten koordinaatio ja integraatio. Hanke syntyi venäläisten (Murmanskin alue, Pietari) ja suomalaisten asiantuntijoiden yhteistyönä. Rahoitus tuli Suomen ulkoasiainministeriöstä. Toteuttajina olivat Suomen puolelta Hallinnon kehittämiskeskus HAUSin ja Lapin yliopiston konsortio sekä Venäjällä Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö.

Osallistujien joukossa oli alueellisten ja kunnallisten opetushallinnon johtajia ja asiantuntijoita, ammatillisten oppilaitosten, yleissivistävien koulujen, ammatillisen täydennyskoulutuksen työntekijöitä sekä aluehallinnon eri osastojen ja työvoimahallinnon edustajia. Hankeyhteistyö edisti ongelmanratkaisua oppilaitosten toiminnan koordinoinnissa esimerkiksi määriteltäessä ensisijaisia opiskelijoiden koulutuslinjoja, työntekijöiden koulutuksen rakennetta sekä kysynnän laajuutta suhteessa työmarkkinoiden todelliseen tarpeeseen.

Koulutusseminaareja järjestettiin seuraavista ajankohtaisista teemoista:

- hankkeen suunnittelu ja projektinhallinta
- strateginen johtaminen
- opetuksen taloudelliset kysymykset
- sosiaalinen kumppanuus
- informaatioteknologian hyödyntäminen.

Murmanskin alueen opetusalan täydennyskoulutusinstituutti laati uusia, eri opettajakategorioille tarkoitettuja koulutusohjelmia. Yhteiset hanketapahtumat ja instituutin koulutustunnit yhdistämällä hankkeen osanottajat kävivät läpi ammatillisen uudelleen koulutusohjelman ”Opetuksen hallinto”. Hankkeeseen osallistujat laativat luovan työn raportin ”Opetuksen strateginen hallinto”, joka toimii myös oppikirjana. Oppikirjassa on yritetty löytää uusi näkökulma strategiseen hallintoon, joka mahdollistaa tehokkaan opetuksen kehittämisen. Oppikirjan tekijät on palkittu Venäjän Federaation opetusministeriön diplomeilla.

Seuraava hanke oli ”Opetuksen laatujärjestelmän kehittäminen Murmanskin alueella (2002–2004)”. Sen suomalaisena toteuttajana toimi myös HAUS. Hankkeen aikana laadittiin julkaisu, jonka aiheena oli aina ajankohtainen opetuksen laatu. Hankkeessa tutustuttiin Murmanskin alueen ja Suomen koulujen ja kuntien kokemuksiin opetuksen laadun arvioinnissa, järjestettiin yhteisiä seminaareja ja konferensseja, kehitettiin laadun seuranta-alueellisella ja kunnallisella tasolla, kehitettiin opetuksen laatujärjestelmän diagnosointimenetelmiä sekä testattiin opettajille tarkoitettua laatua koskevaa koulutusohjelmaa ja koulun psykologisen ilmaston mittaus- ja analysointimenetelmiä. Hankkeessa julkaistiin oppikirja Murmanskin alueen opetusjärjestelmän laadun kehittämisestä. Niitä kaikkia käytetään Murmanskin alueen kouluissa sekä alueen täydennyskoulutusinstituutissa.

Vuosina 2000–2001 yhteistyössä Kemijärven oppilaitosten kanssa toteutettiin hanketta ”Kantalahden ammatillisen koulutuksen kehittäminen ja yhteistyöverkon rakentaminen Kemijärven ammatillisen koulutuksen kanssa”. Sen tavoitteena oli kehittää Kantalahden ammattioppilaitoksia vastaamaan alueen elinkeinoelämän, työmarkkinoiden ja sosiaalisen ympäristön tarpeita (Ammattikoulut nro 24 ja 9, Kemijärven ammattiopisto, yritykset Kaskad ja Rostek sekä kantalahtelainen matkatoimisto). Hankkeen aikana kehitettiin uusia opetus-suunnitelmia, perehdyttiin uuteen teollisuustuotannon teknologiaan ja laadittiin jokaiselle oppilaitokselle kehittämisohjelma.

Hankkeessa ”Koulutuksen tietojärjestelmä Murmanskin alueella (2004–2007)” laadittiin tietojärjestelmän kehittämisstrategia Murmanskin lääniin. Suomi myönsi hankkeen pilottikohteille rahoituksen tietokonelaitteiden hankkimista varten.

Hankkeessa ”Valtiollis-yhteisöllisen opetuksen hallinnan kehittäminen Murmanskin alueen opetusjärjestelmän alueellisella, kunnallisella ja institutionaalisella tasoilla (2005–2007)” laadittiin ja testattiin valtiollis-yhteisöllisen opetuksen hallinnan malleja.

Venäjältä hankkeeseen osallistui alueen ja kuntien opetustoimien asiantuntijoita, yleissivistävän koulun, ammatillisen peruskoulutuksen ja keskiasteen ammatillisen koulutuksen edustajia eri kunnista kuten Murmanskista, Apatiitista, Kirovskista, Kuolasta, Rosljakovosta, Ura-Gubasta sekä kulttuuri- ja Murmanskin alueen opettajien täydennyskoulutusinstituutista.

Suomessa ja Venäjällä pidetyissä seminaareissa tutkittiin ja mallinnettiin opetuksen johtamisen uusia muotoja ja sisältöjä. Hankkeen tuloksena yleissivistäville kouluille, ammatillisen peruskoulutuksen ja keskiasteen ammatillisen koulutuksen kouluille sekä ja kunnan ja aluetason opetustoimen johdolle kehitettiin johtamisen periaatteita, menetelmiä, käytäntöjä, rakenteita ja sisältöä.

Hanketyön lopputuloksena julkaistiin hallintohenkilöstölle tarkoitettu oppikirja, joka on jaettu kaikkiin Murmanskin alueen oppilaitoksiin.

Hankkeen aikana laadittiin myös opetuksen johtamisen täydennyskoulutusohjelma hallintohenkilöstölle.

Yhdessä Jyväskylän ja Joensuun yliopistojen kanssa toteutettiin hanke nimeltään ”Varhaiskasvatus- ja alakouluikäisten erityislasten integroiminen yleissivistäviin kouluihin ja yhteiskuntaan” (2005–2008). Hankkeen aikana laadittiin poikkihallinnollinen opetus- sekä terveys- ja sosiaalialan asiantuntijoiden yhteistyömalli, jonka tavoitteena on kehittää varhaisen havaitsemisen ja puuttumisen järjestelmää alueellisella, kunnallisella ja institutionaalisella tasolla. Lisäksi laadittiin erityisoppilaitten parissa työskentelevien opettajien täydennyskoulutusohjelma. Hankkeeseen osallistui erityisoppilaitosten (Murmansk, Montšegorsk, Apatiiti, Olenegorsk) ja Murmanskin alueen terveys- ja sosiaalialan edustajia.

Hankkeen aikana tutkittiin ja verrattiin erityisopetuksen järjestämisen lähtökohtia, kuten opetussuunnitelmia ja -ohjelmia, erityisopetuksen teknologioita sekä oppilaiden ja vanhempien parissa toteutettavia työmuotoja ja opetuksen käytännön toteutusta Venäjällä ja Suomessa.

Lopputuloksena osallistujat esittelivät havaintoja ja kokemuksia erityislasten opetuksesta ja kasvatuksesta sekä uusia suunnitelmia erityisopetuksen kehittämisestä yhdessä laatimassaan oppikirjassa ”Kaikki voivat opiskella!”. Kirja esiteltiin kansainvälisessä konferenssissa Murmanskissa, jossa oli mukana edustajia Moskovasta, Luoteis-Venäjältä, Suomesta ja Ruotsista.

Vuonna 2011 saatiin loppuun hanke nimeltä ”Yhteisön osallistumisen kehittäminen opetuksen laadun arvioinnissa Murmanskin alueella”. Siihen osallistui Murmanskin, Montšegorskin, Apatiitin, Kantalahden ja Petsamon kuntien kouluja.

Hankkeessa selvitettiin opettajien, oppilaiden, vanhempien ja kuntien sekä kansalaisjärjestöjen kokemuksia osallistumisesta kouluopetuksen laadun arviointiin. Hankkeessa kehitettiin kyselylomakkeita, joilla voidaan kartoittaa opettajien, oppilaiden, vanhempien ja kuntalaisten tyytyväisyyttä kouluopetuksen laatuun. Lisäksi laadittiin malleja oppilas- ja opettajakuntien osallistumisesta kouluopetuksen laadun arviointiin. Malleihin sisältyivät arvioinnin tavoitteet, arviointilomakkeisto ja arvioinnin tulosten analysointimallit.

Hankkeen aihe on ajankohtainen. Venäjällä on koettu olevan tarvetta kehittää kouluopetuksen laadun ulkoista ja sisäistä arviointia. Hankkeen aikana järjestettiin seminaareja, joissa tutustuttiin venäläisten ja suomalaisten koulujen kokemuksiin. Kouluopetuksen laadun arvioinnissa otettiin huomioon ympäröivä yhteisö.

Hankkeen toteutusvaiheen aikana laadittiin oppikirja ”Opetuksen laadun yhteisöllisen arvioinnin malleja”, joka on jaettu kaikkiin Murmanskin alueen kouluihin.

Vuosina 2010–2012 toteutettiin hanke, jonka tavoitteena oli ammatillisen koulutuksen sisällön kehittäminen sekä uusien organisaatio- ja talousmekanismien luominen työvoimapotentialin kouluttamisen hallintaan. Siihen osallistui aktiivisesti työnantajien edustajia.

Hankkeen tärkein tavoite oli edistää sosiaalisen kumppanuuden kehittämistä ammatillisen koulutuksen oppilaitosten, työnantajien, yritysten ja alueellisten hallintoviranomaisten välillä. Tavoitteena oli myös yhteisen strategian laatiminen ja toteuttaminen muuttuvien työelämätarpeiden vuoksi.

Viime vuosina Suomi ja useat muut eurooppalaiset maat ovat kiinnittäneet huomiota ammatillisen koulutusjärjestelmän johtamisen laatuun ja sen kehittämiseen. Huomion kohteena on ollut yhteistyön luominen ammattioppilaitosten ja työnantajien välille. Elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti nykyään on erityisen tärkeää, että työntekijän koulutustarpeet ja työnantajien tarpeet vastaavat toisiaan.

Murmanskin alueella sosiaalisen kumppanuuden kehittämistarvetta ammattioppilaitosten ja työnantajien välillä luonnehtivat useat tärkeät näkökulmat. Ammatillista koulutusta tarkastellaan yhä useammin alueen elinkeinoelämän kasvun näkökulmasta, ja sosiaalisena kumppanina ammattioppilaitoksilla on tärkeä rooli tässä kehityksessä.

Ammatillisen koulutuksen laatua on parannettava yleisemminkin. Yhä enemmän huomiota kiinnitetään tilaajan tarpeisiin. Muita huomion kohteita ovat tehokkaat prosessit ja hallintoinstrumentit, opiskelun keskeyttäneiden oppilaiden määrän vähentäminen ja työntekijöiden täydennyskoulutuksen tukeminen.

Ongelmia on ammatillisista oppilaitoksista valmistuneiden koulutuksen laadussa, työllistymisessä ja työpaikoille sopeutumisessa, ammatillisen koulutuksen sisällön jatkuvan uudistamisen tarpeessa ja tarpeessa juurruttaa teknologinen tietotaito oppimisprosessiin.

Kahdenvälisten suhteiden kehittäminen on yhteistyön olennainen osa. Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö johtaa kansainvälisen yhteistyön kehittämistä alueellisen opetuksen kehittämisohjelman puitteissa. Lapin läänin ja Murmanskin alueen kahdenvälisten suunnitelmien mukaisesti järjestetään erilaisia tapahtumia.

Vuosittain järjestetään opetusalan johtajien aluetason tapaamisia yhteistyöohjelmien laatimista varten. Ohjelmissa on mukana seminaareja ja konferensseja, joiden aiheina ovat mm. opetuksen ja kasvatuksen konkreettiset kysymykset, alueellisen koulutuksen kehitysnäkymien tutkiminen sekä kokemusten vaihto nykyaikaisen opetusteknologian käytössä. Yhteistyön toteuttamiseksi järjestetään yhteisiä vierailuja oppilas- ja opettajaryhmille. Niiden tarkoituksena on luoda kontakteja ja kehittää yhteyksiä kokemusten vaihtoa varten.

Toteutettuja hankkeita arvioitaessa voidaan mainita niiden toteuttamisen yhteiset periaatteet:

1. Kaikkien hankkeiden aiheet ovat olleet luonteeltaan innovatiivisia Suomen ja Murmanskin alueen opetusjärjestelmille.
2. Hankkeissa on ollut mukana tieteellisesti perusteltu alustava analyysi, jonka avulla hanke on voitu rakentaa.
3. Hankkeissa on ollut mukana Murmanskin alueen kaikkien opetuksen alojen edustajia varhaiskasvatuksesta ammatilliseen korkeakoulutukseen sekä kaikkien opetuksen hallinnon tasojen johtohenkilöitä.
4. Kaikissa hankkeissa on tutustuttu Suomen ja Venäjän kokemuksiin, joita on otettu käyttöön oppilaitosten toiminnassa.
5. Hanketoiminnan aikana on pidetty seminaareja ja konferensseja, jotka ovat vaikuttaneet hankkeen osanottajien ammattitaidon kehittymiseen.
6. Hankkeen tuloksista on järjestetty tapahtumia hankeideoiden levittämiseksi ja tehty julkaisuja.
7. Luoteis-Venäjän edustajien osallistuminen hanketapahtumiin on edistänyt kansainvälisen yhteistyön kehittämistä.

Murmanskin alueen ja Suomen välisen yhteistyön tärkeimpinä tuloksina voidaan pitää opetusjärjestelmän innovaatioihin tutustumista, hanketoiminnan tulosten levittämistä, hankkeen osanottajien ammattitaidon kehittämistä ja hanketoiminnan tulosten juurruttamista Murmanskin alueen oppilaitosten toimintaan.

Yhteistyön tulevaisuuden näkymät liittyvät sellaiseen yhteistyön muotojen laajentamiseen ja kokonaisvaltaisten hankkeiden kehittämiseen, jotka heijastavat Murmanskin alueen elinkeinorakennetta ja edellyttävät teollisuuden ja ammattikoulun vuorovaikutusta ja innovaatioprosessien kehittämistä.

3 Pietarin opetuskomitean kansainvälinen yhteistyö Suomen kanssa

Kansainvälinen yhteistyö on yksi Pietarin opetuskomitean toiminnan painopistealueista. Opetuskomitea osallistuu aktiivisesti kansainvälisten hankkeiden toteuttamiseen, solmii ja toimeenpanee yhteistyösopimuksia eri maiden kanssa, osallistuu Pietarin kaupungin kansainvälisten sopimusten puitteissa oman toimialansa tapahtumiin sekä edistää Pietarin oppilaitosten ja kumppanimaiden koulujen yhteistyön kehittämistä.

Nykyään Suomi on yksi tärkeimmistä opetuskomitean ulkomaisista kumppaneista. Suomen kanssa tehtävässä yhteistyössä toteutetaan erilaisia kansainvälisiä hankkeita, osallistutaan konferensseihin ja yhteisiin tilaisuuksiin ulkomaisten kumppaneiden kanssa sekä järjestetään tapaamisia Suomen eri kaupunkien edustajien kanssa.

Lukuvuoden 2009–2010 aikana toteutettiin yhdessä Suomen Opetushallituksen, Pietarin opetuskomitean ja Itävallan opetus- ja kulttuurialojen kansainvälisen yhteistyölaitoksen KulturKontakt Austrian kanssa hanke nimeltään ”Monimuotoisuus mahdollisuutena”. Hankkeen tarkoituksena oli löytää ratkaisuja sellaisen koulun kehittämiseen, jossa on paljon maahanmuuttajaoppilaita. Hanke keskittyi kulttuurienvälisen ja monikulttuurisen opetuksen, koulutuksen ja suvaitsevaisuuskasvatuksen kysymyksiin.

Vuonna 2008 syntyneen kansainvälisen projektin hankeidean mukaisesti hankkeen tavoitteena oli tukea monikulttuuristen koulujen johtoa ja opettajia. Hankkeessa tutustuttiin sellaisiin eurooppalaisen kouluopetuksen käytäntöihin, joihin yhteiskunnassa kehittyvät uudet sosiaaliset prosessit vaikuttavat ja joilla on kokemusta kulttuurisen monimuotoisuuden ongelmien ratkaisusta.

Hanke aloitettiin syyskuussa 2009. Sen päätavoitteena oli uuden koulumallin ja koulukulttuurin kehittäminen kulttuurisen monimuotoisuuden olosuhteissa sekä täydennyskoulutusohjelman laatiminen ja käyttöönotto Pietarin monikan-sallisten koulujen opettajille ja rehtoreille.

Pietarista hankkeeseen osallistuivat Vasilin saaren kaupunginosan koulu nro 5, Kalininin kaupunginosan koulu nro 121, Krasnogvardeiskin kaupunginosan koulu nro 170, Amiraliteetin kaupunginosan koulu nro 259, Kirovskin kaupunginosan koulu nro 283, Frunzenskin kaupunginosan koulu nro 443 ja Pushkinin kaupunginosan koulu nro 462.

Hankkeen asiantuntijoina toimivat Itävallan ja Suomen täydennyskoulutusinstituuttien ja Pietarin pedagogisen koulutuksen täydennyskoulutusakatemian edustajat (APPO) sekä riippumattomat asiantuntijat.

Tavoitteen saavuttamiseksi asetettiin seuraavat tehtävät:

- kolmen työpajan järjestäminen seitsemän pilottikoulun opettajille kolmen maan asiantuntijoiden myötävaikutuksella
- koulujen laatimien pienoishankkeiden toteuttaminen
- APPO:n asiantuntijoiden tukeminen Pietarin opettajien ja rehtoreiden täydennyskoulutusohjelmamallin laatimisessa
- keskustelu opettajien tarpeista, ongelmakohtien määrittely ja näkökulmien määrittely työpajojen toteuttamiseen.

Jokaisessa työpajassa oli mukana eurooppalaisten asiantuntijoiden esityksiä koulujen kokemuksista. Venäläiset asiantuntijat osallistuivat työpajojen ohjelman laatimiseen ja arvioivat jokaista järjestettyä tapahtumaa.

Hanke sai monet osallistujat pohtimaan ensimmäistä kertaa, miten koulu muuttuu ja onko monikulttuurisessa luokassa muutettava opetuksen sisältöä ja menetelmiä. Esimerkiksi oppilaiden kanssa luokassa tehtävää työtä sekä koulutuksen ja opetuksen laadun ongelmia ei ole aineopettajan toiminnan arvioinnissa aina huomioitu. Tämän seurauksena suurin osa opettajista ei ole riittävän kiinnostunut monikulttuurisesta opetuksesta, kuten hankkeen osallistujien parissa tehdyt kyselyt osoittavat.

Hanketyötä varten perustettiin työryhmät suunnittelemaan ja toteuttamaan koulukohtaisia hankkeita. Niiden tarkoituksena oli luoda sosiokulttuurisen dialogin sisältämä sosiaalisen kumppanuuden ja yhteistyön järjestelmä omassa kouluyhteisössä. Ryhmiin kuului eri koulutusasteiden opettajien lisäksi myös koulujen hallinnon edustajia. Hanketyöhön osallistui myös piirien ja kaupungin metodiasiantuntijoita.

Hankkeen aikana APPO:n asiantuntijat ja suunnittelijat laativat innovatiivisen moduulityyppisen täydennyskoulutusohjelman ”Monimuotoisuus mahdollisuutena: työn etno-pedagogiset näkökulmat nykykoulussa”. Ohjelman tavoitteena on ammatillisen osaamisen parantaminen monikulttuurisessa opetusympäristössä. Tässä ohjelmassa on mahdollista tutustua maahanmuuttopedagogiikan perusperiaatteisiin. Sen lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden hankkia osaamista kielestä ja kulttuurista, etnopsykologiasta ja viestinnästä.

Tämän ohjelman perustana ovat hankkeen yhteydessä laaditut työpajaohjelmat ja materiaalit. Pilottikoulujen hankkeet otettiin mukaan ohjelman opintomateriaaleihin hyviä käytäntöjä havainnollistavina caseina. Tulokset on esitelty Pietarin koulujen rehtoreille ja opettajille. Kolmannen työpajan yhteenvedosta laadittiin menetelmäsuositukset suotuisan oppimisilmaston luomisesta monikulttuurisessa luokassa. Osanottajat arvioivat hankkeen merkityksen suureksi sekä sen toteuttamiseen osallistuvan opettajan ammatilliselle kehitykselle että kouluille.

Hankkeen tulosten arvioinnissa käytettiin sellaisia kriteerejä kuin työpajojen järjestämisen laatu, ryhmien saama tieto ja hankkeen aikana kootun materiaalin ominaisuudet. Arviointi toi esiin monikulttuuristen koulujen suuren tarpeen saada tiedollista ja pedagogista tukea, säännöllistä koulutusta ja konsultaatioita maahanmuuttajalasten opetuksen parantamiseen sekä tarpeen tutustua kansainvälisiin kokemuksiin. Hankkeessa saavutettujen tulosten perusteella sen jatkaminen Pietarin kouluissa oli mahdollista ja tarpeellista.

Vuonna 2011 alkoi ”Monimuotoisuus mahdollisuutena – hankkeen” jatkohanke ”Monimuotoisuus mahdollisuutena 2: kulttuurienvälinen osaaminen saapuu kouluun (2011–2013)”. Uudet tavoitteet ja uudet painopistealueet mahdollistivat hankkeen siirtymisen uuteen kehitysvaiheeseen. Samalla vakiintunut yhteistyö Suomen Opetushallituksen, KulturKontakt Austrian ja Wienin pedagogisen yliopiston kanssa takaa hankkeelle merkittävät tulokset, jotka kohderyhmän lisäksi vaikuttavat koko pedagogiseen yhteisöön.

Hankkeen toisen vaiheen tavoitteena on kouluttaa monikulttuurisen opetuksen tutoreita, jotka antavat menetelmällistä tukea ja apua alan opettajille. Hankkeen toteuttamista varten on laadittu opintomoduuleja, jotka tarjoavat tutoreille käytännön instrumentteja monikulttuurisissa luokissa toimimiseen. Erityisesti painotetaan venäjä vieraana kielenä -opettamismenetelmiä.

Pietarin täydennyskoulutusakatemiassa pidettiin hankkeen kansainvälinen aloituskonferenssi 12.5.2011. Tapahtuman tärkeimpänä tehtävänä oli kiinnittää yleistä huomiota monikulttuurisen opetuksen kasvavaan rooliin koulussa sekä tutustuttaa osallistujat hankkeen uusiin tehtäviin ja alustaviin tuloksiin opetuksen laadun arvioinnissa monikulttuurisessa opetusympäristössä.

Konferenssiin osallistui edustajia valtionhallinnon ja opetusjärjestelmän eri tasoilta, kuten Pietarin koulujen rehtoreita, opettajia ja menetelmälaitosten asiantuntijoita. Tärkeää on huomioda se, että kulttuurista monimuotoisuutta tarkasteltiin konferenssissa mahdollisuutena ja kulttuurienvälisen osaamisen hankkimisena, rakentavan näkökulman kehittymisenä jokaisella erikseen.

Osaaminen kulttuurien välisissä suhteissa on ajankohtaista koko maailmassa.

Vuosina 2012–2013 suomalaiset ja itävaltalaiset asiantuntijat tulevat pitämään opintotyöpajoja Pietarin menetelmälaitosten asiantuntijoille. Hankkeen lopputuloksena on valmiita tutoreita, joilla on kulttuurienvälistä osaamista ja valmis metodisalkku saadun tiedon levittämistä ja kaupungin koulujen välisen verkoston rakentamista varten. Tällä hankkeella on tärkeä rooli Pietarin koulutuspolitiikassa.

Toinen venäläis-suomalaisen yhteistyön kehittämisen tärkeä merkkipylväs on ”Tieto- ja viestintäteknikka oppimisen muutoksen voimana” -hanke (ICT as a driver of change in learning), jonka aiheena on informaatioteknologian käyttäminen opetuksessa.

Nykyaikainen tietoyhteiskunta, jossa ihmiset enenevässä määrin käyttävät tieto- ja viestintäteknikkaa (TVT) eri tarkoituksiin jokapäiväisessä elämässä, tuo uusia vaatimuksia opetuksen sisällölle ja menetelmille. Yli kolmen vuosikymmenen ajan on käytetty voimavaroja informaatioteknologian integroimiseen opetusjärjestelmään. Sähköisen opetuksen sekä verkko- ja etäopetuksen menetelmien yleistymisen koulussa ja ammattikoulutuksessa ovat ajankohtaisia asioita niin Venäjällä kuin Suomessakin.

Informaatioteknologian täysipainoista käyttöä opetuksessa estivät laitteiden ja ohjelmien riittämättömyys ja käyttäjien riittämättömät taidot. Läheskään kaikki eivät tiedosta, miten merkittävän panoksen informaatio- ja kommunikaatioteknologia oikein käytettynä voi tuoda opetusprosessiin tai miten TVT:n käyttäminen voi hedelmällisesti vaikuttaa opetuksen tuloksiin. Lisäksi TVT:n käyttäminen auttaa varmistamaan yhtäläiset oppimismahdollisuudet kaikille lapsille – myös vammaisille lapsille – niin kaupungissa kuin haja-asutusalueilla.

Viime aikoina Pietarin hallitus ja opetuskomitea ovat käsitelleet TVT:n käyttämistä opetuksessa yhtenä tärkeimmistä kehitystekijöistä. Tällä hetkellä on esillä ohjelmien, verkko- ja etäopetuksen oppimateriaalien laatiminen, virtuaalisen oppimisympäristön viestintätaitojen kehittäminen ja opettajien TVT-osaamisen täydennyskoulutus. Suurin osa Pietarin kouluista on teknisesti melko hyvin varusteltuja. On aika aloittaa koulussa olevien laitteiden ja nykyaikaisen tekniikan mahdollisuuksien täysimääräinen käyttö opetuksen laadun parantamiseksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi opetuskomitea ja Suomen Opetushallitus käynnistivät hankkeen.

Hankkeen aikana suomalaiset ja pietarilaiset asiantuntijat tukivat opettajia ja opettivat heitä valitsemaan, luomaan ja käyttämään sähköisiä oppimateriaa-

leja sekä oppitunneilla että verkko- ja etäopetuksessa. Opettajat saivat erityistä koulutusta tavanomaisten Internet-alustojen käyttämiseen sähköisten oppimateriaalien laatimisessa. Kouluhankkeissa pilottikoulut laativat Moodle-alustassa opetus- ja oppimateriaaleja. Materiaalit liittyivät teemaan ”Media ja opetus”, jonka sisällä käsiteltiin asioita kuten yrittäjyys, johtajuus, talous ja innovaatio-teknologia.

Opetuskomitea on arvioinut tämän hankkeen merkityksen suureksi. Sen aikana saavutettiin seuraavat tulokset:

- Jokaisessa pilottikoulussa ja kouluyhteisössä perustettiin pitkäaikaisia työryhmiä tai tiimejä, jotka ovat kiinnostuneita sähköisen oppimateriaalin käyttämisestä opetusprosessissa. Sähköisen alustan käyttämisestä (ja TVT:n käytöstä yleensä ottaen) on tullut normi jokaisen opettajayhteisön jäsenen työssä.
- Opettajat käyttävät tarkoituksenmukaisesti sähköistä opetusta, valitsevat oppimateriaalit oikeaoppisesti ja laativat itsenäisesti digitaalisia oppimateriaaleja.
- Koulujen johdon ammatillinen taito on parantunut ja koulujen opettajat ovat saaneet täydennyskoulutusta sähköisen opetuksen käyttämiseen.
- Venäläisten ja suomalaisten opettajien ja oppilaiden välille on luotu kumppanuutta ystävyyden pohjalta. Säännöllisesti järjestetyissä yhteisissä etäseminaareissa, yhteisillä tunneilla ja työpajoissa sekä yhteisissä konferensseissa opettajat ja joissain tapauksissa kutsutut oppilaat vaihtavat kokemuksiaan, esittelevät hyviä käytännön esimerkkejä ja saavat lisätietoa sähköisestä opetuksesta.
- Hankkeeseen osallistuneet asiantuntijat laativat oppikirjan, jossa kuvataan hankkeen kokemuksia ja johon sisältyvät hankkeen aikana esitellyt materiaalit, tilanneanalyysi ja käytännön esimerkit pilottikouluista. Tämä oppikirja edistää sähköisten oppimateriaalien laatimisesta ja käyttämisestä saatujen kokemusten levittämistä.

Vuonna 2011 käynnistyi uusi yhteistyöhanke VALO: Validation of Learning Outcomes in Russia 2011–2014.

Kysymys on ensinnäkin siitä, miten taataan elinkeinoelämän nykyinen ja tuleva ammattitaitoisten työntekijöiden tarve ja toiseksi siitä, miten elinikäisen oppimisen järjestelmän modernisointi on nykyään yhtä ajankohtaisia sekä opetuksessa että työmarkkinoilla. Viime aikoina opetusalan asiantuntijoiden ja yrittäjien tekemät aloitteet on suunnattu ammatillisen koulutuksen laadun parantamiseen sekä työvoiman rakenteeseen ja laatuun.

Venäjän opetus- ja tiedeministeriö ja Venäjän teollisuuden ja yrittäjien liitto ovat tuottaneet useita asiakirjoja, joista muodostuu kansallinen tutkintojärjestelmä: Asetus ammattistandardeista, ammatillisen standardin luonnos (nro RSP-46, 28.6.2007), Venäjän kansallinen tutkintojen viitekehys, Asetus ammattioppilaitoksista valmistuneiden ja muulla tavoin ammattikoulutuksen hankkineiden kansalaisten osaamisen arvioinnista ja sertifiointista (31.7.2009 nro AF-317/03).

Tutkintojärjestelmän selvistä myönteisistä muutoksista huolimatta venäläisillä ja ulkomaisilla yrityksillä on suuria vaikeuksia löytää ja palkata osaavia työntekijöitä. Asetuksissa kuvatut epäselvästi ilmaistut vaatimukset herättävät epäilyksiä valmistuneiden koulutuksessa hankkimistaan taidoista ja osaamisesta. Tuotannon organisoiminen uusien tehtävien ja muotojen mukaisesti sekä uuden tekniikan, teknologian ja henkilöstöjohtamismallien seurauksena yritysten johto tuo esiin vaatimuksia työntekijän jo aiemmin hankkiman osaamisen päivittämisestä muuttuvia olosuhteita vastaavaksi.

Kysymys eri tavoin hankitun ammattiosaamisen hyväksymisestä kiinnostaa työnantajia entistä enemmän. Se seikka, että Venäjällä ei ole virallista järjestelmää hyväksyä muun tyyppistä koulutusta kuin muodollista valtion opetusjärjestelmässä saatua, rajoittaa työnantajien mielestä ”elinikäisen oppimisen” konseptin kehittämistä ja kasvattaa eroa elinkeinoelämän tarpeiden ja opetusjärjestelmän mahdollisuuksien välillä. Työnantajan edustajat esittävätkin, että on laadittava sellaisia menetelmiä ja mekanismeja, joiden avulla työelämässä jo olevat työntekijät voivat osoittaa osaamisensa.

Suomessa on paljon kokemusta opetuksen tuloksiin perustuvan järjestelmän luomisesta, joka on vakaa perusta kansalliselle tutkintorakenteelle. Suomessa oppiminen vahvistetaan ja hyväksytään tenttien ja näyttöjen avulla. Työmarkkinoiden ja yritystoiminnan edustajilla on tärkeä rooli osaamiseen perustuvan tutkinnon suunnittelussa, käyttöönottamisessa ja arvioinnissa. Ammattitaito arvioidaan osaamisen testaamisen aikana riippumatta siitä, missä tämä osaaminen on hankittu: työssä, koulutuksessa vai muun toiminnan yhteydessä. Vakiintunut koulutuksen tulosten hyväksymisjärjestelmä antaa työntekijöille mahdollisuuden näyttää ammattiosaamisensa, jota ei ole hankittu pelkästään virallisen koulutuksen myötä.

Suomen Opetushallitus on yhdessä Pietarin opetuskomitean kanssa laatinut hanke-esityksen ”Epävirallisen koulutuksen tulosten hyväksyminen” ja esitellyt sen Pietarissa kesäkuussa 2009 laajalle yleisölle kansainvälisessä konferenssissa. Konferenssi järjestettiin, jotta hankeideasta voidaan keskustella. Hankkeen tavoitteita ja tehtäviä esiteltiin ja niistä keskusteltiin Venäjän opetus- ja tiedeministeriön ja Federatiivisen opetuksen kehittämisen instituutin johdon

kanssa, joka antoi myönteisen arvionsa esitetylle aloitteelle ja ilmaisi kiinnostuksensa ja suostumuksensa osallistua hankkeen ohjausryhmään.

VALO-hankkeen tarkoituksena on tukea tutkintojärjestelmän modernisoinnin prosesseja ja elinikäisen ammatillisen koulutuksen kehittämistä Venäjällä uusimpien eurooppalaisten ammatillisen koulutuksen ja työntekijöiden koulutuksen tendenssien mukaisesti. Yleisenä tavoitteena on tukea ja edistää koulutuksen kehittämistä koko elämän ajan luomalla koulutuksen tulosten hyväksymis- ja tunnustamisjärjestelmä.

Hanketta toteutetaan seuraavilla kahdella ammattialalla: 1) rakennusala ja 2) hotelli- ja ravintola-ala. Alat valittiin sillä perusteella, että ne ovat Pietarin ja Leningradin alueen elinkeinokehityksen sekä alueella toimivien suomalaisten yritysten painopistealueita. Hanke on kehityksensä alkuvaiheessa, ja se kuuluu opetuskomitean kansainvälisen yhteistyön tulevaan toimintaan.

4 Karjalan tasavallan ja Suomen yhteistyöstä opetuslalla

Karjalan tasavallan ja Suomen Opetushallituksen yhteistyöllä on vahvat perinteet. Yhteistyötä toteutetaan Karjalan tasavallan opetusministeriön ja Suomen Opetushallituksen välisen lähialueyhteistyön perussopimuksen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen aluehallintojen kanssa solmittujen sopimusten perusteella. Lisäksi sopimuksia on solmittu näiden alueiden kuntien ja oppilaitosten sekä Karjalan tasavallan lähialuekuntien ja oppilaitosten välillä. Jatkuva yhteistyötä tehdään federatiivisten valtion ammattioppilaitosten, Petroskoin valtion yliopiston ja Helsingin yliopiston, Karjalan valtion pedagogisen akatemian ja Joensuun ja Oulun yliopistojen välisten sopimusten puitteissa. Useita hankkeita toteutetaan Karjalan tasavallan opetuslalla toimivien ei-kaupallisten organisaatioiden, esim. Karjalan koulutuksen kehittämissäätiön ja suomalaisten vastaavien säätiöiden välisten aiesopimusten pohjalta. Osaa hankkeista ja ohjelmista toteutetaan Suomessa asuvien venäjänkielisten maahanmuuttajien parissa tehtävän työn puitteissa sekä yhteistoiminnassa eurooppalaisten Barentsin alueen, Pohjoismaiden ministerineuvoston ja muiden ohjelmien kanssa.

Seuraavaksi kuvaillaan kokemuksia, saavutuksia sekä onnistuneimpia hankkeita, joita on ollut yhteistyössä Suomen kanssa vuodesta 2000 alkaen.

Vuonna 2001 järjestettiin alueellisen strategisen tiimin koulutus Rovaniemellä megahankkeessa ”Yleisen opetuksen kehittäminen Venäjällä”. Sen tuloksena syntyi hanke ”Karjalan tasavalta – Yhteisöllis-valtiollisen täydennyskoulutusjärjestelmän kehittämismekanismien luominen”. Sen lisäksi tilaisuuden tuloksena olivat opetusalan strategisen suunnittelun periaatteiden omaksuminen sekä strategisen suunnitteluosaston perustaminen Karjalan tasavallan opetusministeriöön.

Vuosina 2002–2004 toteutettiin yhteishanke ”Opetuksen hallinta – Opettajan ammatillisen kehityksen informatiivinen ja analyyttinen tuki”. Sen tuloksena luotiin nettipohjainen ohjelma opettajan ammatillisen kehityksen ohjelmien hallintaa varten. Hankkeen tuloksena Karjalan tasavallassa on aloitettu täydennyskoulutusjärjestelmän kehittäminen, joka perustuu yksilöllisiin täydennyskoulutussuunnitelmiin ja yksilölliseen opintopistekertymään. Järjestelmä on Bolognan sopimuksen ammatillista koulutusta koskevien suositusten mukainen.

Vuosina 2004–2006 toteutettiin yhteishanke ”Yhteistyön kehittäminen vanhempien, koulujen ja koulutoimen välillä Karjalan tasavallassa – Vanhempien

yliopisto”. Kumppaneina hankkeessa olivat Karjalan koulutuksen kehittämissäätiö (KFRO) ja Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskus. Hankkeessa laadittiin malli vanhempien saamiseksi mukaan opetuksen kehittämiseen. Hankkeen tuloksena luotiin vanhemmille koulutusjärjestelmä oppilaitoksen kehittämiseen osallistumisesta ja toimimisesta koulun yhteisöllisinä ohjaajina. Hanke mahdollisti koulutusmallin laatimisen. Koulutusmalli koski vanhempien osallistumista koulujen hallintoneuvostojen työhön ja koulujen julkiseen raportointiin. Molemmat käytänteet on vuodesta 2008 otettu Karjalan tasavallassa tehokkaasti käyttöön federatiivisen koulutuksen (”Образование”) modernisaatiohankkeen puitteissa.

Vuosina 2006–2008 toteutettiin yhteishanke ”Suomen kieli vieraana kielenä – opetuksen kehittäminen Karjalan tasavallassa”. Hanketoteuttajina olivat Vaasan yliopisto Suomesta, KFRO sekä Karjalan valtion pedagoginen akatemia. Hankkeen tuloksena luotiin hankkeen Internet-sivut (<http://suoppi.karelia.ru>) ja perustettiin kansalaisjärjestö ”Karjalan tasavallan suomen kielen opettajien yhdistys”, julkaistiin valtiollinen opetusstandardi suomen kieli toisena vieraana kielenä -oppiaineelle sekä koulutettiin tutoreita suomen kielen opettajien täydennyskoulutusjärjestelmään. Hankkeessa kootut suositukset ovat edistäneet suomen kielen opetuksen laatua sekä mahdollisuuksia ottaa käyttöön opetuksen verkko- ja etäopetusteknologiaa suomen kielen opetuksessa.

Opetusalan hanke ”Turvallinen koulu” toteutettiin vuosina 2008–2010 EU:n lähi-alueyhteistyöohjelman tuella. Kumppaneina olivat Karjalan tasavallan opetusministeriö, Suomen Opetushallitus ja Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskus. Karjalan opetusministeriö antoi hankkeen Karjalan koulutuksen kehittämissäätiön toteutettavaksi. Hankkeen tuloksena laadittiin Karjalan kouluille turvallisen opetusprosessin järjestämiseen vaihtoehtoisia malleja. Hankkeen materiaalit ja kokemukset mallien toteuttamisesta mahdollistivat hankehakemuksen valmistelun sekä tuen saannin federatiivisen opetuksen kehittämisen tavoiteohjelman toimintalinjasta ”Oppilaiden terveen ja turvallisen elämäntavan kehittämisen mallien levittäminen koko Venäjän federaation alueelle”. Kyseisessä hankkeessa luotiin harjoittelupilotti kaikkien Venäjän alueiden opettajille. Hankkeen materiaalit olivat esillä suunnitteluseminaarissa ”Turvallisuus – Hyvinvointi – Menestys”, joka järjestettiin Kaliningradin alueen innovatiivisesti kehittyvien koulujen yhdistyksen opettajille ja johdolle.

Vuosina 2010–2012 toteutettiin yhteinen hanke ”Yrittäjyyskasvatusasenteen ja pedagogisten valmiuksien edistäminen opettajankoulutuksessa”. Hankkeessa olivat mukana Karjalan koulutuksen kehittämissäätiö, Karjalan valtion pedago-

ginen akatemioita sekä Suomen Opetushallitus ja kehittämiskeskus HAUS Suomen ja Karjalan tasavallan lähialueyhteistyön mukaisesti. Hankkeen tavoitteena oli opiskelijoiden yrittäjyystaitoja tukevien ja yrittäjyysasenteita edistävien menetelmien kehittäminen ja soveltaminen, opettajien kouluttaminen yrittäjyystaitojen ja innovatiivisten pedagogisten teknologioiden käyttäjiksi ja kehittäjiksi suomalaisten kokemuksia perusteella, uudenlaisten mallien rakentaminen yrittäjyyskasvatukseen perustamalla oppilaiden ideoihin pohjautuvia harjoitusyrityksiä sekä tieto- ja viestintämenetelmien luominen yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen seurantaan opetuksessa.

Hankkeeseen osallistui ammatillisia oppilaitoksia ja Karjalan kuntien kouluja. Hankkeen yhteiskunnallinen tavoite oli yrittäjyyskoulutusohjelmien osaamiskeskusten sekä pienyritysten työelämäyhteistyöryhmien perustaminen ammatitoppilaitoksiin.

Vuonna 2012 pidettiin kansainvälinen konferenssi, jonka teemana oli koulutusohjelmien ja yrityskulttuurin kehittämishankkeiden laatimis- ja toteuttamiskokemusten levittäminen Luoteis-Venäjän alueella.

Lisäksi toteutettiin mm. seuraavia, säännöllisiä yhteisiä tapahtumia lyhytaikaisten sopimusten puitteissa:

- Karjalan tasavallan opettajien osallistuminen Kalevala-päiviin Kuopiossa
- kurssit Petroskoissa E. Lönnrotille nimetyssä koulussa suomen, karjalan ja vepsän kielten opettajille, joihin osallistui Suomesta suomen kielen luennoitsijoita
- Prionezhenskin (Äänisenrannan) piirin vepsäläisten asuinalueiden koululaisille suomen, vepsän ja englannin kielten kesäleiri, mukana opettajia Itä-Suomen läänistä
- Karjalan tasavallan opetusministeriön ja Itä-Suomen Karjalan sivistysseuran yhteiset tapahtumat v. 2009
- kielipesätyöohjelmien kokeilu ja niiden menetelmällisen ja kielellisen tuen järjestäminen
- Petroskoin kielipesien lastentarhaopettajien matkan järjestäminen Suomeen
- yhteisen koulutuksen ja kielipesien käynnistämispäivät (asiantuntijat Suomesta ja Karjalasta)
- kieliryhmien avaaminen Petroskoin varhaiskasvatukseen

Karjalan tasavallan opetusministeriö on toteuttanut lähialueohjelman puitteissa monia erilaisia tapahtumia yhdessä Oulun läänin Sosiaali- ja terveysosaston kanssa. Itä-Suomen läänin sivistysosaston kanssa on järjestetty yhteisiä seminaareja ja konferensseja oppilaitosten verkostoitumisesta. Itä-Suomen suoma-

lais-venäläisen koulun, Joensuun kaupunginhallinnon, Karjalan tasavallan opetusministeriön, Russki Mir -säätiön ja Venäjän tiede- ja kulttuurikeskuksen aloitteesta Joensuussa pidettiin 25.–26.11.2010 kaksipäiväinen kansainvälinen seminaari venäjän kielen opiskelun ja opetuksen kysymyksistä ja venäjänkielisten maahanmuuttajien sopeutumisesta. Seminaarissa käsiteltiin venäjän kielen roolia maailmassa ja Suomessa, suomen kielen opetusta vieraana kielenä Suomessa ja Venäjällä sekä venäjänkielisten maahanmuuttajien sopeutumiskeinoja. Itä-Suomen koulussa (Lappeenranta, Imatra, Joensuu) avattiin 26.11. venäjän kielen luokka, venäläinen maailma.

Lähialueyhteistyön puitteissa on järjestetty myös tapaamisia ja paneelikeskusteluja Suomessa asuville venäläisille heidän kansalaisjärjestöjensä roolin nostamisesta Suomessa ja kulttuurisuhteiden kehittämistä Karjalan tasavallan ja Venäjän federaation kanssa.

Lisäksi toteutetaan yhteistoimintaa Suomessa toimivan venäläisten LOGRUS-kansalaisjärjestön ja nuorisoaloitteiden tukiyhteisön kanssa sekä Itä-Suomen aluehallintoviraston peruspalveluiden, oikeusturva- ja lupa-asioden osaston kanssa. Koulut ovat toteuttaneet aktiivisesti opettaja- ja oppilasvaihtoa. Opetusalan yhteistyön tärkein tulos on kahden maan opettajien, koulujen rehtoreiden ja lasten kouluttaminen yhteistyöhön.

Vuodesta 2000 vuoteen 2012 Karjalan tasavallassa oli yli 60 yleissivistävää oppilaitosta pilottiosallistujana suurissa kansainvälisissä hankkeissa. Yhteistöiminnan vaikutukset näkyvät yleissivistävien oppilaitosten laajassa osallistumisessa hanketoimintaan, nykyaikaisen opetus- ja pedagogisen teknologian käyttöönotossa ja yhteisessä tutkimuksessa.

Pitkän ajan yhteistyön painopistetoimintalinjoja ja tapahtumia ovat seuraavat:

Kansainvälisen viraston perustaminen parhaiden käytäntöjen soveltamista ja levittämistä varten yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen modernisoinnin alalla sekä harjoittelupilottiverkoston muodostaminen muille Luoteis-Venäjän ja Venäjän federaation alueille federatiivisen opetuksen kehittämisen tavoiteohjelman 2011–2015 toteuttamisen puitteissa.

Yhteistyö Itä-Suomen yliopiston ja Itä-Suomen koulujen kanssa tavoitteena on nykyaikaisen etä- ja verkko-opetusteknologian käyttöönotto venäjän, suomen, karjalan ja vepsän kielten opiskelussa federatiivisen opetuksen kehittämisen tavoiteohjelman 2011–2015 toimintalinjan ”Virtuaalinen koulu” puitteissa, jota toteuttavat Karjalan tasavallan opetusministeriö ja Karjalan valtion pedagoginen akatemia.

Opetusmatkailun reittien valmistelu, opetusleirien, festivaalien, foorumeiden ja kongressien järjestäminen opettajille, oppilaille ja heidän vanhemmilleen on tärkeää. Tämä toteutetaan omilla alueilla Pohjois-Euroopan ympäristön, historian, kotiseudun tuntemuksen ja kulttuurin opiskelun tulosten pohjalta.

Opetusalan kansainvälisen kumppanuuden uudessa vaiheessa Karjalan tasavallan ja Suomen opetushallinnon, kunnallisten toimielinten sekä ei-kaupallisten organisaatioiden ja oppilaitosten välisten sopimusten pitäisi toimia tehokkaina mekanismeina, joiden avulla saadaan aikaan hyödyllistä, tuloksellista ja innovatiivista yhteistyötä opetus- ja kulttuurialalle sekä voidaan hyödyntää yhteistyöstä saatavia kokemuksia laajemmin kaikilla Venäjän federaation ja Pohjois-Euroopan alueilla.

5 Lähialueyhteistyön houkutus – kokemuksia usean hankkeen toteutuksesta

Tämän artikkelin perustana ovat omat kokemukset lähialueyhteistyöstä ja sen kautta toteutetuista hankkeista. Hankkeet ovat ajoittuneet parinkymmenen vuoden ajalle, ja ne ovat kaikki olleet hallinnon kehittämis- ja koulutushankkeita. Hankkeiden toteuttajana on ollut HAUS kehittämiskeskus Oy (HAUS) edeltäjäineen yhteistyössä useiden suomalaisten organisaatioiden ja yksittäisten kehittäjien kanssa. Suurin osa omista kokemuksista tulee Venäjän lähialueilta ja Baltian maista erityisesti Liettuasta.

Tulen artikkelissa avaamaan valittujen hankkeiden sisältöjä, toimintamalleja sekä niistä saatuja kokemuksia. Johtopäätöksissä nostan esiin tuloksia, hanketyön jatkumista, kontakteja. Avaan osaltani lähialueyhteistyön houkutusta – sitä työssä on koko matkan ajan ollut, ja sen pohjalle tullaan myös uusia toimintamalleja rakentamaan.

1 Ennen lähialueyhteistyötä

Aikaisimmat omat kokemukseni lähialueyhteistyöstä ovat 1990-luvun alkupuolelta. Venäjä-yhteistyöhön pääsin kiinni jo ennen lähialueyhteistyön kokemusta kahden koulutuslaitoksen yhteistyösopimuksen toteutuksen myötä. Tämä yhteistyö alkoi Neuvostoliiton aikaan, ja Venäjän myötä ensimmäisten vuosien kumppanina oli Venäjän federaation hallituksen alainen Kansantalouden akademia. Yhteistyö oli käytännössä koulutuksen järjestämistä venäläisille johtaville virkamiehille Suomessa sekä Venäjän hallintoon, talouteen ja oikeusjärjestelmään liittyvää koulutusta suomalaisille virkamiehille Venäjällä, erityisesti Moskovassa.

Venäläiset koulutettavien ryhmät kävivät opiskelemassa suomalaista hallintoa. Valtion rooli markkinataloudessa oli useimpien ohjelmien teemana tuohon aikaan. Osanottajat tulivat eri hallinnonaloilta ja hallinnontasoilta ympäri Venäjää, myös yrityssektorin edustajia oli joukossa. Koulutusta saatettiin järjestää myös erityisryhmille kuten henkilöstöhallinnon virkamiehille. Yhteistyön myötä myös kouluttajat tulivat tutuiksi puolin ja toisin, ja ohjelmille luotiin kokemuksen kautta toimivat hyvät rakenteet. Koulutus oli Suomen osalta rahoitettu osittain budjettivaroin sekä suomalaisten virkamiesten koulutuksen kohdalla normaalein osanottajamaksuin.

2 Virkamiesten koulutusta

Lähialueyhteistyöksi venäläisten johtavien virkamiesten koulutus muuttui myöhemmin 1990-luvulla. Taustana muutokselle oli presidentti Jeltsinin virkamieskoulutusta koskeva asetus. Asetuksen yksi kohta edellytti, että johtavien virkamiesten koulutukseen sisällytetään ulkomaanjaksoja. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että virkamiehiä kouluttavat venäläiset akatemit ja yliopistot alkoivat etsiä kumppaneita ja osin myös rahoitusta ulkomaanjaksojensa toteutukselle. Näitä löytyi useasta maasta, myös Suomesta. Pääyhteistyökumppaniksi virkamiesten koulutuksessa tuli Venäjän presidentin hallinnon henkilöstöhallinto. Koulutuksia käytännössä järjestäväksi ja koordinoivaksi tahoksi tuli presidentin hallinnon Venäjän virkamiesakatemia RAGS, joka sijaitsi aiemman yhteistyökumppanimme Kansantalouden akatemian naapurissa Prospekt Vernadskogolla. Ulkomaan jaksot tulivat osaksi laajempaa johtamiskoulutusta, jota akatemia tiloissaan järjesti.

Presidentin hallinto oli monella tavoin kiintoisa yhteistyökumppani. Tunsimme konkreettisesti, että keskusteluissa seminaarien ohjelmista oltiin Venäjän virkamieshallinnon ytimessä. Yhteistyö toimi erittäin hyvin Venäjän presidentin hallinnon, Suomen ulkoasiainministeriön sekä Venäjän suurlähetystön kanssa. Myös Suomen Moskovan suurlähetystö osallistui ohjelmien varmisteluun olemalla näkyvästi mukana Moskovassa järjestetyssä esiseminaarissa. Ohjelmien rakenteeksi muodostui Virkamiesakatemiassa järjestetty päivän esiseminaari ja sen jälkeen kymmenen päivän ohjelma Helsingissä. Keskeisinä teemoina olivat Suomen hallinnon rakenteet, oikeusjärjestelmän perusteet, talouskysymykset sekä erilaiset erityisteemat ryhmien kokoonpanojen mukaan. Jokaiseen ohjelmaan sisältyi myös vierailuja alue- ja paikallishallintoon ja usein myös yrityskäynti. Suomen poliittisen, taloudellisen ja hallinnollisen järjestelmän johdanto käsiteltiin kuuden tunnin esiseminaareissa, joissa osanottajat saattoivat myös kommentoida ja kysyä tulevasta Suomen ohjelmastaan.

Ohjelmista tuli lähinnä kiittävää palautetta, ja ryhmien kokoonpanot olivat kiintoisia myös suomalaisille vetäjille ja kouluttajille. Monia keskusteluja käytiin paitsi luentosaleissa myös niiden ulkopuolella.

Seminaarien päätyttyä yhteistyö Akatemian kanssa on jatkunut niin, että se käsittää myös maksullisena toteutettavaa koulutusta. Lähialueyhteistyön kautta on päästy konkreettiseen koulutusvientiin virkamieskoulutuksessa. Myös Venäjän virkamieskoulutuksen rakenteessa on tapahtunut muutoksia. Aikaisemmin HAUSin kumppanit, Venäjän federaation hallituksen alainen Kansantalouden akatemia ja presidentin hallinnon alainen virkamiesakatemia on yhdistetty v. 2010 Venäjän presidentin kansantalouden ja julkisen hallinnon

akatemiaksi, (Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, RANEPa).

3 Opetussektorin yhteistyötä Murmanskissa

Murmanskissa kehittämiskeskus HAUS ja Lapin yliopisto toteuttivat yhdessä kaksi laajaa opetussektorin hanketta. Hankkeiden vastuuorganisaatioina Suomessa oli Opetushallitus ja Venäjällä Murmanskin alueen, oblastin, opetuskomitea. Ensimmäisen hankkeen (1998–2000) pääsisältönä oli opetushallinnon kehittäminen, opetustoimen johtaminen ja verkostoyhteistyö erityisesti ammattillisen koulutuksen alueella. Toisen hankkeen (2002–2004) päätavoitteena oli opetustoimen laatujärjestelmän kehittäminen perusopetuksessa.

Molempiin hankkeisiin nimitettiin n. 20 henkilön projektiryhmät, jotka koostuivat hankkeen kannalta merkittävien tahojen osanottajista. Näitä olivat hallinnon edustajat alueelta sekä valituista kaupungeista, koulujen ja oppilaitosten edustajat sekä yliopistojen ja muiden tutkimus- ja kehittämysyksikköjen osanottajat. Pilottikoulut ja oppilaitokset linkitettiin hankkeeseen kiinteästi mukaan. Molemmat hankkeet käynnistyivät yhteisellä projektityön valmennuksella, jossa varmistettiin yhteinen näkemys hankkeen tavoitteista ja sisällöstä sekä sovittiin yhteisistä toimintatavoista.

Ensimmäisen hankkeen sisältöön kuului mm. hallinnon tasojen: alueen, kunnan ja oppilaitoksen välisen työnjaon ja yhteistyömallien arviointi ja mahdollinen osittainen uudelleenjärjestely. Siihen kuului strategiatyötä ja yhteistyömallien rakentamista myös horisontaalisesti erityisesti opetustoimen ja työhallinnon välillä. Lisäksi hankkeeseen sisältyi opettajankoulutusta.

Toinen lähialuehanke keskittyi opetuksen laatuun ja laatujärjestelmän rakentamiseen. Myös tähän hankkeeseen kuului laajaa koulutusta ja oman, Murmanskin alueelle soveltuvan, laatujärjestelmän rakentamista. Yhtenä konkreettisena lopputuloksena oli itse prosessoitu laatujärjestelmän malli, myös opaskirjaksi kirjoitettuna. Malli herätti kiinnostusta laajemminkin Venäjän lähialueilla jo hankkeen aikana.

Molempiin hankkeisiin osallistui useita asiantuntijoita sekä suomalaisista että venäläisistä organisaatioista. Oppilaitos- ja kouluvierailut toteutettiin lähinnä Rovaniemellä. Pienempi ryhmä kummastakin hankkeesta tutustui opetussektorin keskushallintoon ja valtakunnan tason ohjelmiin Helsingissä.

Innostus hankkeissa oli suurta, ja se säilyi ja syveni työn edetessä. Projektiryhmien jäsenet sitoutuivat hankkeisiin kiitettävällä tavalla kukin oman roolinsa mukaisesti. Toki innostukseen ja sitoutumiseen täytyy aina panostaa,

ja se tehtiin hankkeissa mm. yhteisten keskustelujen, välitulosten arviointien ja jatkuvan etenemisen seurannan avulla. Luonnollisesti jokainen koulutustilaisuus ja yhteinen kokoontuminen pyrittiin aina rakentamaan siten, että ne olivat antoisia ja mielenkiintoisia. Tärkeää oli myös lämmin ja turvallinen ilmapiiri; kaikkia rohkaistiin olemaan mukana ja tuomaan omia esiin näkemyksiään ja kokemuksiaan, myös vaikeita asioita.

Toki hankkeissa tuli myös monia haasteita vastaan. Ne pyrittiin hoitamaan yhteisesti keskustellen ja sopimalla. Kulttuurierot näkyivät mm. julkaisujen valmistelussa, eri toimijoilla saattoi olla määräajoista erilaisia näkemyksiä, ja tilaisuuksien ajoitukset ja niiden muutokset aiheuttivat joskus lisätyötä. Toimivat yhteiset työskentelytavat ja toimintamallit kuitenkin löydettiin, ja jokainen Murmanskäynti oli myös projektinjohtajalle aina työntäyteinen, tuloksekas ja mieluisa tehtävä.

Molempien hankkeiden ohjauskomitealla oli merkittävä rooli hankkeiden raamien luomisessa ja strategisten linjausten tekemisessä. Ohjauskomitean jäsenet olivat sitoutuneet hankkeeseen voimakkaasti, ja he saattoivat antaa todellista tukea hankkeen operatiiviselle johdolle sekä Suomessa että Venäjällä.

Kaksi hanketta Murmanskissa olivat tekijöilleen varmasti monella tavoin mieleenpainuvia. Niissä saatiin aikaan todellisia mitattavia tuloksia. Ne myös opettivat paljon ja jättivät taakseen paljon muutakin kuin mitä virallisissa hankearvioissa saatetaan tuoda esiin. Ne antoivat kokemuksia sekä syvensivät näkemyksiä kehityksen tulevaisuudesta ja pyrkimyksiä olla siinä mukana myös toimijana.

4 Valmistautumista EU-jäsenyyteen

Lähialueyhteistyö on voinut olla suomalaisille organisaatioille myös mahdollisuus päästä mukaan suurempiin kansainvälisiin hankkeisiin. Monet maat ovat hyödyntäneet kansallisella rahoituksella toteutettuja hankkeita siltana kansainväliseen rahoitukseen ehkä Suomea enemmänkin. On selvää, että kovassa eurooppalaisessa kilpailussa on paremmat lähtökohdat silloin, kun ollaan jo sisällä kyseisen maan kehittämisessä.

Suomen valmentautuminen Euroopan unionin jäsenyyteen kiinnosti suuresti uusia jäsenyyttä hakevia maita. Suomi oli ennen EU-jäsenyyttään investoinut suuresti virkamiesten koulutukseen, joka pohjautui valtiovarainministeriön johdolla laadittuun EU-valmennusstrategiaan. Tämä malli kiinnosti myös Baltian maita, ja lähialuerahoituksella voitiinkin jakaa Suomen kokemuksia ja antaa tukea jäsenyyden valmisteluun sekä virkamiesten valmennukseen. Tämä toteutui mm. Liettuassa, kun yhdessä Liettuan ulkoasiainministeriön kanssa valmisteltiin pohjaa omalle EU-valmennusstrategialle.

Tässä lähialuehankkeessa hyödynnettiin Suomen kokemuksia, mutta luonnollisesti lähtökohtana olivat Liettuan tarpeet ja mahdollisuudet, jotka selvitettiin haastatteluilla. Lähialuerahoituksella saatettiin toteuttaa koulutusta, johon kuului mm. liettualaisille virkamiehille ja koulutuksen ammattilaisille järjestetty kouluttajakoulutus. Se sisälsi sekä EU-asiaa että koulutussuunnittelun ja koulutajataitojen kehittämistä.

Hanke oli onnistunut, ja se vaikutti todennäköisesti merkittävästi siihen, että Suomi pääsi mukaan laajaan Euroopan unionin rahoittamaan Twinning-hankkeeseen, jossa keskeinen tavoite oli Liettuan virkamieskoulun kehittäminen. Osana työtä oli myös EU-asioihin valmentavan laajan koulutuskokonaisuuden rakentaminen.

Lähialuerahoituksella toteutettiin EU-jäsenyyden valmistelua tukevia koulutushankkeita myös Virossa ja Latviassa. Niiden pohjalta rakennettiin perustaa yhteistyölle, joka on ollut monella tavoin arvokasta maiden saatua EU-jäsenyyden ja yhteistyön jatkuessa partneripohjalta myös uusien hakijamaiden kehittämishankkeissa.

5 Paikallisen kumppanin merkitys

Paikallinen kumppani on kaikissa lähialuehankkeissa oleellisen tärkeä. HAUSille luonnollinen kumppani on paikallinen virkamieskoulu tai virkamieskoulutuksesta tai hallinnon kehittämisestä vastaava organisaatio.

Paikallisen kumppanin rooli korostuu erityisesti lähialuehankkeissa, joissa kohdemaahan ei ole sijoitettu omaa pysyvää asiantuntijaa. Hankkeen suomalaisen toimijan täytyy voida luottaa siihen, että paikallinen kumppani vastaa paitsi normaaleista projektirutiineista paikan päällä, myös siihen, että paikallisen kumppanin kautta välittyy tietoa, tuntumaa ja todellista osaamista siitä, mitä on mahdollista tehdä ja miten hankkeen aktiviteetit on järkevää hoitaa.

Lähialuehankkeiden myötä voidaan solmia uusia kumppanuuksia. Karjalan tasavallassa tehtävää yhteistyötä tukemaan olemme solmineet yhteistyösopimuksen Karjalan tasavallan virkamiesakatemiaa kanssa. Yhteistyö tulee varmasti jatkumaan myös lähialuehankkeiden jälkeen.

6 Johtopäätöksiä tuloksista

Lähialueyhteistyön hankkeissa on sekä menestystarinoita että epäonnistumisia. Realistiset tavoitteet ja sisältö, aito yhteistyö, kumppanien arvostaminen sekä tekijöiden ammattitaito luovat edellytykset onnistumisille – ja niiden puute taas johtaa epäonnistumisiin. On ikävän monia esimerkkejä hankkeista, joissa on yritetty saavuttaa liian kunnianhimoiset tavoitteet, sisällöt ovat olleet epämaa-

räisiä tai tekijät tavalla tai toisella osaamattomia.

Omissa lähialuehankkeissani on kohdattu monia haasteita, mutta niissä on aina on saavutettu tavoitteet tai ainakin päästy lähelle niitä. Ongelmiakin on toki ollut, ja usein ne ovat olleet hyvin käytännönläheisiä. Yhteiset, hankkeen aikana järjestettävät säännölliset tarkistuskokoukset ovat helpottaneet oikeassa suunnassa pysymistä ja esimerkiksi määräaikojen pitämistä. Yhteinen projektityön koulutus, yhteisen ymmärryksen löytäminen sen myötä sekä toimintatavoista ja pelisäännöistä sopiminen on ollut oleellista luotaessa pohjaa hankkeen tehokkaalle toteutukselle. Olen pitänyt tärkeänä myös ns. pienten askelten tietä eli hankkeen rakentamista siten, että osatuloksia tulee ja näkyy pitkin matkaa, ei ainoastaan hankkeen lopussa.

Suurempiakin ongelmia lähialueuetyössä on ollut, sen tietävät varmasti parhaiten hankkeiden rahoittajat ja koordinoijat. Yhteisillä hankkeilla on ehkä tavoiteltu hyvinkin erilaisia asioita, kaikkien tahojen sitoutuminen ei ole ollut riittävää, resursoinnissa on ollut ongelmia, yhteistyössä ei ole löydetty molemmille osapuolille sopivia toimintatapoja tai avoimen keskustelun ja luottamuksen puute on ollut este tehokkaalle yhteistyölle. Itse olen kuitenkin päässyt työskentelemään hankkeissa, joissa suuria linjausristiriitoja tai sitoutumattomuutta ei ole ollut.

Kaikissa onnistuneissa hankkeissa saavutetaan konkreettisina tuloksina varmasti paljon muutakin kuin projektiraportteja. Hankkeen mukaan tulokset ovat saattaneet olla uusia toimintamalleja, strategioita ja suunnitelmia. Tuloksiin on kuulunut normaalisti joukko laajan koulutuksen saaneita asiantuntijoita sekä koulutusmateriaalia, jota voidaan hyödyntää myöhemminkin. Myös julkaisuja on tehty yhdessä ja vastattu niiden leviämisestä laajemmallekin lukijakunnalle. Hankkeiden myötä kohdemaan organisaatioiden virkamiehet ovat saattaneet luoda täysin uusia toimivia verkostoja. Ei pidä myöskään vähätellä yhteyksiä kohdemaan ja suomalaisten toimijoiden välillä. Monet lähialueyhteistyön kontakteista jäävät elämään pitkiksi ajoiksi, ja niitä voidaan hyödyntää myös jatkoyhteistyössä.

Lähialuehankkeet ovat lisänneet merkittävästi suomalaisten toimijoiden Venäjä-osaamista. Monelle organisaatiolle hankkeiden myötä saatu Venäjä-tietous on ollut erittäin hyödyllistä. Liian suurta Venäjä-osaaminen ei meillä ikävä kyllä ole, eikä Venäjän yhteiskunnan ja hallinnon todellisia osaajia löydy monia.

Suomalaisilla lähialuehankkeissa toimivilla on yleensä hyvä ammattitaito ja oikea ote yhteistyöhön ja kehittämiseen. Tarkoituksenamme ei ole kaataa omaa oppiamme tai mallejamme yksipuolisesti, vaan pyrimme etsimään yhteistyö-

kumppaneiden kanssa sopivat mallit ja ratkaisut oikeaan toimintaympäristöön ja toimintakulttuuriin. Meille on myös tärkeää se, että koemme tekevämme mielekästä työtä. Tähän useimmat lähialuehankkeet ovat monelle kouluttajalle ja kehittäjälle antaneet mahdollisuuden.

Hankkeissa toimiminen on aina kahdensuuntaista, oppia ja kokemuksia annetaan ja saadaan molemmin puolin. Varsinaisen sisällön ohella projektityön osaaminen, monikulttuurisuuden ymmärtäminen ja kokonaisuuksien näkeminen oikeassa ympäristössä ovat olleet lisäarvona lähialuehankkeissa. Suomalaisilla kehittäjillä ja muilla toimijoilla on varmasti aina ollut uutta osaamista mukanaan kotiin palatessaan. Monelle onkin jäänyt aito kiinnostus maahan, sen ihmisiin ja kulttuuriin sekä ymmärrys seurata kehitystä. Voimme olettaa, että lähialuehankkeet ovat antaneet monelle suomalaiselle kehittäjälle ja kouluttajalle vankan pohjan ja rohkeuden toimia myös laajemmissa kansainvälisissä hankkeissa.

7 Mitä lähialueyhteistyön jälkeen?

Tämä kysymys on varmasti monen mielessä nyt, kun viimeisimmät nykymuotoiset lähialuehankkeet lähenevät loppuaan. Kontakteja ja toimivia yhteistyön malleja on luotu, nyt niille pitää löytää uudet toteutustavat. Kolmannen tahon rahoitus poistuu, ja yhteistyö tulee ns. normaaliksi kanssakäymiseksi. Kehittämishankkeissa on suorat tilaajat ja toteuttajat, maksajana on normaalisti tilaaja.

Miten sitten kontaktit säilyvät ja kehittyvät instituutioiden ja henkilöiden välillä, esimerkiksi virkamiesten koulutusyhteistyössä? Yhteistyö siirtyy konkreettisemmin organisaatioiden väliseksi. On toivottavaa, että aito kokemusten jakaminen säilyy ja parhaiden toimintamallien yhteinen etsiminen jatkuu. Osaksi tämä keskustelu tiivistyy myös kansainvälisillä foorumeilla.

Lähialueyhteistyön todellinen merkitys ja sen vaikuttavuus pystyttäneen arvioimaan laajemmin vasta vuosien päästä. Konkreettiset hankekohtaiset tulokset näemme nyt, mutta kaikki muu, todellinen merkitys heijastuu vaikuttavuutena vielä pitkään.

6 Opetuksen laatujohtamisen ohjelma Leningradin alueella vuosina 2005–2007

The Programme for Improvement of Education Quality Management in Leningrad Region 2005–2007

1 Ohjelman tausta

Opetuksen laatujohtamisen ohjelma (tekstissä myöhemmin projekti) Leningradin alueella (suomennetaan myös lääni) vuosina 2005–2007 (The Programme for Improvement of Education Quality Management in Leningrad Region 2005–2007) oli Suomen Opetushallituksen, Leningradin alueen opetuskomitean ja Itävallan KulturKontaktin yhteishanke. Sen toteuttajana oli Jyväskylän yliopisto yhteistyössä Joensuun yliopiston, KulturKontaktin ja kansainvälisten ohjelmien toimiston, North-West Agency of International Projects (tekstissä NWAIP) kanssa. Opetushallitus ja Leningradin alueen opetuskomitea ovat toteuttaneet yhteisiä hankkeita vuodesta 1990 alkaen.

Tästä hankkeesta sovittiin yhteisellä päätöksellä vuonna 2004, ja samalla NWAIP valtuutettiin tunnistamaan tarpeita ja tukemaan hanketta. Suomessa Opetushallitus valitsi tarjouskilpailun perusteella toteuttajaksi Jyväskylän yliopiston (toteuttajaorganisaatio UniServices LTD), joka toimisi läheisessä yhteistyössä NWAIP:n, itävaltalaisen asiantuntijoiden (KulturKontakt) ja Leningradin alueen opetuskomitean kanssa. Hankkeen toteutuksesta allekirjoitettiin sopimus 2.12.2005 ajalle 17.10.2005–31.12.2006. Sopimusta jatkettiin ajalle 15.1.2007–31.12.2007. Sopimuksen kokonaisbudjetti oli 180 000 € (Suomen rahoitusosuus) ja 14 000 € (Venäjän rahoitusosuus). Sopimukset Jyväskylän Yliopiston ja NWAIP:n kesken allekirjoitettiin 10.10.2005, 20.6.2006, 11.1.2007 ja 27.6.2007. Sopimuksissa sovittiin hankkeen toteutus- ja talousasioista.

Projektin edunsaajiksi oli Leningradin alueelta määritelty Leningradin alueen opetuskomitean lisäksi kaksi kuntaa, Vsevolodsk ja Hatsina, ja niistä seitsemän peruskoulua. Kokeilukouluiksi valikoitui pienehköjä kaupunkien lähiöiden ja kylien kouluja, jotka eivät olleet aikaisemmin päässeet osallistumaan kansainvälisiin projekteihin mutta jotka olivat innostuneet asiasta. Määrä oli pieni, mutta se antoi mahdollisuuden läheiseen ja henkilökohtaiseen tutustumiseen ja toimivaan työotteeseen.

Leningradin alueen opetuskomitean asettamat opetusjärjestelmän kehittämisen päätavoitteet olivat

- parantaa opetuksen laatua ja optimoida opetusinstituutioiden verkoston toimintaa
- lisätä laatujohtamisen tehokkuutta
- lisätä taloudellista tehokkuutta ja kehittää opetusjärjestelmän monikana-vaista rahoitusta
- modernisoida ammatillista koulutusta.

Leningradin alueen opetusjärjestelmää oli kehitetty muutaman vuoden ajan päätavoitteiden mukaisesti. Seuraavia tavoitteita oli saavutettu menestyksellisesti: vahvistettu alueellisen talouden ja ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen suhteita sekä kehitetty yleissivistävien koulujen verkostoitumista alueen eri kunnissa. Tavoitteena oli monipuolistaa opiskelijoiden valintamahdollisuuksia.

Opetuksen laatua oli tutkittu Leningradin alueella haastatteluin, kyselyin ja tarkastelemalla dokumentteja. Tutkimuksen kohteena oli ollut mm. seuraavia asiakokonaisuuksia:

- oppilaiden ja heidän vanhempiansa asenteet opetuksen laatuun
- opiskelijoiden kouluun pääsy
- vanhempien ja koulujen yhteistyö
- opiskelijoiden saavutukset koulujen virallisten dokumenttien perusteella
- opiskelijoiden taso
- opiskelijoiden ja vanhempien tyytyväisyys opetuksen toteutukseen
- opiskelijoiden sosiaalistumisen tarkkaileminen koulukäyntien avulla – laadun pedagoginen osa-alue
- koulutilat
- opiskelijoiden taitojen, kuten lukutaidon ja älykkyyden kehitys

Leningradin alueen opetuskomitea vastasi opetuksen laadun valvonnasta. Sen tehtävä oli sitouttaa toimijoita kouluista ja kuntien kouluosastoilta koulujen toimintojen arviointiin. Nämä toimijat olivat useimmiten koulujen vararehtoreita, kuntien koulutarkastajia ja opetuksen menetelmäkehittäjiä (metodologit). Tähän työhön oli perustettu asiantuntijakomitea, johon kuului noin 150 jäsentä. Ryhmä oli koulutettu kouluarviointiin.

Laadun kehittämiseksi Leningradin alueella oli myös järjestetty uudelleen hallinnon organisaatiota perustamalla opetuksen kehittämisen instituuttiin uusi tieteellinen opetuksen laadunvalvontakeskus. Sen tehtävänä oli kehittää laadun arviointijärjestelmää ja koulujen arviointia, kehittää laatuindikaattoreita ja järjestää laadukoulutusta paikallisille asiantuntijoille. Keskus tuotti myös

analyttisen tutkimuksen opetuksen laadunarviointijärjestelmästä helmikuussa 2006. Opetuskomitean tarkoituksena oli toteuttaa arviointitutkimusta säännöllisesti.

Yleissivistävän koulutuksen laadun parantaminen ja kansallisen riippumattoman laadunarviointijärjestelmän perustaminen olivat opetuksen kehittämisen pääprioriteetit, jotka vaikuttavat alueellisen opetusviranomaisten tavoitteiden asettamiseen.

Laatujohtamisen kehittämisprojekti pääsi aloittamaan jo runsaasti koulutetun ja paljon kehittämistyötä tehneiden opetusviranomaisten ja opetushenkilöstön kanssa.

2 Projektin toteutus

2.1 Laatujohtamisen projektin tavoitteet, periaatteet

Projektin päätavoite oli avustaa opetuksen laatujohtamisen kehittämistä niin, että opetuksessa saavutettaisiin uusi ja ajanmukainen laatu Leningradin alueella.

Projektin tarkoituksena oli luoda ja esitellä opetuksen laatujohtamisen malli Leningradin alueelle kehittämällä laadun arvioinnin ja varmistuksen mekanismeja, jotka olisivat relevantteja alue-, kunta- ja koulutasolla.

Projektin toteutuksen periaatteet olivat osallistuminen ja yhteistoiminta, projektin paikallinen omistajuus, opetusviranomaisten ja koulujen sitoutuminen sekä verkostotoiminnan tehostuminen.

2.2 Projektin tulokset, joita tavoiteltiin

- Alueellista asiantuntemusta ja kokemusta laatuindikaattorien ja keinojen kehittämisestä on tuotettu ja edelleen kehitetty ottaen huomioon eurooppalaiset suuntaukset sekä eri osapuolten yhteistoiminta.
- Alueellisten viranomaisten, koulujen rehtoreiden ja paikallisten asiantuntijoiden johtamistaitoja on kehitetty ja lisätty heidän tietoisuuttaan riippumattomasta opetuksen laadun arviointijärjestelmästä koulujen tason kehittämisen ja opetuksen johtamisen välineenä.
- Käytännön keinoja ja mekanismeja on kehitetty varmistamaan opetuksen laatua projektiin osallistuvissa kouluissa ja kunnissa.
- Uusi alueellinen ohjeistus laatujohtamisesta on viimeistelty, julkaistu ja levitetty.

Tulosodotukset määriteltiin projektin aikataulutuksessa neljään vaiheeseen, ja niiden toteutumista seurattiin puolivuositain. Projektin ohjausryhmä käsitteli ne kokouksissaan, hyväksyi toteutuksen ja arvioi, miten tulokset on saavutettu.

Projektissa oli neljä erilaista läheisesti toisiinsa kytkeytyvää vaihetta, jotka kuvaavat samalla projektin kulkua. Ensimmäisessä vaiheessa tehtävänä olivat analyysit ja vertailut venäläisistä ja eurooppalaisista kokemuksista opetuksen laatujohtamisesta ja laadun valvonnasta mukaan lukien koulujen sisäinen arviointi. Toisessa vaiheessa oli kuvaus alueellista laatumallista ja sen sisältämistä laatuindikaattoreista, jotka olisivat tarkoituksenmukaiset ja hyödylliset alue-, kunta- ja koulutasolla. Seuraavassa vaiheessa oli tehtävänä laatujohtamisen työkalujen kehittäminen ja kokeilu alue-, kunta- ja koulutasolla itsearvioinnin prosessiin. Viimeinen taso sisälsi tulosten vakiinnuttamisen ja levityksen muille opetuksessa vaikuttaville osapuolille.

Projektin toteutuksen osa-alueet oli jaettu niin, että yleisen yhteistoiminnan lisäksi itävaltalainen osapuoli vastasi kunnallisen tarkastustoiminnan koulutuksesta, aluetaso ja koulutaso olivat suomalaisen ja venäläisen osapuolen tehtäväkenttää. Toteutusta seurattiin ja dokumentoitiin yhteisissä projektipäälliköiden ja asiantuntijoiden kokouksissa, ja niitä arvioitiin ohjausryhmän kokouksissa.

Projektin suunnittelussa ja arvioinnissa käytettiin Suomen ulkoasiainministeriön ohjetta projektisuunnittelusta, seurannasta ja raportoinnista. Puolivuosittaiset ja vuosittaiset raportit kattoivat arviointiosuuden. Lisäksi toteutettiin palautejärjestelmää seminaarien, konsultaatioiden ja työpajojen seuraamiseksi ja parantamiseksi sekä osallistujien toiveiden täyttämiseksi. Projektin pysymisessä aikataulussa ja tavoitteiden suunnassa projektin ohjausryhmällä oli tärkeä rooli.

Hankedokumentit sisältävät kokonaisuuden seurannasta, valvonnasta ja arvioinneista.

2.3 Projektiin panostus

Projektin resurssit toteutusta varten:

- suomalaisten ja venäläisten asiantuntijoiden sekä projektin johdon palkkaukseen 101 000 euroa
- NWAIP-toimiston palvelut, koordinointi ja hallinto 18 000 euroa
- Leningradin alueen opetuskomitea, virkamiesten antama työ ja osallistuminen
- ohjausryhmän tuki, valvonta, päätöksenteko ja ohjaus
- Gatshinan ja Vsevolozskin kuntien virkamiesten antama työ ja osallistuminen
- pilottikoulut Gatshinassa ja Vsevolozskissa, koulujen hallinnon ja henkilökunnan muodostamat työryhmät
- kotitoimiston tukipalvelut, koordinointi ja hallintopalvelut
- Suomen kokonaisrahoitus oli 180 000 euroa ja Venäjän osuus 14 000 euroa.

3 Projektin aktiviteetit

Projektin aktiviteetteja olivat työpajat ja seminaarit, joissa osallistujat saivat tietoa laatujohtamisesta, itsearvioinnista ja laadun arvioinnin suuntauksista Euroopassa. Seminaareissa esityksiä pitivät projektissa mukana olleet asiantuntijat Suomesta ja Itävalasta, muiden Venäjällä toteutettujen projektien edustajat ja opetuksen kehittämisinstituuttien opettajat ja professorit. Kokeilukoulujen ryhmät pitivät erityisen hyödyllisiä työpajoja, kokouksia ja keskusteluja.

4 Tulokset

Projektin seuranta toteutettiin koko projektin ajan projektisuunnittelu- ja seurantamallin mukaan. Seurantaa ja arviointia tehtiin projektitiimin kokouksissa sekä ohjausryhmän kokouksissa. Ohjausryhmä arvioi ja tarvittaessa ohjasi ja lopuksi hyväksyi projektin toteutuksen. Tuloksia seurattiin puolivuositain, ja niistä raportoitiin puolivuotis- ja vuosiraporteissa. Osallistujien arviointia seminaareista, konsultaatioista ja vierailumatkasta Suomeen kerättiin koko projektin ajan.

Ensimmäinen tulos:

Alueellinen ryhmä työsti opetuksen laatu politiikan ja kuvaili laatujohtamisen mallin Leningradin alueelle. Molemmat tuotokset on julkaistu projektin julkaisuna. Toteutus sujui aikataulussa ja hyvin.

Suomalaiset asiantuntijat tuottivat lisämateriaalia alueellisen ryhmän konsultaatioita varten, niissä käsiteltiin laatujohtamisen eri elementtejä. Konsultaatioiden sisältöä täydennettiin osallistujien toiveen mukaan, ja se toteutui hyvin.

Toinen tulos:

Koulujen työryhmät tuottivat itsearviointimallin ja kokeilivat sitä seitsemässä koulussa Vsevolozskissa ja Gatshinassa. Osallistujat kasvattivat tietoisuuttaan siitä, että laatu ei ole jotakin ihannetta ja ihmeellistä, vaan se on tahtoa parantaa prosesseja ja mahdollisuuksia, joilla kehitetään koulun arvoja.

Uuteen johtamisen malliin siirtyminen koulussa tarkoittaa muutosta koko kouluväen ajattelussa.

Projekti nosti tietoisuutta siitä, että laatujohtamisen strategian kehittäminen prosessina eroaa perinteisestä suunnittelusta. Erona on koko koulun henkilöstön sitouttaminen ja sitoutuminen prosessiin. Tämä prosessi vaatii koulutusta ja henkilöstön sitoutumista opiskella omaa tapaansa toimia toisten kanssa, kun opitaan uusia metodeja ja keinoja. Itsearviointi toteutettiin kunkin kokeilukoulun valitsemalla teemalla. Se todettiin välttämättömäksi työkaluksi laatujohtamisen kehittämisessä.

Kouluryhmät tuottivat julkaisut kokeiluprosesseista. Koulujen työryhmät perehdyttivät koulujen henkilöstön arviointiin.

Laatujohtamisen prosessi on riippuvainen vuorovaikutuksesta ja kommunikatiosta kaikkien hallinnon tasojen välillä. Projekti yrittikin edistää ja lisätä tätä kumppanuutta.

Kolmas tulos:

Itävallan projektiosuus käsitteli opetuksen tarkastustoimintaa, materiaalit on julkaistu.

Neljäs tulos:

Projektista tuotettiin julkaisuja, joihin sisältyivät Leningradin alueen laatu politiikka, strategia, ja laatujohtamisen malli laatuindikaattoreineen. Tarkastustoitinnasta tuotettiin julkaisu materiaaleineen. Koulujen itsearvioinnista, mallista ja mahdollisuuksista tuotettiin myös julkaisu. Lisäksi tuotettiin raportteja ja laaja koulutus- ja konsultaatiomateriaali, joka on jatkossa käytettävissä Leningradin alueen koulutuksissa ja aina tarvittaessa.

Julkaisut (vain venäjäksi)

Уроки управления новым качеством (Uusi laatujohtaminen)

Модель управления качеством образования в Ленинградской области
(Leningradin alueen laatujohtamisen malli)

Практика управления качеством образования на муниципальном уровне (Laatujohtaminen kuntatasolla)

Материалы школы (Koulujen itsearviointimallit)

Vladimir Vorotilov: Analyysiraportti Leningradin alueen laatujohtamisen järjestelmän tuloksista ja tilanteesta (käännetty englanniksi)

5 Projektin vaikuttavuus

Ohjausryhmän hyväksymässä loppuraportissa todettiin, että projekti saavutti kaikki suunnitellut tavoitteet, vaikka joitakin vaikeuksia hallintotason instituuttien osallistujien sitoutumisessa projektiin oli. Sitoutumista edistämään järjestettiin erillinen keskustelutilaisuus venäläisen osapuolen kesken. Kesällä 2006 suoritettussa sisäisessä arvioinnissa todettiin, että projekti etenee hyvin. Projektin loppuaikaa varten kerättiin toiveita, ja niihin vastattiin prosessin aikana. Projektin lopussa palaute oli positiivinen, ja se osoitti, että tavoitteet on saavutettu.

Projektin sisältö oli runsas verrattuna resursseihin. Taloudellinen tehokkuus oli hyvä.

Opetuspoliittinen tunnustus projektin tulokselle annettiin, kun Leningradin Opetuksen kehittämisinstituutti hyväksyi projektissa annetun koulutuksen, konsultaatiot ja työpajat osallistujien täydennyskoulutukseksi. Osallistujat vastaanottivat virallisen todistuksen siitä, että ovat saavuttaneet laatujohtamisen tiedot ja taidot.

Projektin tulosten pysyvyys varmennetaan projektissa koulutettujen ja osallistuneiden opetusviranomaisten ja koulujen henkilöstön avulla. Osallistuneiden tietoja ja taitoja tullaan käyttämään täydennyskoulutuksen järjestämisessä.

6 Projektin loppuarviointi

Loppuarviointi toteutettiin lokakuussa 2007, aivan projektin loppusuoralla. Osallistujilta saatiin näkemyksiä projektin antamasta tiedosta, käytännönläheisyydestä eli käyttökelpoisuudesta työssä sekä toteutustavasta. Seuraavassa on yhteenveto arviointituloksista.

1. Mitkä projektin osa-alueet olivat onnistuneita ja mitä pitää parantaa?

Myönteiset asiat:

- vahva teoreettinen tausta
- mahdollisuus soveltaa tietoa, metodeja ja työkaluja käytäntöön
- itsearviointimallin kehittäminen
- itsearvioinnin toteuttaminen kouluissa
- työpajojen kokousten toteutustapa
- SWOT-analyysin teko
- vierailu Suomeen

Parannettavaa:

- laatuindikaattoreiden identifiointiin ja muotoiluun varattava enemmän aikaa

2. Mitä projektin tuloksia voitte käyttää käytännön työssänne parantamaan opetuksen laatua ja miten? Antakaa esimerkkejä.

- kehitetyn itsearviointimallin käyttö työssä
- monipuolisen analyttisen järjestelmän kehittäminen
- koulun kehittämisen vaatimusten identifiointi
- opetushenkilöstön aktiivista työtä voidaan lisätä
- opetushenkilöstön perehdyttäminen koulun dokumenttien analyysiin
- kyky analysoida koulutoimintoja oikealla tavalla
- uusi strateginen kehitysohjelma kehitetty, keskipisteenä laadun parantaminen
- opetuksen laatuindikaattoreiden kehittäminen koulutasolla

- indikaattoreiden käyttö ja itsearviointimetodologia arvioimaan koulun laadun eri aspekteja.
- Deming-opetuksen laatujohtamisen perustana
- prioriteettien identifiointi työssä, parantamissuunnitelmien kehittäminen

3. Minkälaista tukea tarvitsette edelleen opetuksen laadun parantamiseksi (paikallisten, alueellisten, kansainvälisten projektien avulla)?

- lisää konsultaatiota laatujohtamisen prosessista
- kommunikaatiossa vanhempien ja yhteisön kanssa
- IT-johtamisessa
- johtotiimien perustamisessa
- tukea ulkoisessa arvioinnissa
- tukeminen koulujen keskeisen asiantuntijavaihtoon osallistumisessa

Projektin kannalta oli hyvä tulos, että osallistujat toivovat edelleen vuorovaikutuksen ja kommunikaation lisäämistä ja yhteistyötä vanhempien kanssa. Arvioinnin tulokset myös osoittavat, että osallistujat ovat hyvin omaksuneet laatujohtamisen idean ja itsearvioinnin ja kouluväen aktiivisuuden merkityksen.

Projektin aikana erilaisissa yhteyksissä tuli esille, että hyviä ja hyödyllisiä muutoksia opetushallintoon ja koulujen tasolla toimintaan määrittelevät Venäjän federaation säännökset. On helppoa ajatella, että paikallinen, jopa alueellinen kehittäminen on eräänlaista muodollista työtä, joka ei kuitenkaan johda syvempiin muutoksiin.

Projektin asiantuntijat ja yhteistyökumppanit tekivät työtä enemmän kuin projektipäällikkönä uskalsi etukäteen odottaa. Tämän projektin osalta kokonaisuus toimi ja päästiin hyvään lopputulokseen.

Lähteet

Projektin loppuraportti 2007

Opetushallitus, Working Plan for Inception Phase October 2005 – February 2006, 2005

Projektin puolivuotis- ja vuosiraportit, 2006, 2007

Projektin väli- ja loppuarviointi 2006 ja 2007

IV OSA: Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä

Kehitys Venäjällä on ollut tarkasteltavana olleen ajanjakson aikana monessa suhteessa myönteinen. Matkalle on mahtunut monenlaisia haasteita ja jopa kriisejä. Tämän päivän Venäjä on kokonaan toinen maa kuin yhteistyön käynnistyessä. Venäjän yhteiskuntakehityksessä on tapahtumassa perustavanlaatuisia muutoksia. Pitkän vakauttamisen kauden jälkeen meneillään on vaihe, jossa uusille poliittisille puolueille ja liikkeille on tilausta. Erityisesti tilausta on liikkeille, jotka syntyvät alhaalta ylöspäin. Suosio näyttää kanavoituvan toimijoille, jotka ovat onnistuneet ratkaisemaan paikallisia ongelmia.

Lähialuehankkeilla on tässä asetelmassa myönteinen lataus. Ne ovat vastauksia paikallisiin ja alueellisiin haasteisiin. Hankkeiden yhteyttä Venäjällä tapahtuneeseen myönteiseen kehitykseen on silti vaikea osoittaa. Kaikki olisi voinut tapahtua ilman hankkeita. Silti voidaan hyvin perustein sanoa, että yhteistyö on merkittävästi lisännyt lähialueiden tuntemusta ja osaamista erityisesti valtionhallinnossa mutta myös elinkeinoelämässä ja kansalaisyhteiskunnassa.

Opetussektori ei rahassa mitaten ole Venäjän lähialueyhteistyössä suuri kuluerä. Parhaimmillaankin puhutaan n. 10 % osuudesta vuosittaisesta kokonaisbudjetista. Silti opetussektorin merkitystä ei pidä vähätellä eikä aliarvioida. Koulutuksen yhteiskunnassa ja yrityselämässä aikaansaamat muutokset ovat pitkävaikutteisia. Lisäksi käytetyn rahan tehollinen vaikutus on koulutussektorilla yleensä muita alueita parempi. Monet koulutukset ovat toimintoina hyviä investointeja.

Hankkeiden ominaisuudet ja erityispiirteet näyttävät olevan yhteydessä hankkeisiin liittyviin arvostuksiin. Silti on vaikea sanoa, kumpi on ensin, muna vai kana. Emme siis tiedä, onko kyse ennakoasenteesta vai hankkeen aikana syntyneestä näkemyksestä. Kun kysyttiin, millaiset hankkeet nousivat ensimmäisenä haastateltavien mieleen, tulos oli seuraava: ensinnäkin mieleen jäivät näyttävät ja laajat hankkeet, toiseksi hankkeet, joilla on jokin erityisasema ja kolmanneksi hankkeet, joilla tuetaan ja vahvistetaan oman alueen olemassa olevaa koulutusta. Neljänneksi mieleen tulivat hankkeet, jotka toivat lähialueelle kokonaan uudenlaista koulutusta tai joihin liittyi koulutuksellisesti jotain poikkeuksellista, kuten tieteellistä tutkimusta.

Yritysten kouluille osoittama taloudellinen tuki Venäjällä on kulkenut omaa latuaan verrattuna Suomeen. Suomessa yrityksillä on pienimmästä suurimpaan

se lähtökohta, että koulutuksen kustannukset kuuluvat yhteiskunnalle. Venäjällä yritykset ovat kooltaan niin isoja, että oppilaitosten mahdollisuudet vastata niiden odotuksiin ja tarpeisiin ovat ylivoimaisia. Koska yrityksillä on taloudellisia voimavaroja ja niiden intresseissä on saada juuri yrityksen tarpeisiin räätälöityä koulutusta, yrityksen kannattaa ostaa oppilaitokselta tarvitsemaansa osaamista.

Myös muut Venäjän alueet haluavat hyötyä hankkeista ja hankkeiden tuloksista, mistä syystä lähialueiden edustajat ovat suosittuja esiintyjä kansallisissa seminaareissa ja konferensseissa. Joissakin tapauksissa alueet pääsevät federaation keskusvallan suosioon. Siitä seuraa, että tuloksia levitetään laajalti Venäjällä.

Hankealoitteiden lähde jakaa vastaajat. Osa näkee aloitteiden tulleen Venäjältä, osa taas Suomen puolelta. Osan mielestä kyseessä on neuvottelu, jossa yhteisesti päätetään, mitä hankeideaa aletaan viedä eteenpäin. Näkemyksiin ja käsitelmiin liittyy kansallista politiikkaa ja kansallistunnetta, jopa ennakkoluuloja.

Jos ja kun hankealoitteet tulivat Venäjältä, on todennäköistä, että niillä joko vauhditettiin tai käynnistettiin jo pidempään valmisteilla ollutta uudistusta. Näin ollen yksittäiselle hankkeelle ei pidä antaa arvioinnissa tarpeettoman suurta roolia. Ilmeisesti hanke, joka on ajallisesti sattunut muiden samankaltaisten hankkeiden yhteyteen, näyttäytyy merkittävämpänä kuin se tosiasiasa onkaan. Silti tämä ei tarkoita sitä, etteikö hanke olisi ollut erinomainen ja hyvin toteutettu.

Lähialueyhteistyön piilovaikutuksina tuli esille pari mielenkiintoista seikkaa. Ensinnäkin lähialueyhteistyö on toiminut ikään kuin peilinä, josta oman alueen ja kulttuurin haasteet on voitu nähdä.

”On asioita, jotka määrittelevät politiikkaa. Venäjä on koko ajan – – avautunut. Ja yhteiskunta on kypsynyt siihen, että koulutushaasteista keskustellaan omassa piirissä. Ja voidaan kertoa muillekin.” (RI2)

”Minusta, kun nähdään toisen maan ammattilaisuutta, niin tulee mahdollisuus nähdä, että toisen maan kokemus auttaa pääsemään eroon omista stereotyyppioista.” (RI2)

Toinen piilevä vaikutus liittyy lähialueen sijaintiin, joka valtakunnan keskuksesta näyttäytyy periferiana, mutta muuttuukin lähialueyhteistyön viitekehyksessä eduksi.

”Ei voi siinä sanoa, että me saisimme joitakin pisteitä. Osallistuminen hankkeisiin tarkoittaa sitä, että meillä on mahdollisuus nähdä itsemme ulkoapäin, eli me saamme ulkopuolisen arvioinnin meidän työelämään. Meidän – koululaiset ovat suuntautuneet ulkomaille enemmän, kun sisämaassa – Ne, jotka asuvat keskellä Venäjää, heille ei tule mieleenkään mennä opiskelemaan ulkomaille. Mutta meillä se on normaali, meillä se on mahdollista.” (RI2)

Kehittämistutkimuksen metodologiassa on yleisesti päädytty näkemykseen, että pysyvät muutokset edellyttävät 3–5 vuoden kehittämisjaksoa. Koska suurin osa hankkeista näyttää olleen 3-vuotisia, vaatimuksen minimi täyttyy. Budjetin koko on suhteellisempi, sillä sen arviointi edellyttää suhteuttamista kustannustasoon. Venäjän kustannustaso on ollut koko lähialueyhteistyön ajan Suomea alhaisempi, mikä on merkinnyt sitä, että vähemmällä rahalla on voitu saada kohtuullisia tuloksia. Kokoavasti voidaan arvioida, että erityisesti opetussektorilla on saatu merkittäviä hyötyjä melko pienellä panostuksella, eli toimintaan suunnattua aineellista satsausta voidaan pitää kannattavana ja onnistuneena.

Arvio venäläisten yhteistyöhön osoittaman rahan määrästä vaihtelee sekä haastateltavan että sen mukaan, mitä kustannuksiin lasketaan. Jos siihen lasketaan sellaisia kustannuksia, joita jouduttaisiin muutoinkin maksamaan, saatetaan päätyä siihen, että hankebudjetista puolet tulee Venäjältä. On selvää ja totta, että venäläinen osapuoli on osallistunut kustannuksiin kohtuullisella osuudella, mutta osuuden määrää ei pystytä yksilöidysti todentamaan. Venäläisten hankkeille kohdentama panostus on ollut vuoden 2004 jälkeenkin osittain laskennallista. Tässä yhteydessä on hyvä muistuttaa hankebudjettien rakenteesta. Budjetit ovat koostuneet pääosin toteuttajien palkoista. Investointeihin rahoittaja on suhtautunut nihkeästi. Palkkakustannuksista valtaosa on mennyt suomalaisten hanketoimijoiden palkkoihin.

Kehittämisen haasteena pidettiin neuvostoperua olevaa koulujärjestelmää. Se rinnastettiin säilykepurkkiin. Tällä vertauskuvalla ilmaistiin järjestelmän umpi-omaisuus ja konservatiivisuus. Järjestelmään on vaikea normaalisti saada muutoksia. Tässä suhteessa ulkoa tulleet vaikutteet ovat toimineet ”muurinmurtajina” tai ”jäänsärkijöinä”.

Uusliberalistinen politiikka, jota Venäjällä paljolti harjoitetaan, on merkinnyt hankemaailman muuttumista hallitsevaksi politiikassa. Lähialueyhteistyöhankkeet ovat helpottaneet Venäjän puolen toimijoita tässä muutoksessa. Suomessa hanketyö koulutussektorilla alkoi tulla kuvaan jo 1980-luvun lopulla. Näin suomalaiset olivat kokeneita välittämään taitojaan ja opettamaan hanketyön aakkoset naapurilleen. Hankeyhteistyö on muokannut asenteita ja kulttuuria.

Esimerkiksi arviointi omaa kehitystä eteenpäinvievänä toimenpiteenä saa positiivisen merkityksen. Samalla myös asenne koko hanketoimintaa kohtaan on muuttunut myönteiseksi.

Lähialueyhteistyö on omalta puoleltaan edistänyt EU:n politiikkaa siinä mielessä, että se on vähentänyt raja-alueiden välisiä eroja. Toteutettujen hankkeiden sisältö ei juuri poikkeaa Suomessa aiemmin toteutetuista hankkeista tai käynnistetyistä uudistuksista.

Tulevaisuuden visioinnissa nostettiin esille myös kysymys, mitä sellaista Venäjällä olisi, jota kannattaisi siirtää suomalaiseen koulutussysteemiin. Vastaus oli esikasvatus ja täydennyskoulutus, jolla viitattiin opettajien täydennyskoulutusjärjestelmään. Venäjällä opettajien täydennyskoulutusjärjestelmä on pysyvä instituutio, jolla on jokaisella alueella oma instituutinsa.

Anneli Temmes (2012) tuo tämän raportin artikkelissaan hienolla ja osuvalla tavalla esille Venäjän kanssa tehdyn lähialueyhteistyön arvon ja merkityksen, johon raportin laatijat voivat yhtyä. Hän kirjoittaa:

”Hankkeissa toimiminen on aina kahdensuuntaista, oppia ja kokemuksia annetaan ja saadaan molemmiin puolin. Varsinaisen sisällön ohella projektityön osaaminen, monikulttuurisuuden ymmärtäminen ja kokonaisuuksien näkeminen oikeassa ympäristössä ovat olleet lisäarvona lähialuehankkeissa. Suomalaisilla kehittäjillä ja muilla toimijoilla on varmasti aina ollut uutta osaaamista mukanaan kotiin palatessaan. Monelle onkin jäänyt aito kiinnostus maahan, sen ihmisiin ja kulttuuriin sekä ymmärrys seurata kehitystä. Voimme olettaa, että lähialuehankkeet ovat antaneet monelle suomalaiselle kehittäjälle ja kouluttajalle vankan pohjan ja rohkeuden toimia myös laajemmissa kansainvälisissä hankkeissa.”

Haastateltavat

Erityisasiantuntija Nelli Beljajevskaja, Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö

Johtaja Galina Borisova, North-West Agency of International Projects

Dekaani Marina Gvozdeva, Karjalan tasavallan pedagoginen akademia

Ministeri Vasili Kostjuevich, Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö

Ylitarkastaja Marjut Kuokkanen, Suomen Opetushallitus

Pääasiantuntija Svetlana Labadina, Leningradin alueen perus- ja ammattikoulutuskomitea

Opetusneuvos Reijo Laukkanen, Suomen Opetushallitus

Konsultti Alexander Mihailov, Karjalan tasavallan opetusministeriö

Erityisasiantuntija Riitta Radnia, Suomen Opetushallitus

Dekaani Vladimir Shevchenko, Karjalan tasavallan pedagoginen akademia

Varapäällikkö Juri V. Soljanikov, Pietarin kaupungin koulutuskomitea

Osastopäällikkö Irina Sukhat, Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö

Kirjoittajat

Erityisasiantuntija Nelli Beljajevskaja, Murmanskin alueen opetus- ja tiedeministeriö

Erikoissuunnittelija Olga V. Kirejeva, Pietarin opetuskomitean opetushenkilökunnan attestointi- ja täydennyskoulutusosasto

Professori Kyösti Kurtakko, Lapin yliopisto

Konsultti Alexander Mihailov, Karjalan tasavallan opetusministeriö

Projektipäällikkö, kehitysjohtaja Pirkko Ohvo, Savon koulutuskuntayhtymä

Kehittämispäällikkö Mare Rantaniemi, Lapin yliopisto

Varapuheenjohtaja Juri V. Soljanikov, Pietarin opetuskomitea

Toimitusjohtaja Anneli Temmes, HAUS Kehittämiskeskus Oy

Johtaja Nadezda Tkach, Murmanskin alueen opettajien täydennyskoulutusinstituutti

Painettu
ISBN 978-952-13-5298-0
ISSN 1798-8918

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-5299-7
ISSN 1798-8926

Lähialueyhteistyön tavoitteena on ollut tasoittaa alueiden välisiä eroja ja pienentää kuiluja EU:n ulkorajoilla. Erojen vähentämisessä huomion kohteensa ovat olleet talous, turvallisuus, politiikka, terveydenhoito, ympäristö, elinkeinot ja koulutus ja kansalaisyhteiskunta. Raportin tavoitteena on avata opetussektorilla tehtyjen lähialueyhteistyöhankkeiden taustoja, lähtökohtia ja aihevalintoja, arvioida toteutustapoja, vaikuttavuutta sekä tuottaa katsaus lähialueyhteistyön tähänastisista tuloksista.